

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КІБЕЦЬ ДАР'Я ВІКТОРІВНА

Прим. № _____
УДК 342.95 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ
ОБМЕЖЕНЬ**

12.00.07 — адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
(081 — Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник —

Резнік Олег Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент

Суми — 2018

АНОТАЦІЯ

Кібець Д.В. Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 — Право). — Сумський державний університет. — Суми, 2018.

Дисертаційну роботу присвячено комплексному дослідженню змісту та особливостей адміністративно-правового регулювання валютних обмежень і шляхів його вдосконалення.

Доведено, що інститут валютного регулювання в Україні пройшов тривалий шлях розвитку. Втім сьогодні говорити про те, що даний процес є завершеним, не доводиться. Це пов'язано з тим, що в чинному законодавстві існує низка прогалин у валютному регулюванні, що, у свою чергу, негативним чином впливає на якість цієї діяльності. Крім того, законодавець недостатньо уваги приділив нормотворчій діяльності, про що свідчить наявність законів та підзаконних нормативно-правових актів, які є застарілими та не відповідають сучасним соціально-економічним та політичним реаліям.

Запропоновано авторське визначення поняття «валютне регулювання», під яким пропонується розуміти сукупність законодавчо встановлених засобів та інструментів, які повинні використовувати спеціально уповноважені органи державної влади для ефективної реалізації державної політики у зазначеній сфері, а також для забезпечення стабільності національної валюти України та зростання вітчизняної економіки. Обґрунтовано, що валютне регулювання, безперечно, є важливим напрямком діяльності держави, від ефективності якої залежить фінансово-економічне благополуччя всієї держави та кожного окремого громадянина зокрема.

Під правовими засадами валютного регулювання запропоновано розуміти сукупність юридичних норм, які об'єднані у відповідні нормативно-правові акти різної юридичної сили та спрямовані на правове врегулювання валютних правовідносин. Наголошено, що належне законодавче упорядкування правовідносин у сфері валютного регулювання має важливе значення для держави та її громадян. Особлива роль у регулюванні таких правовідносин належить нормам адміністративного права, адже саме за їх допомогою вбачається можливим належним чином упорядкувати діяльність уповноважених суб'єктів, а також забезпечити належне виконання ними своїх функцій. А відтак можна говорити про те, що адміністративно-правові норми відіграють ключову роль у валютному регулюванні, адже без діяльності вказаних органів досягнення кінцевої мети валютного регулювання є просто неможливим.

Визначено, що механізм адміністративно-правового регулювання валютних обмежень – це сукупність відповідних елементів, які, взаємодіючи між собою, дозволяють упорядкувати та організувати правовідносини, що виникають під час здійснення валютного регулювання у формі валютних обмежень. Виокремлено наступні структурні елементи механізму адміністративно-правового регулювання у вказаній сфері: 1) норми адміністративного права; 2) реалізація норм адміністративного права; 3) адміністративні правовідносини; 4) юридичні факти.

Суб'єкти регулювання валютних обмежень в Україні об'єднано у дві групи: а) національні; б) міжнародні. До національних суб'єктів регулювання валютних обмежень віднесено: а) Верховну Раду України (визначає основоположні, принципові організаційно-правові засади фінансової, в тому числі кредитно-валютної політики держави, а також призначає та контролює роботу посадових осіб органів, які безпосередньо здійснюють зазначену політику в Україні, зокрема запроваджують валютні обмеження); б) Президента України (здійснює регулювання валютних обмежень через видання відповідних підзаконних нормативно-правових актів, взяття участі у

формуванні уряду та складу Національного банку України, а також здійснення контролю за їх діяльністю); в) Кабінет Міністрів України (займається формуванням та реалізацією, як безпосередньо, так і через відповідні центральні та територіальні органи виконавчої гілки влади, державної політики у фінансово-грошовій сфері, а також сприяє Національному банку України в підтримці стабільності національної валюти України); г) Національний банк України (є одним із ключових органів системи національних суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні, оскільки саме цей орган держави безпосередньо опікується питаннями підтримки стабільності української грошової одиниці. У зв'язку із цим НБУ в межах своїх повноважень запроваджує, в разі необхідності, відповідні обмеження, а також забезпечує належну реалізацію тих, що передбачені законодавством. Специфіка правового становища даного державного органу обумовлена тим, що він не перебуває у прямому підпорядкуванні жодного з вищезгаданих вищих органів держави. Втім керівний склад НБУ підзвітний суб'єктам, які його формують, а саме ВРУ та Президенту України); г) банки (банки, як державні, так і недержавні, не мають владно-управлінських повноважень зовнішнього характеру, а отже, не можуть встановлювати валютні обмеження загальнодержавного характеру, які є обов'язковими для виконання іншими учасниками валютного ринку. Однак, реалізуючи вказівки НБУ щодо валютних обмежень, керівництво банків встановлює на внутрішньому рівні відповідні обмеження щодо порядку здійснення валютних операцій даним банком та його структурними підрозділами). До міжнародних суб'єктів регулювання валютних обмежень віднесено: а) Міжнародний валютний фонд (МВФ); б) Групу Світового банку, до якої входять: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР); Міжнародна асоціація розвитку (МАР); Міжнародна фінансова корпорація (МФК); Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ); Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС).

Виокремлено два рівні правового регулювання валютних обмежень: а) міжнародно-правовий; б) національний, або внутрішньодержавний. Національний рівень адміністративно-правового регулювання валютних обмежень запропоновано поділити на такі підрівні: а) законодавчий; б) підзаконний; в) локальний. Обґрунтовано висновок, що існування багаторівневого механізму правового регулювання валютних обмежень обумовлене, з одного боку, необхідністю створення змістовного та стабільного, розрахованого на тривалий строк застосування, нормативно-правового підґрунтя, а з іншого – потребою забезпечення впровадження у практичне життя, пристосування до конкретних існуючих життєвих обставин більш загальних законодавчих норм, необхідністю оперативного та компетентного реагування на різного роду зміни у тих чи інших суспільних відносинах, термінового усунення недоліків і прогалин у їх правовій регламентації. Основними напрямками правового регулювання валютних обмежень названо: а) наявність особливого режиму допуску суб'єктів до здійснення певних видів валютних операцій; б) встановлення обмежень щодо торгівлі валютою; в) встановлення обмежень щодо надання кредитів та видачі депозитів, зокрема в іноземній валюті; г) встановлення спеціального режиму переміщення валюти через кордони України; г) встановлення вимог для певних категорій суб'єктів щодо обов'язкового продажу ними частини своїх надходжень в іноземній валюті; д) встановлення обмежень щодо здійснення міжнародних валютних платежів; е) встановлення обмежень щодо використання на території України іноземної валюти в готівковій формі.

Доведено, що регулювання валютних обмежень відбувається, переважно, в імперативній формі, яка не передбачає якоїсь суттєвої свободи у поведінці суб'єктів під час виконання вимог даних обмежень. Акцентовано увагу на тому, що обмеження не слід ототожнювати виключно із заборонами, оскільки перші застосовуються з метою стабілізації ситуації та підтримки належного порядку у сфері валютно-фінансових відносин, що досягається не лише через заборону вчинення певних дій, але й шляхом визначення

конкретних умов і меж можливої та (або) необхідної поведінки учасників зазначених відносин.

На підставі узагальнення зарубіжного досвіду правового регулювання валютних обмежень обґрунтовано висновок, що провідні демократичні країни йдуть шляхом лібералізації валютного регулювання і контролю, що передбачає відмову від значної частини обмежень щодо здійснення валютних операцій резидентами та нерезидентами, як фізичними, так і юридичними особами, і всередині держави, і в зарубіжних країнах. Запропоновано: а) активізувати процес лібералізації валютного регулювання в Україні, при цьому, в першу чергу, відносно приватних індивідуальних осіб, як резидентів, так і нерезидентів, адже, як свідчить зарубіжна практика, зокрема Республіки Польща, такі заходи не приводять до суттєвого відтоку капіталу; б) розширити коло суб'єктів, які мають право запровадження валютних обмежень та контролю за ними; в) покращити стан взаємодії Національного банку України з іншими суб'єктами регулювання валютних обмежень.

Ключові слова: валютне регулювання, обмеження, валютне обмеження, адміністративно-правове регулювання, адміністративно-правовий статус, адміністративно-правовий механізм, функції управління, адміністративно-правові форми, адміністративно-правові методи, адміністративна відповідальність.

SUMMARY

Kibets D.V. Administrative and Legal Regulation of Currency Constraints. – Qualifying scientific work as the manuscript.

The thesis for a candidate's degree (PhD) by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law (081 – Jurisprudence). – Sumy State University. – Sumy, 2018.

The dissertation is focused on the comprehensive research of the content and peculiarities of administrative and legal regulation of currency constraints and the ways of its improvement.

It has been proved that the institution of the currency regulation in Ukraine has passed a long way of development. However, it is not necessary to say that this process today is complete. This is due to the fact that the current legislation has a number of gaps in the currency regulation, which in turn negatively affects the quality of this activity. Besides, the legislator has not paid enough attention to normative activity, as evidenced by the existence of laws and regulations, which are obsolete and which do not correspond to modern socio-economic and political realities.

The author has offered own definition of the concept of “currency regulation”, under which it has been suggested to understand the set of legally established instruments and means that should be used by specially authorized public authorities for the effective implementation of the state policy in this area, as well as for ensuring the stability of the national currency of Ukraine and the growth of the domestic economy. It has been substantiated that the currency regulation is undoubtedly an important area of activity of the state, the effectiveness of which influences on the financial and economic well-being of the entire state and each individual citizen, in particular.

Under the legal principles of currency regulation, the author has suggested to understand a set of legal norms that are united into the relevant regulatory acts of different legal force and aimed at legal regulation of currency legal relations. It has been stressed that the proper legal regulation of legal relations in the field of currency regulation is of great importance for the state and its citizens. A special role in regulating such legal relations belongs to the norms of administrative law, because they assist to properly organize the activities of authorized subjects, as well as to ensure the proper performance of their functions. And then we can say that administrative and legal norms play a key role in currency regulation, because the achievement of the ultimate goal of currency regulation is simply impossible without the activities of these agencies.

It has been determined that the mechanism of administrative and legal regulation of currency constraints is a set of the relevant elements, which interact

with each other, allowing to regulate and organize the legal relations that arise during the implementation of currency regulation in the form of currency constraints. The following structural elements of the mechanism of administrative and legal regulation in this area have been singled out: 1) the norms of administrative law; 2) the implementation of the norms of administrative law; 3) administrative legal relations; 4) legal facts.

The subjects of regulation of currency constraints in Ukraine are divided into two groups: a) national; b) international. The national regulators of currency constraints include: a) Verkhovna Rada of Ukraine (defines the fundamental, basic organizational and legal principles of financial, including the credit and monetary policy of the state, as well as assigns and controls the work of officials of the agencies that directly implement the stated policy in Ukraine, in particular, introduce currency constraints); b) the President of Ukraine (regulates currency constraints through the issuance of relevant subordinate regulatory acts, taking part in the formation of the government and the composition of the National Bank of Ukraine, as well as carrying out control over their activities); c) the Cabinet of Ministers of Ukraine (engaged in the formation and implementation both directly and through relevant central and territorial agencies of the executive branch of government, state policy in the financial and monetary sphere, and also assists the National Bank of Ukraine in ensuring the stability of the national currency of Ukraine); d) the National Bank of Ukraine (one of the key agencies of the system of national subjects of regulation of currency constraints in Ukraine, as it is this agency of the state that directly cares about the issues of maintaining the stability of the Ukrainian currency. In this regard, the National Bank of Ukraine, within its powers, introduces, if necessary, appropriate restrictions, as well as ensures proper implementation of those provided by the legislation. The specificity of the legal status of this state agency is due to the fact that it is not directly subordinated to any of the above mentioned highest agency of the State power. However, the governing board of the National Bank of Ukraine is accountable to the subjects forming it, namely, Verkhovna Rada and the President of Ukraine); e) banks

(banks, both state and non-state, do not have the power and administrative powers of an external nature, and therefore can not establish currency constraints of the national character, which are obligatory for execution by other participants of the foreign exchange market. However, implementing the instructions of the National Bank of Ukraine regarding currency constraints, the management of banks establishes appropriate restrictions at the internal level concerning the procedure for the execution of foreign exchange operations by the bank and its structural divisions). International subjects regulating currency constraints include: a) International Monetary Fund (IMF); b) World Bank Group, which includes: International Bank for Reconstruction and Development (IBRD); International Development Association (IDA); International Finance Corporation (IFC); Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA); International Center for Settlement of Investment Disputes (ICSID).

The author has singled out two levels of legal regulation of currency constraints: a) international and legal; b) national or domestic. The national level of administrative and legal regulation of currency constraints has been offered to be divided into the following sub-levels: a) legislative; b) subordinate; c) local. The author has grounded the conclusion that the existence of a multilevel mechanism of legal regulation of currency constraints is conditioned, on the one hand, by the need to create a meaningful and stable, long-term, normative and legal basis, and, on the other, by the need to ensure the implementation into practical life, adaptation to specific existing life circumstances of more general legislative norms, by the need for an operational and competent response to various changes in certain public relations, the urgent elimination of shortcomings and gaps in their legal regulation.

The main directions of legal regulation of currency constraints are named the following: a) existence of a special regime of admission of the subjects to certain types of currency transactions; b) establishment of restrictions on currency trading; c) establishment of restrictions on granting loans and issuing deposits, in particular in foreign currency; d) establishment of a special regime for the movement of

currency across the borders of Ukraine; e) establishment of requirements for certain categories of subjects for the mandatory sale of part of their foreign currency earnings; f) establishment of restrictions on the implementation of international currency payments; g) establishment of restrictions on the use of foreign currency in cash on the territory of Ukraine.

It has been proved that the regulation of currency constraints takes place mainly in an imperative form, which does not provide any significant freedom in the behavior of the subjects while implementing the requirements of these constraints. The emphasis has been placed on the fact that constraints should not be confined to prohibitions, since the first ones are used to stabilize the situation and maintain the relevant order in the field of monetary and financial relations, which is achieved not only through the prohibition of certain actions, but also by determining the specific conditions and limits of possible and (or) necessary behavior of the participants of the mentioned relations.

Based on the generalization of international experience of legal regulation of currency constraints, the author has substantiated the conclusion that the leading democratic countries are moving through the liberalization of currency regulation and control, which provides the refusal from a significant part of restrictions on the implementation of foreign exchange transactions by residents and non-residents, both individuals and legal entities, as within the state, as in foreign countries. The author has offered: a) to intensify the process of liberalization of currency regulation in Ukraine, first of all, with regard to private individuals, both residents and non-residents, since according to international practice, in particular the Republic of Poland, such measures do not lead to a significant outflow of capital; b) to expand the range of subjects who have the right to introduce currency constraints and control over them; c) to improve the state of interaction of the National Bank of Ukraine with other subjects of regulation of currency constraints.

Key words: currency regulation, constraints, currency constraint, administrative and legal regulation, administrative and legal status, administrative

and legal mechanism, management functions, administrative and legal forms, administrative and legal methods, administrative liability.

Список публікацій здобувача:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Кібець Д. В. Поняття, мета та завдання валютного регулювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3 (9). С. 134–139.
2. Кібець Д. В. Історико-правовий аналіз валютного регулювання в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. С. 201–207.
3. Кібець Д. В. Форми валютного регулювання в Україні. *Наше право*. 2018. № 2. С. 56–61.
4. Кібець Д. В. Механізм адміністративно-правового регулювання валютних обмежень в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 2. Т. 4. С. 80–84.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях:

5. Кібець Д. В. Принципы валютного регулирования в Украине. *Право и политика*. 2016. № 4. С. 103–108.
6. Кібець Д. В. Правові засади валютного регулювання та місце серед них адміністративно-правового регулювання. *Верховенство права*. 2018. № 2. С. 73–80.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Кібець Д. В. Завдання та функції валютного регулювання в Україні. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 14–15 серп. 2015 р.* Львів: Західноукр. орг. «Центр правничих ініціатив», 2015. С. 72–73.
8. Кібець Д. В. Девальвація та ревальвація як форми валютного регулювання в Україні. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування: міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9–10 верес. 2016 р.* К.: Центр прав. наук. дослідж., 2016. С. 67–68.
9. Кібець Д. В. Норми адміністративного права, як структурний елемент механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень.

Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, Україна, 10–11 лют. 2017 р. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 57–60.

10. Кібець Д. В. *Поняття та система принципів валютного регулювання в Україні. Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 26–27 січ. 2018 р. Запоріжжя: Запоріж. міська громад. орг. «Істина», 2018. С. 58–61.*

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	24
1.1. Історико-правовий аналіз валютного регулювання в Україні	24
1.2. Сутність, зміст та особливості валютного регулювання в Україні	34
1.3. Поняття та види форм валютного регулювання в Україні	48
1.4. Правові засади валютного регулювання та місце серед них адміністративно-правового регулювання	61
Висновки до Розділу 1	74
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОБМЕЖЕНЬ	77
2.1. Поняття та структура механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень	77
2.2. Система суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні та особливості їх адміністративно-правового статусу	90
2.3. Рівні та напрямки правового регулювання валютних обмежень	112
2.4. Адміністративно-правові методи регулювання валютних обмежень	127
Висновки до Розділу 2	147
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОБМЕЖЕНЬ В УКРАЇНІ..	150
3.1. Удосконалення адміністративної та дисциплінарної відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні	150
3.2. Зарубіжний досвід валютного регулювання валютних обмежень та можливості його використання в Україні	169
Висновки до Розділу 3	178
ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	186
ДОДАТКИ	212

ВСТУП

Актуальність теми. Із набуттям Україною статусу незалежної держави розпочався процес реформування практично всіх сфер суспільного життя, не була виключенням і сфера валютного регулювання, метою якого є захист національної валюти та забезпечення стабільного функціонування фінансової системи держави. Протягом усього періоду існування СРСР основою валютної системи була валютна монополія держави, а тому в ринкових умовах цілком логічним кроком був перехід до гнучкої системи впливу на валютні відносини. У таких умовах встановлюється відповідний режим валютного регулювання, за якого фізичні та юридичні особи мають можливість здійснювати валютні операції за гнучкими правилами, що, у свою чергу, значно полегшувало відповідну діяльність та створювало певний рівень свободи. Однак при всьому цьому необхідно відзначити існування і певних валютних обмежень, запровадження яких повністю узгоджується з валютною політикою держави та загальною метою валютного регулювання в Україні. Протягом багатьох років саме валютні обмеження були однією із найважливіших форм валютного регулювання, застосування яких дозволяє ефективно та оперативно уникати фінансових та економічних проблем у державі. Важливість здійснення валютного регулювання вимагає проведення глибокого та змістовного наукового вивчення адміністративно-правового регулювання валютних обмежень як однієї з ключових форм такої діяльності з метою виявлення притаманних йому на сучасному історичному етапі найбільш гострих проблем, вироблення шляхів їх усунення та прогнозування перспектив подальшого розвитку.

Окремим питанням адміністративно-правового регулювання валютних обмежень присвячували увагу: Л. М. Акімова, В. С. Білошапка, О. В. Боришкевич, А. В. Бурковська, В. В. Галуцько, Ю. В. Гаруст, Б. В. Дерев'янка, І. Г. Діхтяр, Л. М. Докієнко, Б. Ю. Дорофєєв, І. А. Дьомін, О. М. Єщук, Ф. О. Журавка, Т. М. Завора, О. В. Зайчук, А. О. Івченко,

В. В. Клименко, Т. Є. Кобзєва, В. Ф. Колесніченко, Т. М. Кравцова, І. В. Краснова, Ю. А. Крохіна, А. М. Куліш, В. І. Курило, О. В. Лещенко, В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан, Т. І. Лункіна, Я. І. Маслова, Г. В. Мироненко, О. М. Мозговий, А. М. Мороз, О. М. Музичук, Т. В. Мусієць, Т. Є. Оболенська, В. І. Олефір, О. О. Онищук, Н. М. Оніщенко, О. П. Орлюк, В. В. Пахомов, О. В. Петришин, М. П. Пихтін, С. П. Погребняк, В. А. Пушин, О. М. Рєзнік, В. С. Смородинський, М. В. Старинський, В. С. Стельмах, О. С. Степанченко, С. Р. Сулейманова, А. В. Сурилов, А. В. Суторміна, В. В. Сухонос, В. Д. Ткаченко, А. С. Філіпенко, В. Н. Хропанюк, М. В. Цвік, Т. О. Чернадчук, Ю. М. Чум, С. А. Шелудько та багато інших.

Серед останніх наукових праць з досліджуваних питань варто відзначити дисертаційне дослідження Г. В. Мироненко за темою: «Трансформація валютної політики України в умовах економічної інтеграції» та дисертаційне дослідження С. Р. Сулейманової за темою: «Правові обмеження використання іноземної валюти у господарському обігу в Україні». Серед наукових праць, які є дотичними до поданого нами дисертаційного дослідження, варто також назвати такі: «Національний банк України як суб'єкт фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні» (О. В. Лещенко, 2014 р.); «Трансформація валютного регулювання банківської діяльності в Україні» (С. А. Шелудько, 2018 р.) та ін. Однак означеними науковцями питання адміністративно-правового регулювання валютних обмежень в Україні розглядалось лише фрагментарно. Отже, незважаючи на значну кількість наукових праць із зазначених питань, адміністративно-правове регулювання валютних обмежень в Україні на рівні комплексного монографічного дослідження не вивчалось, у наявних дослідженнях розглядалось фрагментарно.

Таким чином, необхідність удосконалення правових засад валютного регулювання в нашій державі, недостатня розробленість теоретичних положень у зазначеній сфері, питань реалізації валютних обмежень в країні

обумовлюють актуальність дослідження адміністративно-правового регулювання валютних обмежень в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017 – 2020 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету міністрів України від 8 лютого 2017 р., Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016 – 2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., а також науково-дослідних тем «Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства» (номер державної реєстрації 0114V001904), «Шляхи оптимізації інститутів адміністративного та кримінального права на трудові та соціальні правовідносини населення України» (номер державної реєстрації 0113U007517) Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі узагальнення та аналізу існуючих підходів учених, чинного законодавства України і практики його реалізації, а також проектів нормативно-правових актів визначити сутність та особливості адміністративно-правового регулювання валютних обмежень в Україні, а також окреслити напрямки його вдосконалення.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації необхідно було вирішити такі основні задачі:

- здійснити історико-правовий аналіз валютного регулювання в Україні;
- визначити сутність та особливості валютного регулювання в Україні;
- розкрити поняття та види форм валютного регулювання в Україні;

- охарактеризувати правові засади валютного регулювання та з'ясувати місце серед них адміністративного регулювання;
- окреслити структуру механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень;
- встановити коло суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні та особливості їх адміністративно-правового статусу;
- розкрити рівні та напрямки правового регулювання валютних обмежень;
- систематизувати адміністративно-правові методи регулювання валютних обмежень;
- запропонувати напрямки вдосконалення адміністративної та дисциплінарної відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні;
- узагальнити зарубіжний досвід регулювання валютних обмежень та визначити можливості його використання в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час валютного регулювання в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання валютних обмежень.

Методи дослідження. Під час роботи над дисертацією використано історико-правовий метод, що дозволив окреслити становлення та розвиток правових засад державної політики у сфері валютних обмежень (підрозділ 1.1). Гносеологічний метод було використано під час з'ясування поняття та видів форм валютного регулювання в Україні; узагальнення рівнів та напрямків правового регулювання валютних обмежень; характеристики адміністративно-правових методів регулювання валютних обмежень (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3). Використання порівняльно-правового методу покладено в основу аналізу правових засад валютного регулювання та з'ясування місця серед них адміністративного регулювання, а також дослідження зарубіжного досвіду регулювання валютних обмежень у досліджуваній сфері в Україні та за

кордоном (підрозділи 1.4 та 3.2). Структурно-функціональний аналіз використано під час класифікації суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні та особливостей їх адміністративно-правового статусу (підрозділ 2.1). Аналітичний метод надав можливість опрацювати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення рівнів, напрямів, форм та методів регулювання валютних обмежень (підрозділи 2.2 – 2.4).

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертаційного дослідження становлять сучасні наукові праці вчених у галузі загальної філософії, соціології, теорії держави і права, теорії управління, адміністративного права, фінансового права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників.

Нормативною основою дисертації є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, закони та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають правові засади регулювання валютних обмежень.

Інформаційну та емпіричну основу роботи становлять узагальнення практики діяльності суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів наукового пізнання, на підставі аналізу наукових праць учених та відповідної нормативно-правової бази визначити сутність та особливості адміністративно-правового регулювання валютних обмежень та запропонувати авторське бачення напрямків його удосконалення. Основні з них такі:

уперше:

– під адміністративно-правовим регулюванням валютних обмежень запропоновано розуміти сукупність норм адміністративного права, які спрямовані на упорядкування специфічних правовідносин, що виникають в процесі здійснення органами державної влади валютного регулювання шляхом використання відповідних інструментів та засобів;

– запропоновано авторське визначення поняття «механізм правового регулювання валютних обмежень», під яким запропоновано розуміти

сукупність законодавчо визначених юридичних засобів та інструментів, які організовані належним чином та у своїй сукупності дозволяють упорядкувати правовідносини, що виникають у процесі реалізації валютного обмеження, як форми валютного регулювання;

– визначено, що адміністративно-правовий статус суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні – це категорія, що відображає юридичне становище даних суб'єктів у системі публічних правовідносин щодо регулювання зазначених обмежень, яке, у свою чергу, визначається колом завдань, прав, обов'язків, функцій та інших юридично значущих властивостей указаних суб'єктів, закріплених у відповідних нормативно-правових актах;

удосконалено:

– класифікацію завдань валютного регулювання, які запропоновано поділити на дві великі групи: основні та додаткові (факультативні);

– характеристику таких функцій валютного регулювання, як: а) регуляторна; б) алокаційна; в) активізуюча; г) контрольна; г) соціальна; д) стимулююча; є) іміджева;

– визначення поняття принципів валютного регулювання, під якими запропоновано розуміти основоположні, непорушні засади (ідеї), які лежать в основі здійснення відповідної діяльності;

– розуміння того, що метою валютного регулювання в Україні є, в першу чергу, забезпечення стабільності національної економіки та зміцнення позицій нашої держави у міжнародних економічних правовідносинах;

– узагальнення форм валютного регулювання, які запропоновано об'єднати в такі три основні групи: а) форми прямої дії; б) форми непрямой дії; в) форми валютного регулювання, які за необхідності можуть мати пряму та/або непрямую дію;

– розуміння сутності адміністративно-правових методів регулювання валютних обмежень, під якими запропоновано розуміти сукупність закріплених у нормах адміністративного права прийомів та

способів впливу, за допомогою яких компетентні суб'єкти впроваджують зазначені обмеження та забезпечують відповідний владний вплив на сферу валютно-фінансових відносин;

– характеристику поняття юридичної відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні, яка являє собою безумовний, забезпечений силою державного впливу (аж до примусу), обов'язок особи, яка вчинила зазначене правопорушення, понести (зазнати для себе) певні негативні наслідки, характер, міра та порядок застосування яких визначаються законом;

дістали подальшого розвитку:

– характеристика механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень, у зв'язку з чим обґрунтовано, що за своєю сутністю та структурою такий механізм є складним та багатоаспектним явищем, від ефективності взаємодії елементів якого залежить не лише якість здійснення валютних обмежень, а і взагалі вся діяльність органів державної влади у сфері валютного регулювання, а відтак саме через механізм адміністративно-правового регулювання валютних обмежень вбачається можливим урегулювати складні суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення та реалізації валютних обмежень;

– підходи до розуміння значення законодавчого рівня для врегулювання валютних обмежень, яке полягає в тому, що саме в законах встановлюються основні організаційно-правові підвалини запровадження даних обмежень;

– встановлення значення підзаконного рівня правового регулювання валютних обмежень, яке полягає в тому, що саме на ньому: по-перше, конкретизуються вимоги до процедури надання дозволу на здійснення господарської діяльності з проведення валютних операцій; по-друге, уточнюється та конкретизується порядок здійснення резидентами та нерезидентами валютних операцій на території України; по-третє, визначається порядок переміщення валюти та валютних цінностей через

кордони України; по-четверте, запроваджуються конкретні види та форми обмежень щодо використання іноземної валюти в Україні та проведення операцій із нею;

– обґрунтування існування нагальної необхідності в прийнятті Закону України «Про валюту», який би містив сучасні положення та норми, які дозволили б урегулювати досить складні правові відносини, які існують у сфері валютного регулювання;

– узагальнення досвіду США, Франції та Польщі у сфері валютних обмежень, на підставі чого обґрунтовано висновок, що більшість обмежень, які діють у зазначених країнах, мають на меті забезпечення прозорості фінансових потоків, протидію: тіньовому валютному ринку; легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом; тероризму.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– науковій діяльності – як основа для подальших досліджень теорії та практики правового регулювання валютних обмежень (*акт впровадження Кримінологічної асоціації України від 18.01.2018 р.*);

– правотворчості – в ході уточнення та доповнення чинних законів та підзаконних нормативно-правових актів, а також під час розроблення проектів відповідних нормативно-правових актів, що буде сприяти поліпшенню правового регулювання валютних обмежень (*акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 16.01.2018 р.*);

– практичній діяльності – з метою підвищення ефективності діяльності системи суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність Апеляційного суду Херсонської області від 19.01.2018 р.*);

– освітньому процесі – під час підготовки підручників та навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право»; вони вже використовуються в ході проведення занять із зазначених дисциплін у Сумському державному університеті. Враховано їх також у

навчально-методичних розробках, підготовлених за участю автора (*акт впровадження Сумського державного університету від 17.01.2018 р.*).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2015); «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 2016); «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, 2017); «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 2018).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у шести статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, та чотирьох тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 220 сторінок. Список використаних джерел включає 273 найменування та розміщений на 26 сторінках, додатки розташовано на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Історико-правовий аналіз валютного регулювання в Україні

На сучасному етапі соціально-економічного та політичного розвитку світового суспільства економіка жодної країни не може бути закритою, а відтак, розвиток будь-якої держави світу нерозривно пов'язаний із коливаннями (як позитивними, так і негативними) у світовій економіці. За таких умов, стрімко зростає значення валютного регулювання як одного з ключових механізмів впливу на формування та розвиток як зовнішньоекономічних, так і внутрішньоекономічних відносин у державі. Практика показала, що на сьогодні в Україні у сфері валютного регулювання існує велика кількість проблем. Однак, вирішення проблемних питань у цій сфері є неможливим без дослідження історико-правового розвитку валютного регулювання в Україні, адже саме розгляд історії дає можливість проаналізувати помилки минулого та уникнути їх у майбутньому.

На нашу думку, розпочати розгляд історичного розвитку валютного регулювання найбільш доцільно із 1534 року, коли в Російській імперії було утворено єдину монетну систему, а рубль став її грошовою одиницею. При Петрі I почалось регулярне карбування срібних монет номіналом один рубль з масою 28 грам, що ввів російський рубль в коло європейських монетних систем. У 1701 році був випущений перший російський золотий червонець. Він коштував 3 руб. і карбувався з червоного (червоного) золота. У 1769 році в Росії з'явилися перші паперові рублі – асигнації. У 1841 році в обігу з'явився паперовий кредитний рубль [122].

Середина XIX століття характеризується припливом іноземного капіталу. Все це було обумовлено скасуванням кріпацтва, економічним підйомом і становленням основ індустріальної економіки. Конкретними причинами, що сприяли притоку іноземного капіталу, стали низькі митні

тарифи та надання права іноземним підданам на пошук і видобуток нафти у вільних казенних землях (1872 р.). У той же час невпорядкованість фінансової системи, постійне підвищення митних тарифів, введення в 1878 році заборони для іноземців на пошук і видобуток нафти, відсутність надійного механізму регулювання припливу та діяльності іноземного капіталу, відповідних гарантій іноземним інвесторам не призвели до великомасштабного припливу іноземного капіталу. Його частка в сукупному капіталі промислових підприємств не перевищувала 20 відсотків [223, с. 121].

Наприкінці XIX століття спостерігається помітне збільшення іноземного капіталу (1895–1900 рр.). Цей час припадає на введення в Росії обігу золотого рубля і пов'язаний із активною діяльністю Міністерства фінансів з накопичення валютного запасу. Важливу роль у залученні іноземних інвестицій зіграло й рішення уряду про зняття заборони (1892 р.) для іноземних підданих на ведення пошуку і видобування нафти, і введення єдиної митної системи [223, с. 121]. У 1897 році (по реформі С.Ю. Вітте) було оголошено про переведення рубля на золоту основу (0,774 г золота). Золота валюта проіснувала до початку Першої світової війни [122]. Таким чином, в кінці 90-х рр. XIX ст. в Росії стало фактом створення сприятливого інвестиційного клімату, що укріпив довіру іноземних інвесторів до російської економіки [223, с. 121].

Після років Російсько-японської війни, російська валюта вже не потребувала підтримки і таким способом. Сильний рубль дозволив знизити облікову ставку з 8% на початок 1906 року до 4,5% – найнижчого рівня в дореволюційній Росії [65, с. 65; 205]. Процентна ставка знижувалася поступово. Взагалі фінансово-банківські органи дотримувалися принципу поступовості, щоб уникнути різких ривків в економічній політиці, не порушувати сталий ритм успішної господарської діяльності. Російський рубль був сталою валютою. Причому кредитним квиткам довіряли ніяк не менше, ніж золоту. У банк поступово стягувався надлишок випущених під час російсько-японської війни паперових грошей. За 1906–1908 рр.,

незважаючи на зростання товарообігу, загальна сума банківських квитків, що перебували в обігу, скоротилася на 120 млн. рублів [168, с. 66; 205]. Таким чином, вказаний період характеризувався здійсненням суворого контролю за грошовою масою, від розмірів якої великою мірою залежить стійкість ринкових цін і валютного курсу.

Абсолютно новим етапом валютного регулювання став 1917 рік. Після Великої Жовтневої соціалістичної революції, в Росії була введена державна валютна монополія, яка проіснувала аж до середини 1980-х рр. Державна валютна монополія володіла наступними характерними ознаками: 1) практично повної ізоляваністю внутрішнього товарного та грошового ринку від світових ринків товарів, послуг і капіталів; 2) централізацією управління валютними ресурсами держави; 3) мінімальним числом безпосередніх учасників зовнішньоекономічної діяльності, що обслуговуються в основному через єдиний «валютний» банк; 4) заборонаю на володіння і обіг валютних цінностей всередині країни; 5) відсутністю об'єктивної необхідності наявності економічно та юридично вивіреної системи валютного регулювання, замість якої панувало пряме державне адміністрування [130].

Першим документом, що встановлював державну валютну монополію в Росії, традиційно вважається прийнятий наприкінці 1917 року Декрет РНК «Про скасування Дворянського земельного банку і Селянського поземельного банку», відповідно до якого все майно, що знаходилося у власності цих кредитних організацій, передавалося місцевим органам радянської влади і селянам. Декретами ВЦВК «Про націоналізацію банків» та «Про ревізії сталевих ящиків в банках (банківських сейфів)», прийнятими у грудні 1917 року, в Росії була введена державна монополія на банківську справу. Золото в монетах і злитках, які зберігалися в сейфах клієнтів, підлягали конфіскації і передачі в загальнодержавний золотий фонд [130].

Постановою ВРНГ РРФСР від 12.01.1918 року «Про затвердження секції благородних металів В.С.Н.Х. і про встановлення казенної монополії

торгівлі золотом і платиною» була започаткована секція благородних металів ВРНГ у складі представників спілок робітників золото-срібного виробництва та організацій робітників, союзу металістів та осіб, делегованих президією другого відділу ВРНГ. З 15.01.1918 року встановлювалась казенна монополія торгівлею золотом у всіх видах, крім виробів з золота. Крім того, Постановою закріплювався правовий режим ввезення на територію і обороту платини всередині країни. Встановлювалися заборона імпорту платини, а торгівля платиною з 15.01.1918 року становила монополію держави. Платина сира і з платино очисних фабрик мала надходити в Держбанк за ціною, яка призначається секцією благородних металів ВРНГ. Була введена заборона на виробництво в Росії яких би то не було виробів із платини та її сплавів, крім тільки необхідних наукових і технічних приладдя за посвідченнями компетентних організацій з дозволу секції благородних металів ВРНГ [130].

Окрему увагу необхідно звернути на валютні права населення. Так, з кінця 20-х років радянським громадянам в основному було заборонено володіти іноземною валютою або укладати валютні операції. Тільки особи, що працювали за кордоном або отримали спадщину, подарунки, гонорари, могли відкривати певні види рахунків у Внешторгбанку. У недавньому минулому кошти з таких рахунків використовувалися в основному для покупок в «Берізках» на чеки Внешпосилторга. Валютне регулювання в країні зводилося до розподілу валютних ресурсів на основі валютного плану і єдиної валютної каси, а також встановлення порядку ввезення, вивезення та пересилання готівкових грошових знаків. Економіка була фактично ізольована від світового ринку, хоча, як показала практика, це не допомогло захиститися від несприятливих зовнішніх впливів. Навпаки, результатом стали цінові диспропорції, ірраціональність валютних курсів і процентних ставок, вразливість перед обличчям зовнішніх ставок [59].

Уже після Другої Світової війни політика США чинила тиск на економіку СРСР, залежність від долара вимагала інтенсивного індустріального розвитку, що в післявоєнні роки досягалося з великими

труднощами – потрібно було відновлювати свою країну. Західні країни нав'язували Радянському Союзу дешевий експорт, це було невигідно і відчутно позначалося на загальній економічній ситуації в країні. Потрібні були альтернативи. Повністю позбутися залежності від USD СРСР вдалося лише в 50-ті роки. На самому початку 50-х, незадовго до смерті, Сталін виношував перспективну на його погляд ідею зі створення блоку держав, які відмовилися б від долара повністю. В сформованих умовах ідея мала право на існування, але померла разом з вождем. Вже з кінця 50-х років міжнародна торгівля СРСР знову стала здійснюватися в доларовому еквіваленті, що знову ж таки вдарило по економіці [83].

На початку 1960-х рр. валютні операції і міжнародні розрахунки були передані Внешторгбанку СРСР, і з січня 1961 року він одноосібно здійснював всі грошові і валютні операції по зовнішньоторговельних операціях. Статут Внешторгбанка СРСР, прийнятий в 1962 році, закріплював функції щодо забезпечення державної валютної монополії. Також відповідно до Статуту Внешторгбанку СРСР надавалося право відкривати як на території СРСР, так і за кордоном свої відділення, агентства та представництва. У 60-ті рр. ХХ ст. Внешторгбанк СРСР почав брати активну участь у вирішенні і реалізації найважливіших економічних завдань країни, пов'язаних з міжнародним співробітництвом, розвитком валютно-фінансових і кредитно-розрахункових відносин з іноземними державами. Внешторгбанк СРСР укладав угоди про кредити з іноземними банками для фінансування імпорту товарів. На його рахунках зосереджувалися валютні доходи від експорту товарів і послуг. З метою вдосконалення порядку звернення валютних цінностей на території країни Президія Верховної Ради СРСР видала Указ від 30.11.1976 року «Про угоди з валютними цінностями на території СРСР», яким встановлювалося, що на території СРСР операції з купівлі у організацій і громадян, а також з продажу їм валютних цінностей вчиняються Зовнішекономбанком СРСР [130].

Таким чином, основою валютної системи СРСР до 1986 року була

валютна монополія держави. Держава мала виняткове право володіти й розпоряджатися іноземною валютою. Основним джерелом валюти були доходи від експорту, залучені кредити та накопичені внутрішні резерви (видобування дорогоцінних металів та каміння). Використання валютних цінностей здійснювалося Держпланом, Мінфіном і Держбанком СРСР. Концентрація валютних доходів від експорту та конверсійні операції з іноземною валютою здійснювали лише три банки – Зовнішекономбанк, Міжнародний банк економічної співпраці (МБЕС) та Міжнародний інвестиційний банк (МІБ). Володіючи значними обсягами валютних ресурсів, ці банки були великими гравцями на світовому валютному ринку [33]. Важливим кроком на шляху відмови від валютної монополії держави стали постанови Ради Міністрів СРСР 1986 року, згідно з якими підприємства отримували у своє розпорядження частину валютного виторгу за обмеженого права використовувати її на власні потреби. Цими постановами було започатковано децентралізацію зовнішньоекономічної діяльності [33]. Варто вказати, що до формального розпаду СРСР на його території існувало 15 незалежних центральних банків, які здійснювали нескоординовану емісію єдиної валюти – рубля. Це призвело до ситуації, за якої кожен із банків емітував безготівкові рублі, виходячи з потреб кожної республіки й економічної політики свого уряду [33].

Абсолютно новим етапом розвитку інституту валютного регулювання стало набуття Україною статусу незалежної держави. Після розпаду СРСР українська економіка отримала в спадок цілу низку негативних явищ, характерних для початкового етапу розвитку валютного ринку України, серед яких слід зазначити [127, с. 25-40]: 1) організаційну слабкість банківської системи; 2) низький рівень державних валютних резервів; 3) кризу неплатежів у безготівковому обігу з країнами СНД, зокрема з Росією; 4) відсутність заборони на проведення будь-яких обмежень на продаж іноземної валюти юридичним особам і системи обов'язкового продажу іноземної валюти; 5) недосконалість системи контролю за

проведенням валютних операцій і порядку переміщення валюти через кордон України; 6) широке використання іноземних валют у внутрішньому обігу, яке істотно підірвало стійкість і без того слабкої грошової одиниці; 7) постійний дефіцит платіжного балансу у відносинах з країнами СНД і загострення економічної та енергетичної кризи [127, с. 25-40].

До моменту виходу із зони рубля, тобто до 16 листопада 1992 року, єдиним платіжним засобом в Україні залишався радянський (а пізніше – російський) рубль, а також діяла радянська система множинних курсів для різних типів балансів за поточними операціями і за балансом руху капіталу. Як відомо, у цей період Україна не мала власного валютного законодавства, тому суб'єкти господарювання діяли відповідно до законодавства СРСР. Основою цього законодавства був порядок обов'язкового розподілу виторгу в іноземній валюті між союзним і республіканським валютними фондами та валютним фондом безпосередньо підприємства (у пропорції 50 % на 50 %) [150, с. 193]. Таким чином, валютний контроль в Україні почав здійснюватися відразу після проголошення її незалежності та виходу з рублевої зони у листопаді 1992 року. І саме у листопаді 1992 – березні 1993 рр. почала формуватися в Україні власна система валютного регулювання [150, с. 193].

Першим нормативно-правовим актом, який заклав основу валютного регулювання в нашій країні став Указ Президента України «Про реформу грошової системи України», відповідно до якого єдиним законним засобом платежу на території України стає український карбованець, представником якого в готівковому обігу виступає купон Національного банку України. Крім того, було визначено, що з метою збереження взаємовигідних господарських зв'язків з державами рублевої зони вводиться режим конвертованості українського карбованця щодо рубля. Обмін цих валют здійснюється за курсом та в порядку, визначеному Національним банком України [196].

Наступним важливим кроком на шляху становлення валютного

регулювання в Україні стало прийняття Кабінетом Міністрів України 19.02.1993 року Декрету «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», в якому вперше на законодавчому рівні було закріплено такі терміни як: «валюта України» та «іноземна валюта». Відповідно до вказаного Декрету, Національний банк України є головним органом валютного контролю, що: здійснює контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених цим Декретом до компетенції інших державних органів; забезпечує виконання уповноваженими банками функцій щодо здійснення валютного контролю згідно з цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України [198]. Варто також вказати, що основним елементом валютного регулювання, відповідно до вказаного нормативно-правового акту, є валютні обмеження, що розглядаються як система державних заходів, спрямованих на встановлення порядку проведення валютних операцій. Відповідно Декрету резиденти і нерезиденти мають право здійснювати валютні операції з урахуванням обмежень, які встановлюються чинним законодавством України [46]. При цьому використовуються різні правові способи: ліцензування валютних операцій; лімітування або заборона проведення окремих валютних операцій певними суб'єктами валютних відносин [22; 46].

Таким чином, першим етапом становлення валютного регулювання в незалежній Україні був період з 1991 по 1993 рр. Саме у зазначений час з'являються перші нормативно-правові акти, які спрямовані на врегулювання валютних правовідносин. У цей період Національний банк України встановлював офіційні обмінні курси карбованця відносно російського рубля та американського долара, а рівень обмінного курсу для банківської системи визначався окремо на міжбанківському валютному ринку [80]. Така ситуація призвела до того, що багато грошових коштів було виведено із України за кордон, що звісно негативним чином вплинуло на стан економіки держави та швидкого знецінення карбованця. Як результат, керівники новоствореної держави були вимушені визнати свої помилки у валютному регулюванні, та

змінити існуючу політику у бік жорсткості.

Початком наступного етапу розвитку валютного регулювання в Україні слід визнати прийняття цілої низки нормативно-правових актів різної юридичної сили, серед яких слід назвати:

- Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23.09.1994 року;

- Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами» від 18.06.1994 року;

- Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення валютного та експортного контролю» від 07.09.1994 року;

- Наказ Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення розрахунків у іноземній валюті за експортно-імпортними операціями на умовах відстрочки платежів чи поставок» від 14.06.1994 року № 85 [180]. Відповідно до Інструкції, усі міжнародні розрахунки, пов'язані з експортом та імпортом товарів, наданням послуг та іншими комерційними угодами, здійснюються резидентами України (юридичними та фізичними особами, зареєстрованими як підприємці) лише через уповноважені банки, тобто комерційні банки України, що мають ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій. Міжнародні розрахунки за комерційними угодами здійснюються уповноваженими банками України, як правило, у вільно конвертованій валюті, а також у валюті з обмеженою конвертованістю та розрахунковій валюті клірингових рахунків згідно з умовами міждержавних та міжбанківських угод [180];

- Постанова Правління Національного банку України «Про уніфікацію курсу українського карбованця до іноземних валют та лібералізацію валютного ринку України» від 22.10.1994 року, якою було проголошено, що офіційний курс карбованця до долара США, німецької марки, російського та білоруського рублів визначається на підставі результатів торгів на УМВБ,

тобто постійно змінюється. Установлений у такий спосіб офіційний курс карбованця використовується під час здійснення усіх безготівкових і готівкових операцій продажу та купівлі іноземної валюти. Отже, фіксований курс карбованця до іноземних валют, що використовувався Тендерним комітетом, було скасовано, а множинність курсів – ліквідовано. У країні залишився один законний курс, що було прогресивним для розвитку валютного ринку України (сприяло поверненню валютного виторгу від експорту в Україну, збільшенню на ринку пропозиції іноземної валюти тощо) [150, с. 193].

Таким чином, другий період розвитку валютного регулювання в Україні охопив час з 1993 по 1996 рік. Він характеризується намаганням держави стабілізувати національну валюту. Національним банком України було фіксовано обмінний курс карбованця до долара США, німецької марки та російського рубля. Крім того, з метою попередження виведення грошових коштів із держави, було встановлено жорсткі умови використання валютної виручки. Варто погодитись із точкою зору А.П. Рум'янцева, який відмічає, що валютне регулювання наприкінці 1994–1996 рр. сприяло позитивним тенденціям, наприклад: зросла роль Української міжбанківської валютної біржі як центра проведення валютних операцій; стабілізувалися попит та пропозиція іноземної валюти; створено значні валютні резерви та залучено 1,5 млрд. дол. від МВФ; відбулася переорієнтація частини коштів з валютного й кредитного ринків на ринок державних цінних паперів [207].

Наступний етап розвитку валютного регулювання в Україні починається у 1996 році з прийняттям Конституції України, яка заклала абсолютно нові правові засади діяльності Національного банку України та інших суб'єктів валютного регулювання. Крім того, обов'язково слід відзначити, що у травні 1997 року Україна заявила про приєднання до ст. 8 МВФ, а відтак юридично гривня стала конвертованою валютою за поточними операціями, що передбачало зняття обмежень на здійснення валютних операцій, які обслуговують торговельний баланс держави. У

зв'язку з цим було скасовано обов'язковий продаж валюти, який для підтримання курсу гривні знову було відновлено 07.09.1998 року [33, с. 27]. Що ж стосується нормотворчої діяльності, то у цей період активно приймаються лише Постанови Національного банку України, зокрема постанови Правління Національного банку України: «Про затвердження Положення про валютний контроль» від 08.02.2000 року № 49, «Про затвердження Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою» від 10.08.2005 року № 281, «Про затвердження Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу» від 14.10.2004 року № 483 із змінами і т.д [94].

Таким чином, інститут валютного регулювання в Україні пройшов досить довгий етап свого розвитку. Втім на сьогодні говорити про те, що цей процес є завершеним не доводиться. Це пов'язано із тим, що в даний момент у чинному законодавстві існує низка прогалин у валютному регулюванні, що в свою чергу негативним чином впливає на якість цієї діяльності. Крім того, слід звернути увагу на те, що законодавець недостатньо уваги приділив нормотворчій діяльності, про що свідчить наявність законів та підзаконних нормативно-правових актів, які вже є занадто застарілими та не відповідають сучасним соціально-економічним та політичним реаліям. Нині можна констатувати, що постала нагальна проблема у прийнятті Закону України «Про валюту», який би містив сучасні положення та норми, які дозволили б врегулювати досить складні правові відносини, які складаються у сфері валютного регулювання.

1.2. Сутність, зміст та особливості валютного регулювання в Україні

В юридичній літературі не існує єдиного підходу щодо розуміння поняття «валютне регулювання», що, в свою чергу, обумовлює велику

кількість підходів щодо його тлумачення. Варто зазначити, що валютне регулювання є невід'ємною частиною валютної політики, а тому в першу чергу ми розглянемо, що представляє собою термін «валютна політика». Валютна політика – це комплекс економічних, організаційних, правових, адміністративних та інших заходів, методів, форм, інструментів, які здійснюються державою у сфері валютно-фінансових і кредитних відносин відповідно до поточних та стратегічних цілей загальної економічної політики країни [74, с. 9]. З точки зору практичної реалізації, зазначає Ф.О. Журавка, валютна політика – це сукупність економічних, правових та організаційних заходів, що здійснюються державою щодо регулювання валютних відносин [74, с. 9]. О.П. Орлюк зазначає, що валютна політика – це сукупність заходів, що здійснюються в сфері міжнародних економічних відносин у відповідності із поточними та стратегічними цілями економічної політики країни. Вона спрямована на вирішення головних завдань: забезпечення стабільності економічного зростання, утримування зростання безробіття та інфляції, підтримка рівноваги платіжного балансу [159, с. 303]. В.М. Нижник визначає валютну політику, як сукупність економіко-правових та організаційних заходів і форм, які використовують державні установи, центральні банківські та фінансові установи, міжнародні валютно-кредитні організації у галузі валютних відносин. Вона виступає складовою економічної та зовнішньоекономічної політики держави [151]. Під валютною політикою А.М. Іскоростенський пропонує розуміти систему здійснюваних державними органами заходів, які відображаються в законодавстві, що регулює відносини, які виникають під час мобілізації, розподілу, контролю та використання валютних ресурсів з метою забезпечення економічної цілісності держави [86].

Таким чином, валютна політика є важливою складовою діяльності держави, від ефективності реалізації якої напряму залежить як внутрішнє благополуччя країни так і її зовнішньоекономічний статус. Як ми вже відзначали, одним із засобів реалізації валютної політики є валютне

регулювання. В Енциклопедії банківської справи України визначено, що валютне регулювання – це форма організації відносин суб'єктів господарсько-фінансової діяльності, пов'язаних з використанням валютних цінностей через регламентацію державою міжнародних розрахунків і порядку проведення валютних операцій, яка закріплюється національним законодавством та міжнародними угодами [69, с. 122]. На думку М.П. Кучерявенка валютне регулювання становить собою діяльність держави і уповноважених нею органів щодо організації та здійснення валютних операцій, встановлення характеру відносин між державою і суб'єктами, на яких поширюється валютне регулювання, правових форм їх здійснення, закріплення основ правового статусу суб'єктів валютного регулювання, характеру відносин між державою і резидентами та нерезидентами [9, с. 381]. Б.Ю. Дорофєєв розглядає валютне регулювання як «видання державою (союзом держав) правил (регламентації) випуску в обіг (емісії), вилучення з обігу (реєстрикції) національної валюти, обміну валют, а також платежів нерезидентам та валютних надходжень від них» [67, с. 12; 265]. У наступному викладенні своїх висновків про зміст й механізм валютного регулювання автор не спромігся чітко розмежувати поняття: «валютне регулювання» та «валютне управління». Поняття «валютне регулювання» фактично зведено до поняття «загальний механізм валютного регулювання» [67, с. 26; 265]. На переконання М.О. Головніна валютне регулювання становить собою діяльність держави і уповноважених нею органів щодо організації та здійснення валютних операцій, встановлення характеру відносин між державою і суб'єктами, на яких поширюється валютне регулювання, правових форм їх здійснення, закріплення основ правового статусу суб'єктів валютного регулювання, характеру відносин між державою і резидентами та нерезидентами [52, с. 11].

Валютне регулювання, зазначають А.П. Рум'янцев та Н.С. Рум'янцева, – це діяльність державних органів з управління обігом валюти, контролю за валютними операціями, впливу на валютний курс національної валюти,

обмеження використання іноземної валюти [207]. На думку вчених валютне регулювання передбачає: регулювання курсу національної валюти; організацію розрахунків в іноземній валюті; відкриття рахунку в іноземній валюті; купівлю іноземної валюти; розрахунки по експортно-імпортних операціях; здійснення резидентами іноземних інвестицій; операції купівлі-продажу іноземної валюти готівкою; порядок переміщення валютних цінностей через митний кордон України; правила переказу іноземної валюти [207]. Російський вчений Н.М. Артемов розглядає валютне регулювання у широкому та вузькому значенні, а саме: у широкому розумінні валютне регулювання кваліфікується як один із найбільш дієвих механізмів, за допомогою якого держава має можливість впливати на об'єктивні економічні процеси; у вузькому розумінні валютне регулювання – це спосіб реалізації валютної політики держави, режим державного регулювання порядку зовнішніх розрахунків, операцій з валютою на внутрішньому ринку, золотом та інших схожих процесів [19, с. 12].

В.В. Клименко також розглядає вказаний термін у широкому та вузькому розумінні. Так, у вузькому значенні, на його переконання, валютне регулювання – це сукупність нормативних документів, встановлених органами валютного регулювання у законодавчому та адміністративному порядку, спрямованих на регулювання потоків капіталу в країну з країни, а також валютних операцій, що здійснюються в межах держави, з метою підтримання стабільного курсу національної грошової одиниці, стабільного рівня валютних резервів і балансування міжнародних платежів. У більш широкому розумінні, продовжує науковець, валютне регулювання означає частину макроекономічної політики держави, яка стосується сфери валютно-фінансових зв'язків резидентів окремої держави та саму державу [104]. Валютне регулювання полягає у діяльності держави та уповноважених нею органів, спрямоване на регламентацію міжнародних розрахунків та порядок здійснення операцій з валютними цінностями. Тобто, валютне регулювання є сукупністю нормативних документів, установлених органами валютного

регулювання у законодавчому чи адміністративному порядку, що спрямовані на регулювання потоків капіталу в країну та за її межі, а також валютних операцій, що здійснюються в межах держави, з метою підтримання стабільності курсу національної грошової одиниці, достатнього рівня валютних резервів і збалансованості міжнародних платежів [245, с. 197].

Варто вказати точку зору О.І. Береславської, яка зазначає, що валютне регулювання має дві сторони прояву – зовнішню і внутрішню. Зовнішня сторона, що проявляється у вигляді організації руху валютних коштів між суб'єктами валютних відносин, є предметом практичної діяльності управління цим процесом. Внутрішня – це конкретні економічні форми (планування доходів підприємствами зовнішньоекономічної діяльності, стимулювання, ціна валюти), які зазвичай виступають як стимули зацікавленості суб'єктів валютних відносин [27, с. 61-62; 146]. Вчена підкреслює, що у зміст поняття «валютне регулювання» потрібно включати: нормативно-правові засоби, що утворюють систему правил регулювання поведінки суб'єктів валютних відносин; технічні засоби, що забезпечують контроль за рухом іноземної валюти всередині країни відповідно до поставлених цілей і зовнішніх умов; організаційні умови, за допомогою яких реалізується процес обміну та розподілу валюти; умови економічної зацікавленості у процесі здійснення операцій із валютними цінностями. Усі ці елементи повинні бути тісно пов'язані та підпорядковані одній меті. Таким чином, валютне регулювання О.І. Береславська розглядає як: а) економічну категорію; б) форму чи спосіб управління; в) систему методів та інструментів регулювання динаміки валютного курсу, оскільки при здійсненні операцій обміну національної валюти на іноземну встановлюється валютний курс, який є важливим макроекономічним показником [27, с. 62; 146].

Таким чином, узагальнюючи наведені вище точки зору можемо надати авторське визначення поняття «валютне регулювання», під яким необхідно розуміти сукупність законодавчо встановлених засобів та інструментів, які повинні використовувати спеціально уповноважені органи державної влади

для ефективної реалізації державної політики у зазначеній сфері, а також для забезпечення стабільності національної валюти України та зростання вітчизняної економіки. Для того, щоб більш повно та всебічно розкрити зміст вказаної юридичної категорії необхідно визначити ключову мету, завдання та функції такого регулювання [93].

Так, у загальному розумінні, мета – це той кінцевий результат, якого бажають досягти суб'єкти при здійсненні відповідної діяльності. Мета – це детально відпрацьоване, узгоджене, лаконічне формулювання бачення майбутнього; коротке визначення того, який позитивний результат буде отримано від реалізації проекту; основа тих завдань, на виконання яких буде спрямована діяльність організації; позитивний кінцевий результат, який планується і буде здобутий, після вирішення поставленої проблеми. Мета будується за такою схемою: «Що зробити для досягнення мети і яким чином це зробити?» [247, с. 17; 248]. Л.Ф. Ільчов та інші автори філософської енциклопедії у своїх міркуваннях з приводу розуміння мети виходять із того, що дана категорія є елементом поведінки і свідомої діяльності людини, який характеризує передбачення в мисленні результату діяльності та шляхів його реалізації за допомогою певних засобів. Автори підкреслюють, що мета виступає як спосіб інтеграції різних дій людини в певну послідовність або систему. Аналіз діяльності як цілеспрямованої передбачає виявлення невідповідності між наявною життєвою ситуацією і метою; здійснення мети є процесом подолання цієї невідповідності [252, с. 762].

Отже, узагальнююче все вказане вище, вважаємо, що метою валютного регулювання в Україні є, в першу чергу, забезпечення стабільності національної економіки та зміцнення позицій нашої держави у міжнародних економічних правовідносинах. Загальновідомо, що для досягнення мети необхідним є вирішення конкретних завдань, які представляють собою своєрідні мікроцілі, послідовне та систематичне вирішення яких є необхідною умовою на шляху до досягнення конкретної мети. В етимологічному значенні завдання – це те, що вимагає виконання,

розв'язання [156, с. 165]. Варто вказати, що в юридичній літературі існує багато підходів щодо визначення завдань валютного регулювання.

Так, наприклад, В.А. Ющенко та В.І. Міщенко вважають основними завданнями валютного регулювання такі: організація системи валютного курсоутворення, захист та забезпечення необхідного ступеня конвертованості національної грошової одиниці; регулювання платіжної функції іноземної валюти та інших іноземних інструментів, регламентація поточних операцій платіжного балансу; організація внутрішнього валютного ринку; регламентація та регулювання банківської діяльності з валютними цінностями; регулювання процесів утворення та руху валютного капіталу, захист іноземних інвестицій; встановлення режиму та обмежень на вивезення і ввезення через кордон валютних цінностей; забезпечення стабільних джерел надходження іноземної валюти на національний валютний ринок [272, с. 41]. Основними завданнями здійснення валютного регулювання на переконання А.В. Суторміної є: 1) організація системи курсоутворення, захист та забезпечення необхідного ступеня конвертованості національної грошової одиниці; 2) регулювання платіжної функції іноземної валюти та інших іноземних інструментів, регламентація поточних операцій платіжного балансу; 3) організація внутрішнього валютного ринку; 4) регламентація та регулювання банківської діяльності з валютними цінностями; 5) регулювання процесів утворення та руху валютного капіталу, захист іноземних інвестицій; б) встановлення режиму та обмежень на вивезення і ввезення через кордон валютних цінностей; 7) забезпечення стабільних джерел надходження іноземної валюти на національний валютний ринок [227, с. 18].

У своєму дисертаційному дослідженні Л.М. Кравченко дійшла до висновку, що до складу основних завдань валютного регулювання можна віднести: а) розробку та прийняття відповідними органами нормативно-правових актів, що визначають принципи та порядок здійснення валютних операцій на території України, порядок ввезення та вивозу іноземної валюти, права та обов'язки суб'єктів валютних відносин, відповідальність за

порушення валютного законодавства; б) визначення основних засад внутрішньої та зовнішньої валютної політики держави; в) створення системи контролю за дотриманням валютного законодавства України (валютний контроль); г) формування державного валютного резерву для забезпечення фінансових зобов'язань держави в іноземній валюті [126, с. 14].

Ми, в свою чергу, проаналізувавши наукові точки зору та положення чинного законодавства України, вважаємо, що завдання валютного регулювання можна поділити на дві великі групи: основні та додаткові (факультативні). Отже, до основних завдань, на нашу думку, необхідно віднести:

- забезпечити мінімальний зовнішній вплив на курс валют в Україні;
- створити відповідний статус національної валюти, який би підвищив рівень довіри населення саме до вітчизняної грошової одиниці;
- формування державного валютного резерву;
- забезпечити належну регламентацію порядку використання іноземної валюти суб'єктами валютного ринку країни, що визначає динаміку його кон'юнктури, а відтак і стан обмінного курсу;
- забезпечити дотримання умов валютного законодавства всіма учасниками відповідних правовідносин;
- створити стабільні зовнішні економічні та політичні відносини із іншими країнами світу.

Незважаючи на те, що основні завдання валютного регулювання досить змістовно розкривають його сутність, втім необхідно звернути увагу і на факультативні завдання. Адже лише комплексне їх виконання сприятиме досягненню окресленої нами вище мети. Отже, додатковими завданнями валютного регулювання є:

- стимулювати використання національної валюти під час операцій купівлі-продажу, наприклад, нерухомості чи автомобільного транспорту. Однак, на жаль доводиться констатувати, що це завдання не виконується належним чином. Адже, як свідчить практика, більшість операцій з купівлі-

продажу нерухомості на вторинному ринку здійснюється саме в іноземній валюті;

- забезпечити здійснення валютного контролю за виконанням резидентами зобов'язань в іноземній валюті перед державою, а також зобов'язань із продажу на внутрішньому валютному ринку;

- захист іноземних інвестицій;

- розвиток вітчизняної банківської системи.

Розглянувши завдання валютного регулювання, слід звернути увагу на функції, що таке регулювання виконує. У тлумачному словнику української мови А. Івченка зазначається, що функція – це явище, яке залежить від іншого, основного явища і є формою його вияву, здійснення [85, с. 505]. Що стосується визначення основних функцій валютного регулювання, то варто відзначити, що у роботах М.А. Спіфанової [72] та А.В. Колдовського [111] визначені наступні функції валютного регулювання: регуляторна (застосування методів та форм валютного регулювання); алокаційна (вплив на валютні відносини, сприяння визначенню порядку проведення валютних); цільова (визначення напрямів розвитку валютної системи); стимулююча (формування регуляторних заходів впливу на діяльність суб'єктів валютного ринку); регламентуюча (розробка та впровадження законодавчих та нормативно-правових актів, що визначають порядок проведення операцій з валютними цінностями) [72; 111; 146]. У той же час Н.О. Місяць зазначає, що вказаний перелік функцій не є вичерпним і пропонує його розширити такими: стабілізуюча, яка передбачає нівелювання різких необґрунтованих коливань попиту та пропозиції на валютному ринку, недопущення маніпулювання валютним курсом, та активізуюча – сприяння створенню умов, що необхідні для активізації повноцінного розвитку економіки, поліпшення інвестиційного та бізнес-середовища, відновлення економічного зростання [146, с. 199].

Ми, в свою чергу, підтримуємо точку зору вказаних вище авторів, пропонуємо розширити вказаний перелік такими функціями валютного

регулювання:

- контрольна, яка полягає у здійсненні уповноваженими органами відповідних заходів щодо перевірки дотримання суб'єктами валютного законодавства, а також попередження виникнення правопорушень у зазначеній сфері;

- соціальна функція, зміст якої виходить із того, що здійснення ефективного валютного регулювання дозволить забезпечити стабільність економіки країни та підвищити добробут населення;

- стимулююча функція, яка передбачає здійснення заходів щодо підвищення стимулювання населення користуватись національною валютою у розрахункових операціях;

- створення позитивного іміджу держави. Ця функція валютного регулювання полягає у тому, що здійснюючи свою діяльність органи державної влади покращують стабільність економіки, а тим самим підвищують імідж країни не лише у середині, а й на світовому рівні.

Наступна наукова категорія, яку ми розглянемо з метою детального розгляду змісту та сутності валютного регулювання є його принципи. З філософського погляду принципи – це 1) першоначало, те, що лежить в основі повної сукупності фактів, теорії, науки; 2) внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманітних сферах діяльності [254, с. 525; 108]. Принципи – це основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [51; 87]. Т.М. Добровольська вважає, що принципи – це завжди узагальнений вираз суті тих чи інших явищ, оскільки вони не є продуктом абстрактного теоретизування, а відображають об'єктивно існуючу реальність та діючі в ній закономірності [66, с. 20]. Отже, принципи – це специфічне поняття, змістом якого є не стільки сама закономірність, відносини, взаємозв'язок, скільки

наше знання про них. Принцип є результатом наукового пізнання, при цьому слід враховувати, що не всі закономірності, відносини і взаємозв'язки державного управління сьогодні досліджені та сформульовані у вигляді принципів. Практична дія принципів не залежить від них самих, а повністю визначається відношенням до них людей. Лише знати принципи недостатньо, необхідно ще хотіти і могли застосовувати їх в управлінській діяльності [136].

З точки зору права, принципи – це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності і підвалини держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальною значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ряду; спрямовують і надають синхронності усьому механізму правового регулювання суспільних відносин, досконаліше інших розкривають місце права у суспільному житті і його розвитку; є критерієм законності й правомірності дій громадян і посадових осіб, адміністративного апарату і органів юстиції [51; 113, с. 26-27]. На переконання О.Ф. Скакун принципи права – це об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин з метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів [51; 213, с. 221]. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку. Принципи є підставою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі. У принципах зосереджено світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації. Тому, продовжує вчена, принципи права можна назвати стрижнем правової матерії [213, с. 221].

Узагальнюючи наведені вище точки зору, вважаємо, що під принципами валютного регулювання слід розуміти основоположні,

непорушні засади (ідеї), які лежать в основі здійснення відповідної діяльності. Їх дотримання має важливе значення із точки зору забезпечення ефективності валютного регулювання. Варто зазначити, що проблема визначення принципів валютного регулювання є однією із найбільш досліджених у юридичній літературі. Так, В.В. Клименко виділяє наступні функції валютного регулювання [104]: - єдність і цілісність валютного регулювання; - відносна стабільність, тобто забезпечення певної стійкості елементів системи валютного регулювання, наприклад, встановлення валютних обмежень і порядку здійснення валютних операцій; - гнучкість валютного регулювання; - ефективність; - стимулювання валютної стабільності; - стимулювання розвитку міжнародного економічного співробітництва з метою поліпшення інвестиційного клімату в країні та вирівнювання платіжного балансу [97].

Т.М. Завора виділяє більш широке коло принципів валютного регулювання, зокрема: 1) принцип цілісності та комплексності; 2) принцип доцільності – забезпечення економічної безпеки України через дотримання макроекономічної безпеки, виключення невиправданого впливу держави та уповноважених органів на валютні операції резидентів і нерезидентів; 3) принцип гнучкого реагування – здійснення постійного моніторингу валютного ринку; координація дій на національному та світовому ринках; 4) безперервність контролю – вжиття своєчасних заходів щодо узгодження поточних операцій платіжного балансу, з регламентації банківських операцій з валютними цінностями; 5) принцип стабілізації – полягає у незмінності механізму дії валютного контролю в цілому, хоча би протягом року; 6) принцип упорядкування – максимальна гармонізація економічних інтересів суб'єктів валютного ринку; пріоритет економічних заходів реалізації державної політики у сфері валютного регулювання; 7) принцип єдності – єдність зовнішньої та внутрішньої політики держави; 8) принцип справедливості – забезпечення державою захисту прав і економічних інтересів резидентів та нерезидентів при здійсненні валютних операцій;

9) стимулювання розвитку міжнародного економічного співробітництва з метою поліпшення інвестиційного клімату в країні та вирівнювання платіжного балансу [76, с. 36].

В загалом поділяючи вказані вище точки зору науковців, варто зазначити, що наведений ними перелік принципів не є вичерпним, а авторами називаються лише спеціальні принципи валютного регулювання. Проте, на нашу думку, принципи валютного регулювання потребують систематизації, зокрема їх необхідно поділити на загальні, тобто такі, що лежать в основі будь-якої діяльності, та спеціальні, тобто є найбільш характерними саме для валютного регулювання. До загальних принципів, на нашу думку, необхідно віднести:

1. Принцип законності. У загальному розумінні законність – це сукупність різноманітних, але однопланових вимог, пов'язаних із ставленням до законів та втіленням їх у життя: вимога точно та неухильно дотримуватися законів, кому вони адресовані; вимога дотримуватися ієрархії законів та інших нормативних актів; вимога того, щоб ніхто не міг скасувати закон, крім уповноваженого на це органу [47]. Таким чином, в рамках нашого дослідження зміст цього принципу передбачає неухильне дотримання всіма учасниками відповідних правовідносин норм валютного законодавства.

2. Принцип пріоритету дотримання прав та інтересів людини і громадянина. Суть цього принципу полягає у тому, що здійснюючи свою діяльність уповноважені органи, в першу чергу, повинні піклуватись про інтереси кожного громадянина, адже їх дії можуть призвести до коливань економіки країни, що може вплинути на благополуччя кожної окремої людини.

3. Принцип економічної ефективності та доцільності. Суть цього принципу полягає у тому, що будь-які дії державних органів, по-перше, повинні буди обґрунтованими із економічної, соціальної та політичної точки зору; по-друге, мати позитивний економічний ефект.

4. Принцип відповідальності. Зміст цього принципу полягає у тому, що

держава (в особі її уповноважених органів та їх посадових осіб) несе відповідальність перед своїми громадянами за вчинені дії та їх наслідки.

Вказані вище принципи є загальними, базовими, а їх дотримання є обов'язковим при здійсненні валютного регулювання. Однак, як ми вже відзначали вище, ці принципи відносяться і до інших сфер суспільних правовідносин. А тому, особливе значення має виокремлення наступної групи засад – спеціальних принципів. До таких варто віднести: принцип єдності і цілісності валютного регулювання; принцип стимулювання розвитку міжнародного економічного співробітництва; принцип упорядкування; принцип гнучкого реагування. Зміст вказаних засад досить повно був розкритий В.В. Клименком та Т.М. Заворою. Однак, на нашу думку, перелік спеціальних принципів на цьому не обмежується. До них також варто додати:

1. Принцип пріоритету внутрішніх інтересів держави над міжнародними інтересами. Тобто здійснюючи заходи валютного регулювання, уповноважені органи державної влади в першу чергу повинні враховувати внутрішні інтереси держави та самих їх задоволення ставити на перший план.

2. Принцип встановлення обмежень. Як показала історія та сучасна практика, ефективне валютне регулювання є неможливим без встановлення певних рамок, обмежень, для учасників таких правовідносин. Адже без цього досить складно впорядкувати відповідні правовідносини.

3. Принцип безперервного здійснення нагляду і контролю.

Таким чином, завершуючи розгляд представленого підрозділу дисертаційного дослідження, хотілося б відзначити, що валютне регулювання, беззаперечно є важливим напрямком діяльності держави, від ефективності якої напряду залежить фінансово-економічне благополуччя всієї держави та кожного окремого громадянина зокрема. Вище нами було відзначено, що зміст та сутність валютного регулювання розкривається у завданнях, функціях та принципах такої діяльності. Однак, проведене нами

дослідження дає змогу стверджувати, що ані в чинному законодавстві, ані серед науковців до кінця не сформовано єдиного підходу щодо визначення вказаних категорій, крім того можна стверджувати про повну відсутність їх систематизації. Зазначена прогалина, на нашу думку, потребує негайного вирішення. Адже враховуючи специфіку такого регулювання, воно може бути ефективним лише у випадку повної визначеності та конкретно встановлених завдань, функцій та принципів.

1.3. Поняття та види форм валютного регулювання в Україні

У попередньому підрозділі дисертаційного дослідження ми неодноразово наголошували на важливості здійснення валютного регулювання, а також відзначали досить широке коло завдань, які воно виконує. Втім, дослідження валютного регулювання було б не повним без визначення форм його реалізації, адже саме у формах знаходить своє об'єктивне відображення зміст такої діяльності. У загальнонауковому розумінні «форма» – це зовнішнє вираження змісту. Різні довідкові джерела подають її визначення як: а) упорядкованість внутрішніх зв'язків; б) предметний прояв матеріального середовища; в) упорядкованість змісту, г) зовнішня конфігурація внутрішньої структури [117]. Термін «форма», на переконання О.Б. Німко, означає вид, будь-який зовнішній прояв певного змісту. Це шлях здійснення цілеспрямованого впливу, що вказує як практично здійснюється управлінська діяльність [152]. Відповідно до філософського словника за редакцією І.Т. Фролова, форма вживається для відображення внутрішньої організації змісту, і в цьому значенні проблематика форми отримує подальший розвиток в понятті структури [250, с. 519-520].

З точки зору управління, зазначає О.Ф. Андрійко, форми – це зовнішні, постійно і типізовано фіксовані вирази (прояви) практичної активності державних органів з формування та реалізації управлінських цілей і функцій,

і забезпечення їх власної життєдіяльності. На переконання автора, форму можна визначити як зовні виражену дію виконавчого органу (посадової особи), що здійснюється в рамках його компетенції і викликає певні наслідки, які, якщо носять юридичний характер або мають певне юридичне значення, то узагальнено класифікуються в якості адміністративно-правових форм [18, с. 43]. О.П. Рябченко, В.А. Ліпкан і О.С. Ліпкан зазначають, що форма виражає спосіб існування, розвиток. Вона впливає на зміст управління позитивно або негативно: стимулює або гальмує реалізацію змісту, його розвиток. У свою чергу зміст визначає форму [208; 133, с. 368].

У праві, вважає А.В. Сурілов, категорія «форма» застосовується у двох значеннях: а) правової форми (наприклад, соціально-економічних відносин). У цьому контексті формою є зміст права, правосвідомість та правовідносини; б) форми самого права у двох її аспектах: форми внутрішньої та форми зовнішньої [226, с. 206]. С.М. Олейников зазначає, що правова форма – це специфічна організаційна форма діяльності органів держави та посадових осіб, яка, з одного боку, здійснюється на засаді суворого дотримання вимог законів та інших нормативно-правових актів, а з іншого, її результати завжди пов'язані з появою певних юридичних наслідків [118, с. 12]. І.С. Самощенко під правовою формою діяльності розуміє однорідну за своїми зовнішніми ознаками діяльність органів держави зі здійснення її функцій. Вона слугує з'ясуванню того, як механізм держави здійснює свої функції, яким чином держава використовує право для виконання своїх завдань [209]. В.С. Андреева доводить, що під правовою формою необхідно розуміти спосіб організації здійснення права громадян на соціальне забезпечення. Кожна форма специфічна в силу кола забезпечуваних, способу утворення суспільного фонду за рахунок яких проводиться забезпечення, видів забезпечення та органів, які його здійснюють [17].

Розкриваючи зміст вказаного поняття з точки зору права, В.М. Горшенев та І.Б. Шахов відзначили, що правова форма – це специфічна організаційна форма діяльності органів держави, посадових осіб

та інших уповноважених суб'єктів, що: по-перше, здійснюється на основі найсуворішого дотримання вимог закону та інших нормативних актів; по-друге, її результати завжди тягнуть визначені наслідки, що мають юридичне значення або пов'язані з їх настанням. Зазначені два моменти виступають в органічній єдності і є головними визначальними властивостями, а у своїй сукупності кваліфікують кожну організаційну форму діяльності як правову [54]. Автори виділили наступні істотні ознаки, які на їх думку властиві кожній правовій формі діяльності: 1) правова форма – це така організаційна форма діяльності, що завжди пов'язана з розглядом юридичної справи: правопорушення, спору про право, скарги. У даному випадку під юридичною справою мається на увазі життєва обставина, прямо передбачена законом (чи іншим нормативним актом), що потребує відповідного підтвердження і юридичного забезпечення; 2) правова форма діяльності здійснюється винятково уповноваженими на те органами держави, посадовими особами та іншими суб'єктами; 3) правова форма діяльності завжди виражається в здійсненні операцій з нормами права (пов'язана з використанням в якості похідного інструментарію норм матеріального чи процесуального права); 4) результати правової форми діяльності завжди закріплюються у відповідних процесуальних документах, що мають офіційний характер і встановлену законом форму; 5) правова форма діяльності має потребу у встановленні цілого ряду гарантій (відносини, що складаються в ході розгляду справ, регламентуються системою норм процесуального права); 6) правова форма діяльності безпосередньо пов'язана з необхідністю використання різних методів і засобів юридичної техніки [54, с. 36-38].

Необхідно також вказати точку зору В.І. Майорова, який виокремлює такі основні ознаки правової форми [135, с. 192; 139]: 1) правова форма – це така організаційна форма діяльності, яка завжди пов'язана із розглядом юридичних справ; 2) здійснюється виключно уповноваженими державними органами (посадовими особами); 3) виражається у виконанні дій на засадах

норм матеріального та процесуального права. У першому випадку дія полягає у визначенні характеру юридичних справ, які вирішуються, а в другому – в оптимальному порядку досягнення юридичного результату; 4) результати правової форми діяльності завжди закріплюються у процесуальних документах, які мають офіційний характер та нормативно встановлену форму; 5) правова форма діяльності потребує всебічного та досконалого врегулювання юридичного процесу її реалізації. Ця вимога визначена тим, що соціальна значущість як дій, що вчинюються, так і отриманих результатів, є такою, що необхідні певні гарантії, дотримання законності; 6) реалізація правової форми діяльності передбачає використання різних прийомів юридичної техніки, зокрема, організаційно-технічних норм, які належать до порядку оформлення процесуальних документів [135, с. 192; 139].

Отже, узагальнюючи всі наведені вище точки зору, вважаємо, що під формами валютного регулювання слід розуміти закріплені в нормах чинного законодавства України зовнішній вираз діяльності уповноважених органів державної влади, яка спрямована на здійснення валютного регулювання в нашій країні. Варто зазначити, що у науковій літературі сформувався практично єдиний підхід щодо визначення форм валютного регулювання. Серед таких форм вчені виділяють: девальвацію, ревальвацію, валютну інтервенцію, валютні обмеження, регулювання конвертованості валюти, регулювання облікових ставок Національного (центрального) банку, управління валютними резервами, регулювання платіжного балансу.

Девальвація представляє собою зниження курсу національної валюти стосовно іноземних, викликане переваженням кількості грошових знаків, що перебувають в обігу, над їх товарним забезпеченням; основними причинами девальвації є інфляційні процеси й дефіцит платіжного балансу. Виявляється вона у підвищенні валютних курсів іноземних валют щодо національної валюти. Вона стимулює експорт, робить його дешевшим, проте імпорт дорожчає, що призводить до зниження внутрішнього попиту [112]. Для

населення, зазначає О.М. Колодізєв, девальвація має одночасно й негативні наслідки: значне подорожчання імпортованих товарів та зростання реального рівня цін на всі товари. Її причиною є інфляція та хронічний дефіцит платіжного балансу. За сучасних ринкових умов девальвація може проводитись цілеспрямовано з метою впливу на розвиток зовнішньоекономічних відносин: підвищення конкурентоспроможності продукції, врегулювання платіжного балансу тощо. Більше того, за режиму плаваючих курсів валют девальвація може відбуватися стихійно у вигляді тривалого зниження ринкового курсу валют [112]. Враховуючи все зазначене вище варто констатувати, що дійсно девальвація є дієвою формою валютного регулювання, однак її застосування має носити чітко визначену ціль та межі. Девальвація є тією формою, яка забезпечує баланс між забезпеченням інтересів громадян та інтересами держави на зовнішньому економічному ринку. Тобто надмірна чи недостатня девальвація може негативним чином відобразитись в першу чергу на благополуччі населення держави.

Протилежною формою девальвації є ревальвація, яка представляє собою офіційне підвищення золотого вмісту національної валюти або підвищення вартості грошової одиниці щодо курсів інших валют. Ревальвація означає зростання цін експортних товарів у іноземній валюті і зниження їх конкурентоспроможності на світовому ринку. Головна причина ревальвації – тривале активне сальдо платіжного балансу держави, що означає наявність дефіцитів у її партнерів. Ревальвацію може спричинити якась велика валютна спекуляція, коли на національну валюту обмінюється така сума іноземної валюти, що перевищує інтервентні можливості центрального банку [112].

В умовах інтенсивної інфляції останніх років, яка не в останню чергу викликана надмірною пропозицією іноземної валюти на національному валютному ринку, ревальвація здатна дещо пригальмувати згадані інфляційні процеси. Інтенсивне надходження іноземної валюти в Україну, зокрема завдяки грошовим переказам українських трудових мігрантів, які працюють

за кордоном, вимагає від уряду країни постійно забезпечувати (емітувати) національну валюту в розмірах, які дали б змогу забезпечити відносну рівновагу між національною валютою та іноземною, яку за неї можна придбати [268]. Таким чином, стає зрозумілим, що додаткове друкування гривні спричиняється не стільки завдяки росту виробничих потужностей в країні і зростанню об'ємів випуску готової продукції, скільки через надмірне засилля національного валютного ринку іноземною валютою. А це і є однією з головних причин розвитку негативних інфляційних процесів, що останнім часом панують в державі. За таких умов можлива ревальвація гривні спроможна дещо сповільнити інфляційні процеси, оскільки для забезпечення вищезгаданого паритету між національною валютою і пропозицією іноземної, уряду необхідно буде додатково емітувати вже меншу «порцію» гривні [268]. Отже, можна говорити про те, що і девальвація, і ревальвація як форми валютного регулювання повинні проводитись у чітко встановлених межах, адже у іншому випадку вони матимуть негативний вплив на благополуччя населення країни. Їх головне призначення полягає у тому, щоб досягти компромісу між інтересами громадян та стабільними зовнішньоекономічними правовідносинами країни [92].

Наступною формою валютного регулювання є валютна інтервенція, яка почала застосовуватися в XIX ст. та набула поширення в умовах сучасної Ямайської валютної системи. У Європейській валютній системі валютна інтеграція використовується її членами під час коливань курсів валют за межі встановлених параметрів [68]. Валютна інтервенція, зазначає С.В. Мочерний, – це втручання національного банку в операції на валютному ринку через купівлю-продаж іноземної валюти з метою впливу на національну валюту. Для підвищення курсу національної валюти Національний банк продає іноземну валюту, для зниження її курсу – скуповує іноземну валюту. Можливості впливу на валютний курс визначаються розмірами валютних резервів і тому обмежені [68]. На думку О.І. Береславської валютні інтервенції – це дії центрального банку на внутрішньому валютному ринку

країни (або декількох центральних банків різних країн на міжнародному валютному ринку), які спрямовані на зміну пропозиції іноземної валюти з метою підтримки стабільності валютного курсу національної (або будь-якої іншої) валюти. Зазвичай економісти пострадянських країн розглядають вплив валютних інтервенцій за двома каналами: каналом портфельного балансу і сигнальним (інформаційним) каналом [26, с. 37].

Відмітимо, що законодавчо визначена мета валютних інтервенцій полягає у впливі на курс національної валюти щодо іноземних валют і на загальний попит та пропозицію грошей в Україні. Відповідно завдання валютних інтервенцій полягає у: 1) накопиченні міжнародних резервів. Достатній рівень міжнародних резервів є захисним механізмом фінансової системи України та економіки від зовнішніх шоків, а також сприяє підвищенню довіри до її стійкості з боку як національних, так і іноземних інвесторів. Цільові орієнтири щодо міжнародних резервів визначаються у програмах співпраці України з Міжнародним валютним фондом або рішенням Правління Національного банку відповідно до загальноприйнятих критеріїв достатності; 2) згладжуванні функціонування валютного ринку. Це необхідно для уникнення негативного впливу на цінову та фінансову стабільність надлишкової волатильності обмінного курсу та екстраординарних подій на валютному ринку; 3) підтриманні трансмісії ключової процентної ставки як основного інструменту грошово-кредитної політики. Це може бути необхідно для досягнення цілей та завдань грошово-кредитної політики в більш ефективний спосіб [184].

Необхідно зазначити, що валютна інтервенція не завжди відіграє вирішальну роль у забезпеченні керованості валютного курсу. Це відбувається тільки при макроекономічній стабілізації та економічному розвитку, коли в країні економічна криза, фінансова розбалансованість щодо цього інструменту виявляється недостатньою для забезпечення стабільності обмінного курсу національної валюти. Широке його застосування в таких умовах може призвести до повної втрати валютних резервів держави і не

дати бажаних наслідків [25]. Таким чином, валютна інтервенція є важливою формою валютного регулювання, яка в умовах плаваючого валютного курсу є об'єктивною необхідністю. За її допомогою уповноважені органи мають можливість здійснити тимчасовий вплив на валютний курс в Україні. Крім того, варто звернути увагу на таку особливість, що використання цієї форми валютного регулювання має певні обмеження, які пов'язані із існуванням можливості спустошення валютних резервів. А тому, на наше переконання, валютна інтервенція повинна використовуватись у комплексі з іншими заходами валютного регулювання [98].

Далі слід вказати таку форму валютного регулювання, як валютні обмеження. Ця форма посідає особливе місце у валютному регулюванні, а тому багато проблемних аспектів її реалізації будуть розглянуті у наступних підрозділах дисертаційного дослідження. В рамках даного підрозділу ми розглянемо її ключові характеристики. Уперше валютні обмеження було введено в кількох країнах (Німеччині, Австро-Угорщині та ін.) під час Першої світової війни; посилено під час кризи 1929–1933 рр., а в роки Другої світової війни їх запровадили майже всі розвинуті країни (крім США та Швейцарії). У 50-ті роки валютні обмеження були послаблені, наприклад, у Франції була дозволена вільна торгівля золотом всередині країни, введена оборотність валют в Італії, Бельгії та інших країнах [148].

Під поняттям «валютні обмеження» А.С. Гальчинський розуміє систему нормативних правил, які регламентують права громадян та юридичних суб'єктів ринку стосовно обміну валюти своєї країни на іноземну, а також здійснюють інші валютні операції, що можуть застосовуватись під час здійснення контролю за рухом капіталу, блокування валютної виручки, регламентації вивезення валюти громадянами, що здійснюють туристські подорожі, та інше [49, с. 403]. Валютні обмеження, на переконання Н.І. Патики, – це система нормативних правил, установлених у законодавчому та адміністративному порядку, спрямованих на обмеження операцій із золотом, валютними цінностями та іноземною валютою. Вони

поширюються на фізичних та юридичних осіб стосовно обміну валюти власної країни на іноземну, а також інших валютних операцій [167]. Валютні обмеження, зазначає вчена, передбачають організацію і здійснення компетентними органами відповідних країн спеціальних заходів з валютного контролю з метою врівноваження платіжних балансів і підтримання курсів національних валют [167].

Обмеження в сфері валютного регулювання передбачають низку цілей, зокрема: встановлення та реалізація певного порядку проведення операцій з валютними цінностями на внутрішньому валютному ринку, порядку переміщення валютних цінностей за кордон або на його територію з-за кордону та режиму здійснення іноземних інвестицій; забезпечення і захист права власності на валютні цінності; регламентацію міжнародних розрахунків; підтримання стабільного курсу національної валюти та національного платіжного балансу; забезпечення необхідного (інтеграційного або ізоляційного) режиму взаємодії країни зі світовим валютним ринком [132]. Ступінь валютних обмежень залежить від комплексу економічних показників: стабільності курсу національної валюти, стану торговельного і платіжного балансів, економічної кон'юнктури та ін. Останнім часом валютні обмеження в більшості країн значно послаблені. Водночас у багатьох державах зберігаються валютні обмеження поточними операціями платіжного балансу, по операціях з рухом капіталів, по термінах обміну іноземної валюти на національну при розрахунках у сфері міжнародної торгівлі товарами і послугами; в деяких країнах (Франції, Італії, Канаді та ін.) заборонено (або потрібний дозвіл) для відкриття рахунків в іноземній валюті всередині країни і за кордоном; у Швейцарії контролюються відсоткові ставки, які виплачують банки за вкладками нерезидентів, купівля іноземцями цінних паперів та ін. На території України обіг іноземної валюти заборонено у 1995 році, упорядковується система обліку і постійного контролю за обертанням іноземної валюти [148].

Таким чином, можна констатувати, що валютні обмеження є важливою

формою валютного регулювання, вони, як ми вже відзначали вище, посідають особливе місце серед всіх інших форм валютного регулювання. Вказану тезу можна підтвердити тим, що: по-перше, вони є найбільш м'якою та ефективною формою валютного регулювання; по-друге, валютні обмеження несуть у собі менші ризики для інтересів громадян, тобто вони можуть якомога ефективніше збалансувати внутрішні інтереси держави із зовнішніми; по-третє, передбачають прямий, безпосередній вплив на суб'єктів господарювання.

Далі не можна не звернути увагу на таку форму валютного регулювання, як регулювання конвертованості валюти. Конвертованість валюти – це здатність резидентів та нерезидентів вільно, без обмежень здійснювати обмін національної валюти на іноземну та використовувати іноземну валюту в угодах з реальними і фінансовими активами. Різниця між ступенем конвертованості валюти залежить від обмежень уряду на валютному ринку [145]. А.В. Бурковська зазначає, що конвертованість валюти органічно пов'язує внутрішній ринок із світовим, дає змогу оперативно реагувати на зміни міжнародної господарської кон'юнктури, що позитивно впливає на економічний розвиток країни [34]. Крім того, автор відмічає, що в економіці країни, на яку поширює свій вплив світовий ринок, відбуваються процеси пристосування і вирівнювання національних умов виробництва зі світовими за всіма параметрами – затратами, цінами, якістю, технічним рівнем продукції тощо. Тільки такий режим може забезпечити повною мірою реалізацію відомого ринкового принципу «продавати на найдорожчих ринках і купувати на найдешевших», дасть змогу найраціональніше використовувати кошти для інвестицій у світовому масштабі, а також отримати вигоди від міжнародного поділу праці [34]. Отже, регулювання конвертованості валюти дозволяє забезпечити «безболісний» перелив капіталу між різними сегментами світового валютно-фінансового ринку. Крім того, це дозволяє знизити вплив та втручання держави в зовнішньоекономічну діяльність різних суб'єктів господарювання.

Наступною формою валютного регулювання є регулювання облікових ставок Національного банку України. Зміст регулювання облікової ставки полягає в змінах процента за позиками, котрі центральний банк надає комерційним банкам, що позначається на можливостях комерційних банків надавати кредити. Поняття облікової ставки історично пов'язане з діяльністю центрального банку з переврахування (переобліку) векселів, наданих комерційними банками з метою відновлення ресурсів, вкладених в оборот капіталів підприємств. Тепер зміст цих операцій, як правило, розглядається в ширшому контексті та включає не лише купівлю векселів (переобліковий кредит) чи позики під заставу цінних паперів (ломбардний кредит), а й процес надання центробанком усіх різновидів кредитів комерційним банкам. Тому облікову ставку можна розглядати як основну (базову) норму процента, що стягується центральним банком при наданні позичок усім іншим банківським установам країни [63, с. 39].

Облікова ставка є одним із найпопулярніших у світі інструментів грошово-кредитного та валютного регулювання [75, с. 294-295; 264, с. 118]. На переконання С.А. Шелудько, це обумовлюється трьома основними мотивами: по-перше, встановлення певного рівня облікової ставки та його зміна знаходяться в одноосібному розпорядженні ЦБ; по-друге, застосування ним цього інструменту не вимагає значного часу та жодних витрат; по-третє, ефект від зміни рівня цієї ставки достатньо просто виміряти кількісно, адже він має свій прояв у зміні номінальних процентних ставок за позичками та депозитами на внутрішньому кредитному ринку [264, с. 118]. Варто відзначити, що застосування облікової ставки має важливе значення із точки зору забезпечення ефективного функціонування банківської системи України. Що ж стосується саме валютного регулювання, то її вплив на валютні правовідносини хоча і є прямим, проте, на відміну від вказаних вище форм, він все ж таки має дещо опосередкований характер, адже фактично впливає лише на рівень депозитних та кредитних ставок.

Далі, на нашу думку, слід звернути увагу на управління валютними

резервами. Валютні резерви являють собою офіційні запаси іноземної валюти, що знаходяться на рахунках у центральному банку, а також у банках за кордоном, або вкладені в іноземні цінні папери. Офіційні валютні резерви призначаються для здійснення міжнародних розрахунків, а також для проведення валютних інтервенцій із метою регулювання курсу національної грошової одиниці. Вони служать забезпеченням стабільності національної валюти. Офіційні валютні резерви складаються з золота, іноземних валют, СДР, нетто – позиції в МВФ. Більшість європейських країн, що входять у Європейський фонд валютного співробітництва, включає в офіційні валютні резерви, що знаходяться в ньому [123]. Отже, валютний резерв є вагомим чинником стабілізації інфляційних процесів та підтримки зовнішньоекономічних зв'язків. Він утворюється з набору валют та періодично переформовується. Необхідність переформування валютного резерву зумовлена, зокрема, тим, що відносна цінність окремих валют із часом змінюється. Щоб підтримувати оптимальну цінність валютного резерву, його потрібно постійно переглядати, обмінюючи певну частину валюти, відносна цінність якої зменшуватиметься, на таку, відносна цінність якої зростатиме. За умов, коли динаміка майбутньої цінності валют на короткостроковий період визначається абсолютно точно, цінність валютного резерву за рахунок серії послідовних операцій переформування можна значно збільшити [29]. Здійснюючи регулювання валютного резерву уповноважені органи повинні керуватись тим, щоб знайти оптимальний розмір валютного резерву. Це пояснюється тим, що занижений обсяг погіршує платоспроможність країни на світовому ринку й обмежує регулятивні можливості держави у монетарній сфері, а завищений призводить до заморожування значної частини національного багатства країни на тривалий період [33].

І остання форма валютного регулювання, яку ми вкажемо в рамках даного підрозділу, є регулювання платіжного балансу. Платіжний баланс – співвідношення між платежами, які здійснені економічними суб'єктами даної

країни в інших країнах, та надходженнями, які одержані ними з інших країн за певний період часу (квартал, рік). Якщо надходження з-за кордону перевищують платежі, то баланс буде активним, а при перевищенні платежів над надходженнями – пасивним. При активному сальдо платіжного балансу збільшуються надходження іноземної валюти в країну, що призводить до зростання валютних резервів держави. Пасивне сальдо спричиняє відплив іноземної валюти з країни і призводить до зменшення валютних резервів [157]. Стан платіжного балансу країни визначається її економічним потенціалом, особливостями структури економіки, участю економічних агентів країни в міжнародній кооперації, зв'язками із світовим ринком позичкових капіталів, станом державного регулювання економіки і зовнішньоекономічних відносин. Тому платіжний баланс чітко відображає економічне становище країни, широко використовується в інтересах прогнозування і макроекономічного регулювання [20].

Завершуючи розгляд представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід зазначити, що законодавством передбачено досить широкий перелік видів форм валютного регулювання. Однак, жодна із них у чистому вигляді не дає можливість досягти кінцевої мети валютного регулювання, а відтак всі ці форми мають використовуватись комплексно. Крім того, ефективність та результативність реалізації кожної із форм валютного регулювання на пряму залежить від того, на скільки вчасно і на який термін вводилася та чи інша форма. Необхідно також вказати, що форми валютного регулювання потребують певної систематизації, зокрема, на нашу думку, необхідно виділити такі три основні групи:

1) форми прямої дії (валютна інтервенція, валютні обмеження, регулювання конвертованості валюти, регулювання облікових ставок Національного банку). Такі форми передбачають можливість безпосереднього впливу на курс національної валюти України;

2) форми непрямой дії (управління валютними резервами, регулювання платіжного балансу). Їх суть полягає у створенні сприятливих умов для

реалізації форм прямої дії;

3) третю окрему групу складають форми валютного регулювання, які в залежності від необхідності можуть мати пряму та/або непряму дію. У даному випадку мова йде про девальвацію і ревальвацію.

1.4. Правові засади валютного регулювання та місце серед них адміністративно-правового регулювання

Розглядаючи форми валютного регулювання ми дійшли до висновку, що здійснення ефективного та якісного валютного регулювання є неможливим без належного правового забезпечення. А відтак, особливо актуальними є питання присвячені з'ясуванню правових засад валютного регулювання в Україні. Оскільки, як ми вже відзначали у попередніх підрозділах дисертаційного дослідження, валютне регулювання здійснюється уповноваженими органами державної влади, то особливе значення у регулювання цієї діяльності відводиться саме нормам адміністративного права. В першу чергу, на нашу думку, необхідно визначитись із сутністю ключових понять.

Слово «засади» вживається в українській мові у таких значеннях: 1) основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 2) вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; 3) спосіб, метод здійснення чого-небудь [216]. О.Г. Стрельченко зазначає, що під правовими засадами будь-якої діяльності треба розуміти систему правових настанов (юридичних норм), що містяться в актах різної юридичної сили і визначають параметри належної поведінки суб'єктів цієї діяльності [225, с. 60]. О.О. Пунда вказує, що правові засади – це «правова основа», джерело, на основі (базі) якого будуються різні види діяльності, що стосуються використання науково-технічних засобів як у попередженні та припиненні правопорушень загалом, так і в провадженні по справах про правопорушення зокрема [201, с. 46]. Таким чином, під правовими засадами

валютного регулювання слід розуміти сукупність юридичних норм, які об'єднані у відповідні нормативно-правові акти різної юридичної сили, та які спрямовані на правове врегулювання валютних правовідносин.

В свою чергу правове регулювання – це діяльність держави щодо становлення обов'язкових для виконання норм (правил) поведінки суб'єктів влади. Необхідний у цьому разі примус забезпечується розвитком громадської свідомості та силою державної влади. Водночас юридичні норми мають бути зрозумілими людям, належно обґрунтованими, системно організованими і придатними для практичної реалізації [88]. В.М. Сирих стверджує, що правове регулювання – це діяльність держави і суспільства, здійснювана в процесі підготовки й прийняття норм права, їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві [229, с. 148]. Як зазначає С.С. Алексєєв, правове регулювання – це здійснюваний за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів тощо) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування, охорони, розвитку у відповідності з суспільними потребами [15, с. 145; 103]. А.С. Піголкін дає досить широке визначення правого регулювання, вважаючи, що воно являє собою всі форми впливу права на суспільне життя: видання норм права, загальноосвітній вплив права, здійснення правових приписів у конкретних діях суб'єктів права, забезпечення виконання цих приписів, тобто саму правомірну поведінку, а також все те, що утворює основу і засаду для такої поведінки, забезпечує його [171, с. 26; 170]. Слушною вбачається позиція В.І. Теремецького, що адміністративно-правове регулювання, як кожна соціальна категорія, має відповідні ознаки, що вирізняють його з-поміж інших видів регулювання. Він переконує, що адміністративно-правове регулювання становить собою: а) дію (вплив) держави на суспільні відносини, що виникають між їх суб'єктами; б) здійснюється за допомогою відповідних правових засобів, сукупність яких

утворює механізм адміністративно-правового регулювання; в) має на меті упорядкування державно-владних відносин; г) встановлює юридичні права та обов'язки учасників адміністративно-правових відносин, що упорядковуються [239].

О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко розуміють правове регулювання як сукупності різноманітних форм та засобів юридичного впливу держави на поведінку учасників суспільних відносин, що здійснюються в інтересах всього суспільства або певного колективу чи особистості, з метою підпорядкувати поведінку окремих суб'єктів встановленому в суспільстві правопорядку [236, с. 52]. Вчені відмічають, що для правового регулювання характерні певні особливості, зокрема: воно носить цілеспрямований характер, оскільки виступає певним регулятором суспільних відносин, впорядковуючи їх за допомогою права на рівні суспільства; має організаційний та упорядкований характер, тобто здійснюється за допомогою певних засобів; правове регулювання повинно бути спрямовано на досягнення певних цілей, а тому носить результативний характер; воно має певний предмет та сферу правового впливу, які усвідомлюються суб'єктами і суспільством та мають для них певне значення; забезпечується певними методами, які чи координують діяльність суб'єктів у сфері права, чи здійснюються за допомогою їх субординаційної підлеглості у процесі виконання або використання норми права; має визначені стадії, що передбачають, насамперед, правову регламентацію суспільних відносин, виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків та їх реалізацію [236].

Отже, якщо ми говоримо про правове регулювання, то в першу чергу розуміємо сукупність норм права, які спрямовані на упорядкування відповідних валютних правовідносин. В свою чергу, норма права – це загальнообов'язкове формально визначене правило соціально значущої поведінки, встановлене або санкціоноване державою, спрямоване на регулювання суспільних відносин шляхом визначення прав і обов'язків їх учасників і забезпечене можливістю застосування державного

примусу [45, с. 113]. М.В. Цвік та В.Д. Ткаченко дають таке визначення: «норма права – це соціально обумовлене, спрямоване на регулювання суспільних відносин, обов’язкове для виконання правило поведінки, яке схвалюється або встановлюється державою і у своїй реалізації забезпечується рівнем свідомості виконавців, організаційною та виховною роботою і можливістю застосування державного примусу в разі порушення його вимог. Вона нерозривно пов’язана з сутністю права, оскільки є первинним елементом його структури, безпосереднім втіленням такої його ознаки, як нормативність» [77, с. 279; 262]. В юридичній енциклопедії Ю.С. Шемшученка зазначено, що норма права – це формально-обов’язкове правило фізичної поведінки, яке має загальний характер і встановлюється або санкціонується державою з метою регулювання суспільних відносин та забезпечується відповідними державними гарантіями його реалізації. Ознаки загального характеру норми права полягають у тому, що вона: а) регулює групу кількісно невизначених суспільних відносин; б) адресована колу неперсоніфікованих суб’єктів; в) діє у часі безперервно; г) не вичерпує свою обов’язковість певною кількістю її застосувань; д) її чинність припиняється, скасовується за спеціальною процедурою [271, с. 189].

Таким чином, норми права – це загальновизнані та прийняті правила поведінки, яких неухильно мають дотримуватись суб’єкти валютного регулювання під час здійснення своєї діяльності. Саме в нормах міститься порядок такої діяльності, гарантії і т.д. Як ми вже відзначили вище, важливе місце у валютному регулюванні належить саме нормам адміністративного права, за допомогою яких здійснюється адміністративно-правове регулювання відповідних правовідносин. В свою чергу, адміністративно-правове регулювання – це особливий вид правового регулювання, специфічність якого визначається об’єктом впливу, тобто відносинами, що регулюються адміністративним правом, обумовлені особливостями його норм. Особливістю адміністративного права, на відміну від інших галузей права, є те, що воно часто регулює порядок застосування норм інших галузей

права, зокрема конституційного права [10, с. 92]. На думку В.І. Теремецького, адміністративно-правове регулювання являє собою цілеспрямований вплив правових норм, що прийняті державою і є відповідними адміністративними засобами забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у суспільних відносинах з метою підпорядкування їх юридично встановленому правопорядку, а також охорони та розвитку в інтересах суспільства і держави [239].

Авторський колектив підручника «Адміністративне право України» зазначає, що адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави. За допомогою адміністративно-правового регулювання відносини між суб'єктами адміністративного права набувають певної правової форми [6, с. 323-324; 141]. Досить змістовне визначення цього терміну надає П.М. Вавлика, на його переконання адміністративно-правове регулювання представляє собою особливий вид правового регулювання, специфічність якого визначається об'єктом впливу, тобто відносинами, що регулюються адміністративним правом, обумовлені особливостями його норм. Особливістю адміністративного права, на відміну від інших галузей права, є те, що воно часто регулює порядок застосування норм інших галузей права, зокрема конституційного права [10, с. 92].

Таким чином, в контексті представленого наукового дослідження під адміністративно-правовим регулюванням необхідно розуміти сукупність норм адміністративного права, які спрямовані на упорядкування специфічних правовідносин, що виникають в процесі здійснення органами державної влади валютного регулювання шляхом використання відповідних інструментів та засобів. Для того, щоб надати змістовний висновок про те, яка саме роль відводиться адміністративно-правовим нормам у валютному

регулюванні, необхідно визначити та розглянути перелік відповідних нормативно-правових актів, які спрямовано на впорядкування правовідносин, що виникають у зазначеній сфері. Розглядати ці нормативно-правові акти найбільш доцільно в залежності від їх юридичної сили [99].

В свою чергу юридична сила нормативно-правового акта – це специфічна властивість мати суворо означене місце серед інших нормативно-правових актів, дотримуватися встановленої субординації. Зазвичай юридична сила акта залежить за формальною обов'язковістю від рівня та обсягу повноважень органу, який видає (приймає) цей акт, тобто суб'єкта нормотворчості. Юридична сила нормативно-правових актів визначається Конституцією і Законом про нормативні акти [214]. Найвищу юридичну силу має Конституція України, яка є основним законом держави, що встановлює основи суспільного й державного ладу, основні права й волі людини й громадянина, правовий статус органів державної влади й місцевого самоврядування [40, с. 40]. До основних властивостей Конституції відносяться: а) абсолютне юридичне верховенство, тобто жоден закон або інший нормативно-правовий акт не може бути вище конституції; б) відповідність і непротириччя законів і інших нормативно-правових актів положенням конституції; в) особливий порядок її прийняття й внесення в неї змін [40, с. 40]. Що ж стосується нашого дослідження, то ст. 92 Конституції проголосила, що Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи визначаються виключно на рівні законів України. Слід також вказати, що ст. 99 Основного закону визначила, що грошовою одиницею України є гривня, а забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави – Національного банку України [120], який

власне і є одним із ключових суб'єктів валютного регулювання в нашій державі. Таким чином, Конституція України є основним нормативно-правовим актом, відповідно до якого побудовано законодавство нашої держави щодо валютного регулювання. Разом із тим, варто вказати, що незважаючи на те, що Основний закон не містить норм, які прямо визначають засади валютного регулювання, втім, що не менш важливо, в ній визначаються ключові аспекти діяльності Національного банку України та інших органів державної влади, що здійснюють відповідну діяльність.

Наступний рівень складають міжнародні нормативно-правові акти. У ст. 9 Основного Закону України зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, тобто після їх ратифікації парламентом, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Однак Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові № 9 від 01.11.1996 року «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» роз'яснив, що міжнародні договори застосовуються, якщо вони не суперечать Конституції України. Таким чином, у ст. 9 Конституції України закріплений принцип пріоритетності конституційних норм щодо норм міжнародного права й останніх стосовно до норм поточного законодавства [237, с. 156]. Отже, основними міжнародними нормативно-правовими актами є міжнародні договори.

Міжнародні договори – це угоди між державами або іншими суб'єктами міжнародного права, спрямовані на виникнення, зміну або припинення їх взаємних прав і обов'язків. У зв'язку з цим такі договори мають тільки їм властивий суб'єктний склад, а також явно виражену погоджувальну (договірну) основу. «Загальновизнаним є те, – заявив Міжнародний суд ООН, – що у своїх договірних відносинах держава не може бути пов'язана зобов'язанням без її згоди» [43, с. 54]. Міжнародні договори в сфері валютно-фінансових відносин регламентують питання міжнародних

розрахунків і порядку здійснення угод з валютою та валютними цінностями. Метою таких міжнародних договорів є урівноваження платіжних балансів, стабілізація валюти, підвищення ефективності економіки та здійснення її структурної перебудови, стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, боротьба з інфляцією тощо [79]. Серед найважливіших міжнародних нормативно-правових актів у досліджуваній сфері слід назвати:

- Угоду про Міжнародний валютний фонд і Статті Угоди Міжнародного валютного фонду від 22.07.1944 року [221]. Відповідно до Угоди, одними із основних цілей МВФ в контексті нашого дослідження варто відмітити: сприяти стабільності валют, підтримувати упорядкований валютний режим серед держав-членів і уникати використання девальвації валют з метою отримання переваги в конкуренції; надавати допомогу в створенні багатосторонньої системи розрахунків по поточних операціях між державами-членами, а також в усуненні валютних обмежень, що перешкоджають зростанню світової торгівлі; тощо [221];

- Договір про заснування Європейського економічного співтовариства, відповідно до якого валюти країн-учасниць стають також конвертованими щодо долара. У розвиток цієї Угоди в 1979 року була створена Європейська валютна система для забезпечення валютної стабільності всередині Європейського співтовариства [130];

- Угоду про заходи щодо забезпечення покращення розрахунків між господарськими організаціями держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 15.05.1992 року [246].

Крім вказаних вище слід також вказати: Конвенцію ООН про незалежні гарантії та резервні акредитиви від 11.12.1995 року, Конвенцію УНІДРУА про міжнародний факторинг від 07.02.2001 року, Конвенцію ООН про відступлення дебіторської заборгованості в міжнародній торгівлі від 12.12.2001 року, Конвенцію, що має метою дозвіл деяких колізій законів про переказні і прості векселі від 07.06.1930 року, Конвенцію, яка встановлює однаковий закону про переказний і простий векселі від 07.06.1930 року,

Конвенцію, що має на меті вирішення деяких колізій законів про чеки від 19.03.1931 року; тощо [130]. Зазначений нами вище перелік міжнародних нормативно-правових актів у сфері валютного регулювання не претендує на вичерпність. Однак, цілком зрозуміло, що саме у міжнародних договорах визначаються ключові напрямки валютної політики держави, а як наслідок і валютного регулювання.

Наступним рівнем є кодифіковані нормативно-правові акти. Як відомо, кодифікація – це систематизаційна робота, в ході якої відбувається якісна переробка діючих юридичних норм, усуваються неузгодженості, дублювання, протиріччя й прогалини в правовому регулюванні, відміняються неефективні і застарілі норми. Нормативний матеріал приводиться законодавством в струнку, внутрішньо узгоджену правову систему. На зміну раніше діючій великій кількості юридичних нормативних документів приходять єдиний комплексний нормативно-правовий акт, виданням якого досягається чіткість і ефективність правового регулювання в сучасних умовах розвитку держави і суспільства [39]. Найпоширенішим кодифікованим нормативно-правовим актом є кодекс. В свою чергу кодекс – це єдиний, зведений, внутрішньо узгоджений акт, який на основі загальних принципів регулює певну сферу суспільних відносин. Головними ознаками кодексу є: 1) він є особливим різновидом закону, приймається парламентом або народом; 2) об'єднує певну групу норм права, предметом регулювання яких є однорідна сфера суспільних відносин; 3) його положення мають широку сферу застосування в межах галузі чи підгалузі права; 4) містить загальні принципи, на підставі яких регулюються ці суспільні відносини; 5) є систематизованим нормативно-правовим актом, логічно узгодженим об'єднанням норм права; 6) дія його характеризується підвищеною стабільністю [169].

Так серед кодексів в першу чергу слід відмітити Митний Кодекс України. Стаття 11 Кодексу визначає, що до завдань митних органів України в сфері реалізації митної політики України відноситься контроль за

дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України. Аналогічна норма щодо виконання функції валютного контролю митними органами міститься і в Декреті. Предметом валютного контролю митних органів є лише ті валютні операції, які пов'язані з переміщенням грошових коштів або товарів через митний кордон України, а саме: переміщення через митний кордон валютних цінностей, валюти України та цінних паперів у валюті України; здійснення валютних операцій, що пов'язані з переміщенням через митний кордон України товарів та транспортних засобів [142]. А відтак, в контексті представленої наукової праці зазначимо, що головне призначення Митного кодексу України полягає у тому, що в ньому визначаються організаційні засади діяльності митних органів України, в тому числі і щодо здійснення валютного регулювання.

Окрім Митного, слід приділити увагу Господарському кодексу України, відповідно до якого, валютна політика є одним із основних напрямків економічної політики України, що спрямована на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та їх ефективне використання. Стаття 19 цього кодексу вказує, що однією із сфер, у яких здійснюється державний контроль та нагляд, є сфера валютного регулювання; метою цього контролю є забезпечення дотримання валютного законодавства [55]. Крім того, слід вказати Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУАП) та Кримінальний Кодекс України. Так, до прикладу, ст. 162 КУАП визначає відповідальність за: незаконні скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави; умисне ухилення службових осіб підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності або громадян – суб'єктів підприємницької діяльності від повернення в Україну у передбачені законом строки виручки в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) або інших матеріальних цінностей, отриманих від цієї виручки, а також умисне приховування будь-яким способом такої виручки,

товарів або інших матеріальних цінностей; незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків; тощо [110].

Наступний рівень правового регулювання – звичайні закони. На думку В.В. Лазарева, закони – це нормативно-правові акти, що приймаються в особливому порядку і мають найвищу юридичну силу. В них виражається суверенна воля народу з приводу суспільного і державного ладу, принципів організації та діяльності державного апарату, прав і обов'язків громадян, основних питань економічного і політичного розвитку, господарський і культурний розвиток суспільства, боротьба з найнебезпечнішими антисуспільними проявами, що спрямовуються в потрібне суспільству русло за допомогою законів [233, с. 125]. Звичайні закони приймаються і діють у суворій відповідності з конституційними актами, регулюють певні, обмежені сфери суспільного життя [165]. Отже, серед звичайних законів необхідно виділити наступні:

- Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 року [189]. Зазначений нормативно-правовий акт визначає ключові засади діяльності Національного банку України в тому числі і щодо валютного регулювання. Він здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій [189]. Більш детально діяльність Національного банку України, як суб'єкта валютного регулювання буде розглянуто нами у наступних підрозділах дисертаційного дослідження;

- Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті». Відповідно до Закону виручка резидентів у іноземній валюті від експорту продукції підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у строки виплати заборгованостей, зазначені в контрактах, але не пізніше 180 календарних днів з дати митного оформлення (виписки вивізної вантажної митної декларації) такої продукції, що

експортується, а в разі експорту робіт, транспортних послуг – з моменту підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання транспортних послуг [192];

- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Закон містить визначення таких понять, як «валюта України», «іноземна валюта», «валютні операції», «монетарні метали». Він визначає основні принципи здійснення валютних операцій і валютного регулювання, встановлює повноваження державних органів та функції банків України в регулюванні валютних операцій, права і обов'язки юридичних і фізичних осіб у відносинах володіння, користування і розпорядження валютними цінностями, відповідальність за порушення валютного законодавства [158];

- Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 року [195]. Закон визначає особливості режиму іноземного інвестування на території України, виходячи з цілей, принципів і положень законодавства України. Нормативно-правовий акт визначає правовий режим інвестиційної діяльності. Зокрема, визначається, що для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України [195].

Звісно, що визначений нами перелік законів, що встановлюють правові засади валютного регулювання в Україні не претендує на вичерпність, однак саме вони визначають ключові основи здійснення такої діяльності. Втім, справедливим буде зазначити, що більш детально засади валютного регулювання визначаються на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Підзаконний нормативно-правовий акт – це нормативний акт, виданий на основі закону, відповідно до закону і спрямований на його виконання шляхом конкретизації законодавчих приписів або встановлення первинних норм. Слово «підзаконний» не означає меншу юридичну обов'язковість цього акта порівняно з нормативно-правовим актом. Підзаконний акт володіє необхідною юридичною силою. Щоправда, його юридична сила не має такої

ж загальності і верховенства, як це властиво закону. Проте він посідає важливе місце в системі правового регулювання, оскільки забезпечує виконання законів шляхом конкретизованого, деталізованого нормативного регулювання усього комплексу суспільних відносин [214].

Серед підзаконних нормативно-правових актів необхідно виділити Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [198]. Відповідно до вказаного нормативно-правового акту за валюту України прийнято вважати грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але не підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках у банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України [198]. Декрет передбачає, що валютні операції за участю резидентів та нерезидентів підлягають валютному контролю. Слід вказати, що відповідно до вказаного нормативно-правового акту органами валютного контролю в Україні визначені: Національний банк України; уповноважені банки; Державна податкова інспекція України; Міністерство зв'язку України; Державний митний комітет України.

Особливу роль у валютному регулюванні відіграють Постанови Правління Національного банку України. Варто вказати, що в науковій літературі питання щодо статусу Постанов НБУ є дискусійним. Так, одні вчені їх відносять саме до підзаконних нормативно-правових актів, інші ж вказують на те, що вони мають локальний характер. Ми ж в свою чергу переконані, що постанови Національного банку України слід віднести саме до підзаконних, адже: по-перше, виконання цих постанов є обов'язковим не лише в межах НБУ та його структурних підрозділів, а й для інших суб'єктів; по-друге, ці документи потребують обов'язкової реєстрації та публічного оприлюднення, що також є характерною ознакою підзаконного нормативно-правового акта. Основними актами НБУ в контексті нашого дослідження є:

Положення «про валютний контроль», Положення «Про порядок та умови торгівлі іноземною валютою», Положення «Про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу»; Положення «Про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам»; тощо [96].

Завершуючи розгляд даного підрозділу дисертаційного дослідження необхідно відзначити, що належне законодавче упорядкування правовідносин у сфері валютного регулювання має важливе значення для держави та її громадян. Особлива роль у регулюванні таких правовідносин належить нормам адміністративного права, адже саме за їх допомогою вбачається можливим належним чином упорядкувати діяльність уповноважених суб'єктів, а також забезпечити належне виконання ними своїх функцій. А відтак, можна говорити, що адміністративно-правові норми займають ключову роль у валютному регулюванні, адже без діяльності вказаних органів досягнення кінцевої мети валютного регулювання є просто неможливим.

Висновки до Розділу 1

На підставі аналізу існуючих наукових праць, а також збережених правових документів досліджено політико-правові та соціально-економічні підвалини та умови становлення і розвитку інституту валютного регулювання на території українських земель у періоди: із 1534 р., коли в Російській імперії було утворено єдину монетну систему, а рубль став її грошовою одиницею, – до середини XIX ст.; із середини XIX ст. – до революційних подій 1917 р.; панування радянського режиму; із розпаду СРСР та проголошення незалежності України у 1991 р. – до сьогодні.

Акцентовано увагу на тому, що валютне регулювання є дуже важливим та потужним інструментом управління економічними відносинами та

процесами, як зовнішнього, так і внутрішньодержавного характеру. Відзначається, що в сучасній Україні механізм валютного регулювання має ряд проблемних моментів, які не дозволяють йому функціонувати з належним рівнем ефективності.

Досліджено авторські підходи до тлумачення поняття «валютна політика». Розглянуто валютне регулювання в широкому та більш вузькому контексті. Запропоновано визначення поняття «валютне регулювання» як сукупність законодавчо встановлених засобів та інструментів, що використовуються уповноваженими на те органами держави для ефективної реалізації державної політики у валютній сфері, а також для забезпечення стабільності національної валюти України та зростання вітчизняної економіки.

З метою з'ясування змісту валютного регулювання проаналізовано його мету, завдання та функції. У зв'язку з чим вивчено відповідні точки зору вчених, а також нормативно-правові положення. Встановлено, що головною метою досліджуваного регулювання в Україні є, в першу чергу, забезпечення стабільності національної економіки та зміцнення позицій нашої держави у міжнародних економічних правовідносинах. Визначено коло основних та додаткових завдань, які реалізуються під час здійснення валютного регулювання. Наведено та охарактеризовано зміст ключових функцій валютного регулювання, до яких віднесено: контрольну; соціальну; стимулюючу; створення позитивного іміджу держави. Приділено увагу сутності, переліку та змісту ключових принципів валютного регулювання в Україні.

На підставі аналізу відповідних точок зору науковців з'ясовано зміст поняття «правова форма». За результатами проведеного дослідження запропоновано визначення поняття «форми валютного регулювання». Наголошено, що форми валютного регулювання знаходять свій зовнішній вираз у діяльності уповноважених органів держави, яка спрямована на здійснення валютного регулювання в нашій країні.

Встановлено, що основними формами валютного регулювання є: девальвація, ревальвація, валютна інтервенція, валютні обмеження, регулювання конвертованості валюти, регулювання облікових ставок Національного (центрального) банку; управління валютними резервами; регулювання платіжного балансу. З урахуванням існуючих наукових думок, а також з огляду на чинне законодавство охарактеризовано кожен форму валютного регулювання окремо, розкрито її зміст та призначення.

Проаналізовано наукові та навчальні джерела на предмет визначення у них поняття, властивостей та призначення адміністративно-правового регулювання. Акцентовано увагу на тому, що адміністративно-правове регулювання – це сукупність норм адміністративного права, які спрямовані на упорядкування специфічних правовідносин, що виникають у процесі здійснення органами державної влади валютного регулювання шляхом використання відповідних інструментів та засобів.

Охарактеризовано нормативно-правові акти, в яких закріплено засади здійснення валютного регулювання в Україні залежно від їх юридичної сили. Розкрито сутність та значення правових засад кожного рівня адміністративно-правового регулювання досліджуваних відносин. Зроблено відповідні висновки та зауваження щодо ролі й стану адміністративно-правового регулювання в упорядкуванні валютної сфери.

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОБМЕЖЕНЬ

2.1. Поняття та структура механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень

У попередніх підрозділах дисертаційного дослідження нами було відзначено, що однією із ключових форм валютного регулювання в Україні є валютні обмеження. Враховуючи важливість реалізації цієї форми, особливого значення набуває упорядкування правовідносин у даній сфері за допомогою норм адміністративного права. Однак, за своєю сутністю адміністративно-правове регулювання є явищем складним, та має власний механізм. У загальному розумінні механізм – це сукупність певних елементів, які взаємодіють між собою. Великий тлумачний словник сучасної української мови розкриває термін «механізм» у декількох значеннях, а саме: 1) механізм – це пристрій, що передає або перетворює рух; 2) механізм – це внутрішня будова, система чого-небудь; 3) механізм – це сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [38, с. 398]. За словником іноземних слів «механізм» – це пристрій для передачі і перетворення рухів, що є системою тіл (ланок), у якій рух одного чи декількох тіл (провідних) викликає рух решти тіл системи; або сукупність проміжних станів та процесів, яких зазнають якісь явища (хімічні, фізичні та ін.) [215].

Кожний механізм, підкреслює Л.В. Тіунова, – це високоорганізована система, а будь-яка система має свою структуру. Система – це єдність елементів, що перебувають у певних зв'язках і стосунках між собою, характеризують сутність об'єкта як ціле і відносно незалежне ззовні явище [240, с. 12]. Л.П. Юзьков дійшов до цікавого висновку, що у науковій літературі існують два основні підходи до визначення поняття «механізм» –

це структурно-організаційний та структурно-функціональний. За першим підходом механізм характеризується як сукупність певних складових елементів, що створюють організаційну основу певних явищ, процесів, а механізм держави – це сукупність установ, через які здійснюється державне управління суспільством. За другим підходом, визначаючи механізм того чи іншого державно-правового інституту (процесу, явища), увага акцентується не тільки на організаційній основі його побудови, а й на його динаміці, реальному функціонуванні [269, с. 57-59; 149]. Поняття механізму досить широко використовується у багатьох сферах суспільного життя. В юридичній науці цю категорію найчастіше вживають у сполученні «механізм правового регулювання», «механізм державного регулювання», тощо.

Сама категорія «механізм правового регулювання», зазначає С.Г. Стеценко, виникла в рамках загальної теорії права для відображення руху, функціонування правової форми. У подальшому ця ідеологія розвинулася, знайшла нових прихильників, що дало змогу визначально науковій проблемі постати у 80-х роках ХХ ст. одним із питань навчального курсу теорії держави і права [224]. Вперше термін «механізм правового регулювання» в юридичну літературу запровадив та розкрив його зміст радянський науковець С.С. Алексєєв. Він визначав його як систему правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини, і відносить до його елементів юридичні норми, правові відносини, акти реалізації суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, акти застосування права, а також деякі додаткові елементи – індивідуальні акти, правоположення практики [13, с. 35; 253]. Автор також вважає, по-перше, що поняття «механізм правового регулювання» – це категорія, яка повинна охопити всі правові засоби. По-друге, «механізм правового регулювання» не тільки «збирає» їх, але й «розставляє їх по своїх місцях», у результаті чого «перед нами постають не розрізнені явища (норми, тлумачення, юридична техніка і т.д.), а цілісний механізм, кожна частина якого, взаємодіючи з іншими, виконує свої специфічні функції». По-третє,

«механізм правового регулювання» припускає і характеристику стадій правового впливу, та динамічної сторони правового регулювання [13]. Однак, крім вказаного визначення існує ще ціла низка підходів щодо розуміння поняття «правове забезпечення».

Так, відповідно до точки зору В.Н. Хропанюка, механізм правового регулювання – це система правових засобів, які впливають на суспільні відносини з метою їх регулювання, здійснення тощо. Основною метою механізму правового регулювання є упорядкування та задоволення потреб та інтересів суб'єктів. Це досягається завдяки юридичним засобам впливу, які мають спільну мету, а саме досягнення результативності та ефективності функціонування та діяльності механізму правового регулювання. Складовими механізму правового регулювання, на переконання автора, є: 1) норми права, поведінка, що встановлює правила; 2) правовідношення як елемент реального життя права; 3) акти реалізації юридичних прав і обов'язків, тобто фактична поведінка суб'єктів правовідносин [257, с. 245]. К.Г. Волинка пише, що механізмом правового регулювання називають систему взаємозв'язаних юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання. Механізм правового регулювання – це спосіб функціонування єдиної системи правого регулювання, який розкривається через взаємозв'язки між її складовими елементами. Категорія «механізм правового регулювання» дозволяє охопити весь процес правового регулювання, представити його в системно-динамічному вигляді, розкрити його структуру, взаємозв'язок і взаємодію всіх елементів, з'ясувати їх характерні ознаки і функції. Механізм правового регулювання представляється як діяльність, «робота» складових елементів системи правового регулювання, спрямована на досягнення суспільно корисного результату, що виявляється у втіленні правових норм у життя. До елементів механізму правового регулювання, на думку юриста, належать: юридичні норми, нормативно-правові акти, акти офіційного тлумачення, юридичні факти, правовідносини, акти правореалізації, правосвідомість та режим

законності та правопорядку, який впроваджується в результаті досягнення цілей правового регулювання [45, с. 108].

Ю.А. Ведерніков та А.В. Папірна доводять, що «механізм правового регулювання» – це взята в сукупності система правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин. За допомогою цієї системи правових засобів, способів і форм нормативність права переводиться у впорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок. Основними ознаками механізму правового регулювання на думку вчених є: 1) він є частиною механізму соціального регулювання; 2) об'єднує всі явища правової дійсності: засоби (норми права, суб'єктивні права і обов'язки, рішення судів та ін., що об'єктивовані у правових актах); способи (дозвіл, зобов'язання, заборони); форми (дотримання, виконання, використання, застосування); 3) це взаємопов'язана та взаємодіюча система; 4) є динамічною частиною правової системи суспільства – він призначений для приведення в дію необхідних елементів правової системи; 5) результатом його дії є встановлення правопорядку в суспільстві [37].

Таким чином, під механізмом правового регулювання в контексті представленої наукової праці необхідно розуміти сукупність законодавчо визначених юридичних засобів та інструментів, які організовані належним чином та в своїй сукупності дозволяють упорядкувати правовідносини, що виникають в процесі реалізації валютного обмеження, як форми валютного регулювання [100]. С.Г. Стеценко підкреслює, що базуючись, як і інші галузеві дисципліни, на принципах і засадах загальної теорії права, адміністративне право теж певним чином реагує на формулювання нових теоретичних аспектів, які стосуються до проблеми правового регулювання [224, с. 49]. Сьогодні, продовжує науковець, механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин уявляється як категорія, що виражає процес переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, що нормами цієї галузі права

регулюються. Іншими словами, правові норми, які використовуються в адміністративному праві, самі по собі статичні, а в рух вони приводяться саме за допомоги механізму адміністративно-правового регулювання [224, с. 49]. Зазначимо, що в юридичній літературі існує чимало підходів щодо визначення поняття «механізм адміністративно-правового регулювання».

Вперше поняття механізму адміністративно-правового регулювання запровадив І.І. Веремеєнко, який висловлював думку, що «механізм адміністративно-правового регулювання є сукупністю адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на відносини, що виникають в процесі виконавчо-розпорядчої діяльності держави» [41, с. 92-93]. На думку низки вітчизняних науковців В.В. Галуцька, В.І. Олефіра, М.П. Пихтіна та інших, механізм адміністративно-правового регулювання – це засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод та публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства і держави [4, с. 87-90]. До складових елементів механізму адміністративно-правового регулювання, вважають вчені, відноситься: 1) норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерела права; 2) публічна адміністрація; 3) принципи діяльності публічної адміністрації; 4) індивідуальні акти публічної адміністрації; 5) адміністративно-правові відносини; 6) форми адміністративного права; 7) тлумачення норм адміністративного права; 8) методи адміністративного права; 9) процедури реалізації адміністративно-правових норм; 10) принцип законності [4, с. 87-90]. Аналізуючи механізм адміністративно-правового регулювання, В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко відзначають, що загальне функціонування правової системи забезпечує комплекс державно-правових механізмів, а в умовах сьогодення детермінована та діє ціла низка правових механізмів: механізм правового регулювання; механізм дії права; механізм правотворчості; механізм соціального управління; механізм правового впливу; механізм державного управління; механізм забезпечення правових режимів.

Наприклад, до складових механізму забезпечення правового режиму як частини режиму законності вчені відносять організаційно-структурні утворення й організаційно-правові методи [116, с. 152].

Т.О. Коломоєць стверджує, що механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [114]. Вчена відмічає, що в механізмі адміністративно-правового регулювання прийнято виділяти органічні та функціональні складові. Органічними складовими механізму адміністративно-правового регулювання слід вважати ті, що визначають суть самого явища механізму адміністративно-правового регулювання, тобто без яких не може відбуватися сам механізм. Функціональними складовими механізму адміністративно-правового регулювання вважаються ті, що значною мірою впливають на механізм адміністративно-правового регулювання, що не є обов'язковими його елементами [114]. Варто вказати точку зору І.П. Голосніченка, який вважає, що, по-перше, поняття «механізм адміністративно-правового регулювання» – це категорія, яка повинна охопити усі правові засоби. По-друге, «механізм адміністративно-правового регулювання» не тільки «збирає» їх, але і «розставляє їх по своїх місцях», у результаті чого «перед нами виявляються не розрізнені явища (норми, тлумачення, юридична техніка), а цілісний механізм, кожна частина якого взаємодіє з іншими, виконуючи свої специфічні функції». По-третє, «механізм адміністративно-правового регулювання» передбачає характеристику стадій правового впливу [53, с. 54; 105].

Таким чином, узагальнюючи наведені вище точки зору вважаємо, що під механізмом адміністративно-правового регулювання валютних обмежень слід розуміти сукупність відповідних елементів, які взаємодіючи між собою дозволяють упорядкувати та організувати правовідносини, що виникають під час здійснення валютного регулювання у формі валютних обмежень. Проаналізувавши положення чинного законодавства України та наукові

точки зору, нами було виділено наступні структурні елементи механізму адміністративно-правового регулювання у вказаній сфері: 1) норми адміністративного права; 2) реалізація норм адміністративного права; 3) адміністративні правовідносини; 4) юридичні факти. Розглянемо кожен із зазначених структурних елементів більш детально.

Так, розглядаючи норми адміністративного права, як структурний елемент механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень, слід вказати, що в юридичній літературі існує велика кількість підходів щодо тлумачення вказаного терміну. Так, відповідно до точки зору С.М. Алфьорова, норми адміністративного права визначають межі належної, допустимої та рекомендованої поведінки людей, діяльності органів виконавчої влади, їх посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій і трудових колективів у сфері виконавчої влади. Норми адміністративного права, продовжує автор, встановлюють правовий режим відносин суб'єктів державного управління і місцевого самоврядування, порядок здійснення організаційно-управлінської діяльності, визначають права й обов'язки громадян у сфері виконавчої влади та гарантії їх реалізації. Специфіка ж змісту адміністративно-правової норми полягає в тому, що, на відміну від норм інших галузей права, вона регулює відносини у сфері виконавчої діяльності, тобто у певній галузі суспільних відносин: економічних, соціальних, адміністративних, політичних тощо [16]. До особливостей адміністративно-правових норм, вчений зараховує наступне: в них закріплюються відносини щодо управління, державного контролю, нагляду, внутрішньо-організаційної діяльності; метод впливу норм на суспільні відносини має імперативний, державно-владний характер; виконання приписів норм гарантується державою за допомогою системи засобів організаційно-роз'яснювального та суспільно-примусового характеру; системність норм адміністративного права [16].

Т.О. Коломоєць вважає, що адміністративно-правова норма – це формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене

та охоронюване державою, метою якого є регулювання суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються у сфері забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також в процесі публічного адміністрування в сферах соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадського порядку [114]. Особливостями адміністративно-правових норм, на думку автору, є: 1) в них закріплюються приписи щодо адміністрування, державного контролю, нагляду, внутрішньо-організаційної діяльності; 2) метод впливу норм на суспільні відносини має, переважно, імперативний характер; 3) виконання приписів норм гарантується державою за допомогою системи засобів організаційно-роз'яснювального та суспільно-примусового характеру; 4) системність норм адміністративного права [114].

Варто погодитись із точкою зору В.В. Коваленка, який доводить, що адміністративно-правова норма – це вид правової норми, за допомогою якої формуються, охороняються і захищаються публічні правовідносини, організується і забезпечується функціонування публічної адміністрації [106]. Крім того, автор надає досить широкий та змістовний перелік характерних рис, які притаманні адміністративно-правовим нормам: 1) це вид правової норми, а отже, їй притаманні всі ознаки останньої (загальнообов'язковість, формальна визначеність, забезпечення її виконання державними примусом та ін.); 2) вони спрямовані на реалізацію не приватного, а публічного інтересу; 3) за їх допомогою забезпечується функціонування публічної адміністрації; 4) предмет їх регулювання становить широке коло суспільних відносин, що складаються в процесі публічного управління, надання адміністративних послуг, застосування заходів адміністративного примусу до фізичних та юридичних осіб, оскарження дій та рішень суб'єктів владних повноважень; 5) вони забезпечують реалізацію регулятивної та охоронної функцій адміністративного та інших галузей права в багатьох сферах суспільного життя (економіка, освіта, будівництво, охорона здоров'я, внутрішні справи та

ін.); 6) вони є головним інструментом реалізації методу адміністративного права, тобто в них закріплюються приписи, заборони та дозволи, що використовуються публічною адміністрацією для регулювання суспільних відносин; 7) вони не систематизовані, а містяться в різних за юридичною силою нормативно-правових актах: законах, підзаконних нормативно-правових актах публічної адміністрації, в тому числі органів місцевого самоврядування; 8) серед джерел адміністративно-правових норм домінують акти одностороннього волевиявлення (укази, розпорядження, накази) [106].

Таким чином, норми адміністративного права покликані врегулювати та упорядкувати діяльність суб'єктів валютного регулювання. А відтак, від їх змісту напряду залежить ефективність відповідної діяльності. Варто зазначити, що аналіз норм чинного законодавства України дав нам змогу визначити, що у чинних нормативно-правових актах існує велика кількість прогалин, пов'язаних із діяльністю суб'єктів валютного регулювання. Крім того існує нагальна необхідність оптимізація системи та структури суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні.

Наступний структурний елемент механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень – реалізація норм адміністративного права. Під вказаним терміном, на переконання В.В. Коваленка, необхідно розуміти процес практичного втілення в життя суб'єктами адміністративного права волі, вираженої в нормах [106]. Науковець справедливо відмічає, що в юридичній літературі виділяють чотири основні форми реалізації норм адміністративного права: 1) виконання – це активна поведінка суб'єкта адміністративних правовідносин щодо виконання юридичних обов'язків; 2) використання – це активна поведінка суб'єкта адміністративних правовідносин щодо здійснення наданих йому юридичних прав (можливостей); 3) додержання – це пасивна поведінка суб'єкта адміністративних правовідносин, який не допускає порушень адміністративно-правових заборон; 4) застосування – це діяльність публічної адміністрації з вирішення конкретних справ і видання індивідуальних

юридичних актів, що ґрунтуються на вимогах матеріальних або процесуальних норм [106].

У сучасних умовах, як слушно зазначає В.А. Бондаренко, у державі на порядок реалізацію норм адміністративного права впливають чимало детермінуючих чинників, до яких доцільно віднести [31, с. 79-80]: надзвичайно інтенсивний ріст ділової активності населення та швидке старіння адміністративного законодавства; необхідність проведення ефективної роботи з розвитку та вдосконалення адміністративного законодавства, організації правильного і точного його застосування у всіх сферах діяльності органів державної та виконавчої влади; відповідність усіх процедур реалізації адміністративно-правових норм конституційним принципам поваги прав, свобод людини і громадянина; динамізм і багатогранність об'єктів адміністративно-правового регулювання, які забезпечують пріоритет публічних інтересів, застосовуючи імперативні методи; упровадження інформаційних технологій, що обумовлює розвиток інформаційно-адміністративного права; імплементацію адміністративного права Європейського Союзу, що вимагає юридичної формалізованості, процедурних гарантій та критеріїв пропорційності й рівності в застосуванні права; різницю між традиційними і сучасними товариствами [31, с. 79-80].

Отже, реалізація норм адміністративного права передбачає активну поведінку уповноважених суб'єктів щодо визначення та встановлення валютних обмежень. У результаті застосування норми адміністративного права виникають, змінюються або припиняються відповідні адміністративно-правові відносини. Таким чином, лише в процесі реалізації адміністративно-правових норм вбачається можливим досягти мети діяльності відповідного суб'єкта, шляхом здійснення дій, визначених у відповідній адміністративній нормі [95].

Далі, на нашу думку, необхідно приділити увагу такому важливому структурному елементу механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень, як адміністративні правовідносини. Так, на думку

Ю.П. Битяка, адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких виступають носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [5, с. 40]. С.Г. Стеценко зазначає, що адміністративно-правові відносини – це результат впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів адміністративного права, внаслідок якого між ними виникають правові зв'язки [224, с. 159]. Науковець відмічає, що їх важливість полягає в тому, що саме в адміністративно-правових відносинах проявляється вся складність і комплексність адміністративного права. Разом із тим автор виділяє наступні характерні особливості вказаного поняття: по-перше, одна зі сторін обов'язково виступає від імені держави (орган державного управління, посадова особа, громадська організація, наділена державно-владними повноваженнями). Вказана сторона офіційно представляє державу в адміністративно-правових відносинах, чим реалізує публічний інтерес. У вказаних відносинах втілюється в життя державна політика, державна ідеологія. По-друге, переважно нерівноправність сторін (відносини відбуваються за принципом «влада – підпорядкування»). По-третє, можуть виникати без згоди (бажання) іншої сторони. По-четверте, виниклі суперечки можуть вирішуватись як в адміністративному, так і в судовому порядку [224, с. 159].

В.Н. Бахрах констатує, що адміністративно-правові відносини – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які виникають в сфері діяльності виконавчої влади. Адміністративно-правові відносини є різновидом правовідносин взагалі, а тому володіють усіма властивими їм загальними ознаками. На думку автора їм також притаманні свої особливості: обов'язки і права сторін даних відносин асиметричні, вони пов'язані з діяльністю виконавчих органів держави та інших суб'єктів виконавчої влади; однією зі сторін в цих відносинах завжди є суб'єкт адміністративної влади (орган, посадова особа, недержавна організація, наділені державно-владними повноваженнями); дані відносини майже

завжди виникають за ініціативою однієї зі сторін; у випадку порушення адміністративно-правової норми порушник несе відповідальність перед державою; вирішення спорів між сторонами, як правило, здійснюється в адміністративному порядку [23, с. 20].

О.І. Остапенко та В.Д. Люблін вважають, що характерні ознаки адміністративно-правових відносин виражені в таких положеннях: обов'язки і права сторін пов'язані з виконавчою і розпорядчою діяльністю держави, з державним і місцевим самоврядуванням; в адміністративно-правових відносинах однією зі сторін завжди виступає суб'єкт адміністративної влади; при порушенні адміністративно-правової норми порушник несе відповідальність перед державою; адміністративно-правові відносини є владними відношеннями, побудованими на засадах «влада – підпорядкування»; адміністративно-правові відносини за своєю сутністю є різновидом організаційних відносин, відображають публічно-правовий і державний інтерес, виникаючи за ініціативою будь-кого з учасників цих відносин; спори, що виникають при порушенні адміністративно-правових відносин, вирішуються в адміністративному і судовому порядку; в умовах необхідності застосування існує можливість державного примусу, а саме – при виконанні обов'язків та здійсненні суб'єктивних прав; відносини виникають на підставі адміністративно-правових норм; адміністративно-правові відносини між суб'єктами здійснюються на вольовій основі, свідомо та цілеспрямовано [161, с. 11-12; 109].

Таким чином, зміст адміністративно-правових відносин щодо валютних обмежень проявляється у безпосередній реалізації уповноваженими суб'єктами своїх прав та юридичних обов'язків. Для таких правовідносин характерною особливістю є: по-перше, сфера їх виникнення; по-друге, специфічний предмет правовідносин; по-третє, суб'єкти правовідносин наділені спеціальною правосуб'єктністю. Однак, для того, щоб відповідні правовідносини виникли, необхідним є існування відповідного каталізатору.

Саме тому, останнім із переліку, але не останнім за значенням структурним елементом механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень є юридичний факт. На думку Н.Г. Александрова юридичні факти – це «життєві факти певного виду (або ж комплекси таких фактів, що іменуються складними юридичними складами), з якими право пов'язує виникнення, або зміну, або припинення суб'єктивних прав і відповідних юридичних обов'язків» [12, с. 243]. В.І. Кунченко-Харченко вважає, що юридичні факти – це умови, конкретні життєві обставини, передбачені гіпотезою правової норми, з настанням яких виникають правові відносини. Юридичні факти, продовжує автор, є фактичною обставиною для виникнення правових відносин, саме з їх настанням пов'язано виникнення, зміна чи припинення в учасників правових відносин певних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків [131].

В.М. Кириченко підкреслює, що юридичні факти не є елементом правовідносин, але тісно з ними пов'язані. Без юридичних фактів навіть за наявності чинних правових норм виникнення правовідносин неможливе. Факти стають юридичними не в силу якихось особливих внутрішніх властивостей, а внаслідок визнання їх такими законом. Не всі факти, дії, випадки, обставини тощо набувають юридичного значення, а тільки ті, що входять до сфери правового регулювання і можуть спричинити юридичні наслідки. Право не породжує факти, вони виникають та існують поза ним, але право надає їм статусу юридичних [91]. Юридичні факти, зазначає В.М. Кириченко, – це реакція правової норми на конкретну життєву ситуацію, яка передбачена в її гіпотезі. Іншими словами, юридичні факти є необхідними умовами для виникнення, зміни або припинення конкретних правовідносин і характеризуються такими ознаками: 1) знаходять свій вияв у зовнішніх обставинах або подіях матеріального світу і пов'язані з їх наявністю або відсутністю; 2) прямо або опосередковано передбачені нормами права; 3) викликають передбачені законом юридичні наслідки [91].

Таким чином, під юридичним фактом слід розуміти сукупність

юридичних дій та/або подій, які призвели до виникнення відповідних адміністративних правовідносин. Зазвичай, науковці відносять юридичні факти до додаткових елементів механізму адміністративно-правового регулювання, однак ми переконані, що в контексті нашого дослідження цей елемент має важливе значення. Така точка зору пояснюється тим, що від того, що стало причиною виникнення правовідносин, залежить напрямок діяльності уповноважених суб'єктів, а також методи, які будуть обрані ними для здійснення валютних обмежень.

Завершуючи розгляд представленого підрозділу дисертаційного дослідження, слід підсумувати, що за своєю сутністю та структурою механізм адміністративно-правового регулювання валютних обмежень є складним та багатоаспектним явищем, від ефективності взаємодії елементів якого напряму залежить не лише якість здійснення валютних обмежень, а і взагалі вся діяльність органів державної влади у сфері валютного регулювання. А відтак, можна говорити про те, що саме через механізм адміністративно-правового регулювання валютних обмежень вбачається можливим врегулювати складні суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення та реалізації валютних обмежень.

2.2. Система суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні та особливості їх адміністративно-правового статусу

Валютні обмеження виступають одним із ключових інструментів, засобів валютного регулювання, зокрема валютного контролю, які запроваджуються та реалізуються відповідними компетентними суб'єктами. Кожен із цих суб'єктів виконує свою роль у механізмі адміністративно-правового регулювання валютних обмежень, яка обумовлюється особливостями його правового статусу. Попре те, що зазначені суб'єкти є самостійними у своїй діяльності щодо регулювання валютно-фінансового ринку, вони, втім, не відособлені один від одного, оскільки є елементами

єдиної системи.

Історично термін «система» виник ще в античні часи і включався в контекст філософських пошуків загальних принципів організації мислення та знання [153, с. 619]. У сучасній українській мові слово «система» вміщує такі сенси:

- порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь;
- зведений, прийнятний порядок, стрункий ряд, зв'язане ціле;
- форма організації, будова чого-небудь;
- сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; загальним принципом, призначенням;
- будова, структура, що становить єдність закономірно розміщених і функціонуючих частин [217, с. 203-204; 38, с. 1320-1321; 85, с. 430].

У спеціальній словниковій та енциклопедичній літературі поняття «система» також характеризується як єдність, цілість, сформована взаємопов'язаними і розташованими у певній послідовності елементами. Досить ґрунтовно термін «система» у своїй науковій праці проаналізував Л.В. Могілевський [147], наводячи думки різних вчених. Так, наприклад, Ю.П. Сурмін та інші автори «Енциклопедичного словника з державного управління» визначили поняття «система» як сукупність елементів, що характеризується структурою, зв'язками та функціями, які забезпечують цілеспрямований розвиток [69, с. 641; 147]. Науковець відмічає, що у сучасній науці існує кілька варіантів визначення поняття «система» залежно від того, яке базове поняття покладено в його основу. Такими поняттями можуть бути «цілісність», «сукупність», «множина» [69, с. 641; 147]. В найбільш загальному вигляді, система, продовжує Ю. П. Сурмін, – це об'єднана сукупність закономірно пов'язаних один з одним елементів. Для системи характерні кілька важливих ознак. По-перше, система – це сукупність елементів. По-друге, елементи поєднані один з одним зв'язками, які значно більш міцні порівняно зі зв'язками цих елементів з об'єктами

навколишнього середовища. По-третє, вона характеризується організацією, яка відрізняє її від навколишнього середовища з його високою ентропією. По-четверте, для системи характерні інтегровані властивості, які не збігаються з властивостями суми елементів, а також відрізняються від властивостей окремих елементів. Тому система є цілісним утворенням. Важливими властивостями системи є структурність, взаємозалежність із навколишнім середовищем, ієрархічність, множинність описів [69, с. 641; 147]. Далі Л.В. Могілевський наводить точку зору О.О. Грицанова, який відмічає, що система – це категорія, яка позначає об'єкт, організований як цілісність, де енергія зв'язку між елементами системи перевищує енергію їх зв'язків з елементами інших систем, і задає онтологічне ядро системного підходу. Форми об'єктивації цієї категорії в різних варіантах підходу різні і визначаються використовуваними теоретико-методологічними представленнями та засобами. Характеризуючи систему як таку в загальному плані, традиційно говорять про єдність і цілісність взаємозв'язаних між собою елементів. Семантичне поле такого поняття системи включає терміни «зв'язок», «елемент», «ціле», «єдність», а також «структура» – схема зв'язку між елементами [147; 153, с. 619].

Л. фон Берталанфі визначав систему як сукупність елементів, що знаходяться у визначених відношеннях один з одним і з середовищем. Згідно із визначенням В.І. Вернадського система – це сукупність різних функціональних одиниць (біологічних, людських, інформаційних тощо), які пов'язані із середовищем і слугують для досягнення певної загальної мети шляхом дії над матеріалами, енергією, біологічними явищами та керування ними [238]. А.М. Авер'янов тлумачить систему як обмежену множину взаємодіючих елементів [212, с. 43]. При цьому дослідник відмічає, що такий підхід до розуміння системи не є єдино вірним, оскільки дане поняття історично склалося як багатозначне і позначає достатньо просторе коло явищ [212, с. 33]. За М.І. Кондаковим система – це сукупність, об'єднання взаємопов'язаних і розташованих у відповідному певному порядку елементів

(частин) якогось цілісного утворення [119, с. 545]. За В.М. Сагатовським система – це скінченна множина функціональних елементів і відношень між ними, які виокремлено із середовища відповідно до певної мети в межах визначеного часового інтервалу. Згідно з Ю.І. Черняком система – це відображення у свідомості суб'єкта (дослідника, спостерігача) властивостей об'єктів та їх відношень у вирішенні завдання дослідження, пізнання. Відома також велика кількість інших визначень поняття «система», що використовуються залежно від контексту, галузі знань та цілей дослідження [238]. О.П. Алексєєв і Г.Г. Васильєв відмічають, що існує кілька десятків його визначень – від вузькоспеціальних до філософських. Втім серед низки визначень, як вихідні, основоположні можна взяти виокремити такі: 1) система є комплексом взаємодіючих елементів», 2) упорядкована певним чином множина елементів, взаємопов'язаних між собою і утворюючих деяку цілісну єдність; 3) система є відмежованою безліччю взаємодіючих елементів [129, с. 348-349].

Отже, наразі відсутній єдиний підхід до розуміння поняття «система», втім незважаючи на це, більшість дослідників в якості ключових ознак називають те, що:

- система складається із певної обмеженої кількості елементів;
- елементи системи пов'язані між собою, зокрема метою даної системи, її функціональним призначенням.

Звідси, розмірковуючи про систему суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні слід з'ясувати їх конкретне коло, а також встановити яким чином вони пов'язані один з одним, взаємодіють між собою у вирішенні питання про запровадження зазначених обмежень.

Що стосується завдань і функцій даних суб'єктів у межах зазначеної системи, а також особливостей їх взаємовідносин між собою, то вони обумовлюються специфікою їх правового, зокрема адміністративно-правового статусу.

Правовий статус – це одна із ключових, основоположних юридичних

категорій. Правовий статус, зазначає В.С. Нерсесянц, виступає однією із найважливіших політико-юридичних категорій, яка нерозривно пов'язана з соціальною структурою суспільства, рівнем демократії, станом законності. За своїм змістом правовий статус – система прав і обов'язків, що законодавчо закріплюється державами в конституціях, міжнародно-правових актах про права людини та інших нормативно-юридичних актах [199, с. 225]. Правовий статус, пише В.П. Горбатенко, являє собою сукупність прав і обов'язків, що визначають юридичний стан особи, державного органу чи міжнародної організації; комплексний показник становища певного прошарку, групи чи індивідів в соціальній системі, один з найважливіших параметрів соціальної стратифікації [174, с. 225]. О.Ф. Скакун тлумачить правовий статус особи як систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві [213, с. 377]. М.В. Цвік, досліджуючи юридичні права осіб, підкреслив, що відносини між людиною та державою не можуть бути односторонніми, вичерпуватися питаннями про права людини, – вони вимагають виконання людиною і громадянином певних обов'язків перед державою і суспільством. Не може бути з точки зору сучасних критеріїв гуманізму та соціальної справедливості як обов'язків без прав, так і прав без обов'язків. Саме права та свободи людини і громадянина, з одного боку, і обов'язки людини і громадянина – з іншого, в органічній єдності становлять разом таку юридичну конструкцію, як правовий статус [77, с. 138]. Далі науковець визначив правовий статус особи як сукупність усіх прав, обов'язків і законних інтересів суб'єктів права [77, с. 342]. А.В. Панчишин визначив правовий статус як складну категорію, що характеризується системністю, універсальністю та комплексністю. Він (правовий статус) відіграє надзвичайно важливу роль в організації суспільних відносин, оскільки, шляхом встановлення прав, обов'язків, а також гарантій їх реалізації, визначає основоположні принципи взаємодії суб'єктів правовідносин та

визначає місце конкретного суб'єкта в суспільстві [164, с. 97]. О.В. Зайчук у своїх працях пише, що складні зв'язки між державою та індивідами, а також між індивідами у державно-організованому суспільстві фіксуються державою у юридичній формі – у формі прав, свобод та обов'язків. У своїй єдності саме вони складають правовий статус, який, у свою чергу, відображає особливості соціальної структури суспільства, рівень демократії та стан законності. Правовий статус як юридична категорія не лише визначає стандарти можливої та необхідної поведінки, що забезпечують нормальну життєдіяльність соціального середовища, а й характеризують реальну взаємодію держави та особи [73, с. 35-41]. Правовий статус, зазначають дослідники: має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх суб'єктів; відображає реальне становище особи у системі суспільних відносин; забезпечує системність прав, свобод та обов'язків [236].

Залежно від того, нормами якої галузі права визначається правовий статус суб'єкта, останній може бути конституційно-правовим, цивільно-правовим, адміністративно-правовим тощо. Оскільки нас цікавлять суб'єкти публічно-владного характеру і, відповідно, владо-відносини, то особливий інтерес для нас становить саме адміністративно-правовий статус. Адміністративно-правовий статус, пише В.Б. Авер'янов, являє собою комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Тобто необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, які реалізуються даною особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними [7, с. 194]. В.М. Галуцько вважає, що адміністративно-правовий статус слід розуміти як встановлені адміністративно-правовими нормами права й обов'язки особи в сукупності з обсягом та характером її правосуб'єктності [48, с. 33]. На думку С.В. Ківалова адміністративно-правовий статусу осіб складає комплекс їхніх прав і обов'язків, що закріплені нормами адміністративного права, а також гарантії захисту цих прав і обов'язків [73,

с. 35-41; 102, с. 272].

Тож, враховуючи вищевикладене, адміністративно-правовий статус суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні – це категорія, що відображає юридичне становище, положення даних суб'єктів у системі публічних правовідносин щодо регулювання зазначених обмежень, яке, у свою чергу, визначається колом завдань, прав, обов'язків, функцій та інших юридично-значущих властивостей вказаних суб'єктів, закріплених у відповідних нормативно-правових актах.

Аналіз положень чинного законодавства дозволяє нам виокремити наступні дві загальні групи суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні: 1) національні; 2) міжнародні.

До першої групи ми включаємо:

а) Верховну Раду України (далі ВРУ). Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Свої повноваження у досліджуваній сфері регулювання даний вищий орган публічної влади реалізує через законодавчу та організаційно-установчу діяльність. Так, відповідно до Конституції України виключно законами України встановлюються: Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи. Окрім прийняття законів, до повноважень ВРУ належать: розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України; призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду

державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України; призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України; здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції та закону; затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням; призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України; призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України [120]. Тобто, парламент визначає основоположні, принципові організаційно-правові засади фінансової, в тому числі кредитно-валютної політики держави, а також призначає та контролює роботу посадових осіб органів, які безпосередньо здійснюють зазначену політику в Україні, зокрема запроваджують валютні обмеження. Спеціальним органом ВРУ у галузі фінансів та банківської діяльності є Комітет з питань фінансової політики і банківської діяльності. Комітет Верховної Ради України (далі – комітет) – орган Верховної Ради України, який утворюється з числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій [186]. Комітети здійснюють такі функції: законопроектну; організаційну; контрольну [186].

Предметом відання Комітету з питань фінансової політики і банківської діяльності є: грошово-кредитна політика; банки та банківська діяльність; валютне регулювання; правовий режим цінних паперів та фондового ринку; діяльність небанківських фінансових установ (та суб'єктів) страхової діяльності; функціонування фінансових ринків та запобігання

легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; функціонування платіжних систем та електронної комерції; повернення заощаджень населенню [190].

У складі даного комітету діє декілька підкомітетів, а саме: з питань банківської діяльності, взаємодії з Національним банком України, фінансового моніторингу, запобігання легалізації та відмиванню незаконних доходів; з питань цінних паперів, фондового ринку, діяльності рейтингових агентств та електронної комерції; з питань діяльності небанківських фінансових установ та захисту прав споживачів фінансових послуг; з питань страхової діяльності.

б) Президента України, який відповідно до Конституції України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Глава держави на виконання свого правового статусу: забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України; представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України; призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією; припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених цією Конституцією; вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до ст. 83 Конституції України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції; призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; зупиняє дію актів Кабінету

Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності; на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України [120]. З викладеного видно, що Глава держави здійснює свій внесок у регулювання валютних обмежень через видання відповідних підзаконних нормативно-правових актів, прийняття участі у формуванні уряду та складу Національного банку України, а також здійснення контролю за їх діяльністю. Також окремо слід відмітити, що Президент України очолює Раду Національної безпеки і оборони України (далі – РНБО), яка є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони. Функціями РНБО України є:

- внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони;
- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час;
- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [194]. Рішення, що приймаються РНБО затверджуються Указами Президента. Наприклад Указ Президента України № 183/2001 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.01.2001 року «Про заходи щодо детінізації економіки»», у якому, зокрема, йшлося про удосконалення системи валютного регулювання, а саме: удосконалення порядку обміну інформацією між Національним банком України, комерційними банками і органами державної митної служби та державної податкової служби щодо експортно-імпортних операцій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; запровадження обов'язкового страхування зовнішньоекономічних операцій з метою забезпечення повернення валютної виручки; запровадження особливого режиму контролю за грошовими

потоками через офшорні зони і країни Балтії; удосконалення дієвості та ефективності системи валютного контролю за рахунок посилення міжвідомчої взаємодії в межах цієї системи шляхом створення сучасних інформаційних систем, максимальної автоматизації самого процесу контролю та чіткого розмежування функцій органів валютного контролю відповідно до чинного законодавства [197].

Отже, роль РНБО України, і відповідно Президента України, як її очільника, у питанні регулювання валютних обмежень в державі полягає у:

- виокремленні суттєвих проблем у національній валютній системі, які негативним чином позначаються на фінансово-економічній стабільності держави, загрожують їй;

- зверненні уваги на дані проблеми компетентних суб'єктів, зокрема НБУ та КМУ, поставленні перед ними відповідних завдань щодо усунення наявних у валютній сфері недоліків і загроз.

в) Кабінет Міністрів України, який є вищим органом у системі органів виконавчої влади. До основних завдань Кабінету Міністрів України належать: забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; забезпечення рівних умов для розвитку всіх

форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю [120; 185]. Відповідно до своїх завдань Кабінету Міністрів України у сфері фінансів: забезпечує проведення державної фінансової та податкової політики, сприяє стабільності грошової одиниці України; розробляє проекти законів про Державний бюджет України та про внесення змін до Державного бюджету України, забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання; приймає рішення про використання коштів резервного фонду Державного бюджету України; обслуговує державний борг України, приймає рішення про випуск облігацій державних внутрішніх та зовнішніх позик; організовує державне страхування; забезпечує проведення державної політики цін та здійснює державне регулювання ціноутворення; забезпечує проведення зовнішньоекономічної політики України, здійснює в межах, визначених законом, регулювання зовнішньоекономічної діяльності; організовує та забезпечує здійснення митної справи; бере участь у складанні платіжного балансу та організовує роботу із складання зовнішньоторговельного балансу України, забезпечує раціональне використання державних валютних коштів; виступає гарантом щодо позик, які у визначених законом про Державний бюджет України межах надаються іноземними державами, банками, міжнародними фінансовими організаціями, а в інших випадках – відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [120; 185]. Також слід відмітити Декрет КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 року № 15-93, відповідно до якого Кабінет Міністрів України у сфері валютного регулювання: визначає і подає на затвердження до

Верховної Ради України ліміт зовнішнього державного боргу України; забезпечує виконання бюджетної та податкової політики в частині, що стосується руху валютних цінностей; забезпечує формування і виступає розпорядником Державного валютного фонду України згідно із ст. 14 цього Декрету; визначає порядок використання надходжень у міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, які використовуються у торговельному обороті з іноземними державами, а також у неконвертованих іноземних валютах, які використовуються у неторговельному обороті з іноземними державами на підставі положень міжнародних договорів України [198].

Вирішуючи завдання та виконуючи свої функції у сфері валютного регулювання Уряд співпрацює з НБУ. Так у ст. 38 закону «Про Кабінет Міністрів України» закріплено, що КМУ відповідно до Конституції та законів України взаємодіє з Національним банком України, іншими державними органами з питань, що належать до його компетенції [185].

Тож, Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади у державі займається формуванням та реалізацією як безпосередньо, так і через відповідні центральні та територіальні органи виконавчої гілки влади, державної політики у фінансово-грошовій сфері. А також сприяє Національному Банку України у підтримці стабільності національної валюти України.

г) Національний банк України, який є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління. Національний банк є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису, а у визначених Законом України «Про Національний банк України» випадках – також за рахунок Державного бюджету України. Національний банк є юридичною особою, має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності і перебуває у його повному господарському віданні. Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції

Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі. Національний банк у межах своїх повноважень сприяє стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню та підтримки цінової стабільності в державі [120; 189; 176]. Крім того Національний банк виконує такі функції: відповідно до розроблених Радою Національного банку України основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику; монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує готівковий грошовий обіг; виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування; встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна; організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу; регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків в Україні, визначає порядок і форми платежів, у тому числі між банками; визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних та облікових систем, контролює створення платіжних інструментів, систем автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації; здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі; здійснює погодження статутів банків і змін до них, ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, веде Державний реєстр банків, Реєстр аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків; веде офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем; здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного

банку на здійснення валютних операцій; забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами; аналізує та прогнозує динаміку макроекономічних, грошово-кредитних, валютних та фінансових показників, у тому числі складає платіжний баланс; та ін. [189].

Отже, НБУ є одним із ключових органів системи національних суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні, оскільки саме цей орган держави безпосередньо опікується питаннями підтримки стабільності української грошової одиниці. У зв'язку із цим НБУ у межах своїх повноважень запроваджує в разі необхідності відповідні обмеження, а також забезпечує належну реалізацію тих, що передбачені у чинному законодавстві. Специфіка правового становища даного державного органу обумовлена тим, що він не перебуває у прямому підпорядкуванні жодного із вищезгаданих вищих органів держави. Втім керівний склад НБУ підзвітний суб'єктам, які його формують, а саме ВРУ та Президенту України. Підзвітність означає: призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку Верховною Радою України за поданням Президента України; призначення та звільнення Президентом України половини складу Ради Національного банку; призначення та звільнення Верховною Радою України половини складу Ради Національного банку; доповідь Голови Національного банку Верховній Раді України про діяльність Національного банку; надання Президенту України та Верховній Раді України двічі на рік інформації про стан грошово-кредитного ринку в державі. Крім того Національний банк України щоквартально надає інформацію Президенту України та Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності щодо безготівкової емісії у відповідному періоді, а саме: проведення операцій з рефінансування банків; проведення інтервенцій на міжбанківському валютному ринку; проведення операцій на фондовому ринку [189]. Також Національний банк України має право подавати Президенту України у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку

України [189].

Що стосується взаємовідносин між НБУ та КМУ, то вони складаються на принципах взаємодії та координації своїх зусиль у питанні врегулювання фінансово-економічної сфери. Так, відповідно до законодавства про НБУ, даний орган держави Кабінету Міністрів України подає:

- до 15 березня – прогнозні монетарні показники на наступний рік;
- до 1 квітня – інформацію про розрахунок частини прогнозованого прибутку до розподілу поточного року, яка підлягатиме перерахуванню до Державного бюджету України;
- до 1 вересня – інформацію про розрахунок частини прогнозованого прибутку до розподілу наступного року, яка підлягатиме перерахуванню до Державного бюджету України [189].

Важливим моментом є те, що Національний банк, сприяючи додержанню стійких темпів економічного зростання підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цінової стабільності та стабільності банківської системи. Відповідно до ст. 52 закону «Про Національний Банк України» Національний банк та Кабінет Міністрів України проводять взаємні консультації з питань грошово-кредитної політики, розробки і здійснення загальнодержавної програми економічного та соціального розвитку. Національний банк на запит Кабінету Міністрів України надає інформацію щодо монетарних процесів та грошово-кредитного ринку. Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади на запит Національного банку надають інформацію, що має вплив на стан платіжного балансу, на монетарні процеси, грошово-кредитний ринок, включаючи щомісячну інформацію про показники доходів, видатків і дефіциту державного та зведеного бюджетів, стан державного боргу та графік платежів за ним. Національний банк підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України, якщо вона не суперечить забезпеченню стабільності грошової одиниці України. Голова Національного банку або за його дорученням один із його заступників можуть брати участь у

засіданнях Кабінету Міністрів України з правом дорадчого голосу. У засіданнях Правління Національного банку можуть брати участь члени Кабінету Міністрів України з правом дорадчого голосу. Національний банк України має право подавати Кабінету Міністрів України у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України [189].

г) банки. Банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків. Банки в Україні створюються у формі акціонерного товариства або кооперативного банку [177]. Відповідно до діючого законодавства банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену в цій статті. Банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг. До банківських послуг належать: залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб; відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу); розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик. Банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів. Перелік фінансових послуг, що банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) шляхом укладення агентських договорів, встановлюється Національним банком України. Окрім надання фінансових послуг, банк також має право здійснювати діяльність щодо: інвестицій; випуску власних цінних паперів; випуску, розповсюдження та проведення лотерей; зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; ведення реєстрів власників іменних цінних

паперів (крім власних акцій); надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг. Банк здійснює діяльність, надає банківські та інші фінансові послуги в національній валюті, а за наявності відповідної ліцензії Національного банку України – в іноземній валюті [177]. Що стосується нового виду діяльності або надання нового виду фінансових послуг (крім банківських), то банк має право його розпочати за умови виконання встановлених Національним банком України вимог щодо цього виду діяльності або послуги [177].

У ст. 48 Закону України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 року № 2121-III закріплено й певні обмеження щодо діяльності банків. Так банкам забороняється здійснювати ризикову діяльність, що загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку. Перелік ознак, наявність яких є підставою для висновку Національного банку України про провадження банком ризикової діяльності, що загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, визначається нормативно-правовим актом Національного банку України та оприлюднюється у встановленому законом порядку. Банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника. Спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади (депозити) від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5 відсотків капіталу банку. Банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більше 25 відсотків капіталу банку. Це обмеження не поширюється на: приміщення, яке забезпечує технологічне здійснення банківських функцій; майно, яке перейшло банку у власність на підставі реалізації прав заставодержателя відповідно до умов договору застави; майно, набуте банком з метою запобігання збиткам, за умови, що таке майно має бути відчужено банком протягом одного року з моменту набуття права власності на нього. Банкам забороняється здійснювати без відображення в зобов'язаннях та активах банку операції шляхом залучення коштів фізичних

осіб з метою їх прямого розміщення в кредити [177].

Отже, банки, як державні, так і недержавні не мають владно-управлінських повноважень зовнішнього характеру, а отже вони не можуть встановлювати валютні обмеження загальнодержавного характеру, які є обов'язковими для виконання іншими учасниками валютного ринку. Однак, реалізуючи вказівки НБУ щодо валютних обмежень, керівництво банків встановлює на внутрішньому рівні відповідні обмеження щодо порядку здійснення валютних операцій даним банком та його структурними підрозділами. Так, наприклад, у вересні 2017 року банк «Приватбанк» з метою приведення своєї діяльності із продажу валюти у відповідність до вимог НБУ щодо проведення безготівкових валютно-обмінних операцій, призупинив придбання клієнтами валюти через онлайн-сервіс «Приват 24», натомість здійснити дану процедуру було можливим тільки безпосередньо у відділенні даного банку.

До другої групи суб'єктів регулювання валютних обмежень належать Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Група Світового банку, до якої входять: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР); Міжнародна асоціація розвитку (МАР); Міжнародна фінансова корпорація (МФК); Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ); Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС).

Перший, тобто МВФ, є спеціалізованою установою Організації об'єднаних націй, що була створена 27.12.1945 року 28 державами-засновниками з метою регулювання валютно-кредитних відносин та надання допомоги його учасникам. МВФ є міжнародною фінансовою інституцією, що займається підтримкою макроекономічної стабільності у світі. Діяльність МВФ зосереджена на відносно короткострокових економічних кризах. МВФ може кредитувати будь-яку країну з числа членів, яка відчуває нестачу іноземної валюти для покриття короткострокових фінансових зобов'язань. Міжнародний валютний фонд – це своєрідна каса взаємодопомоги для 187 держав, які є його членами. Згідно з установленими квотами кожен учасник

вносить до фонду кошти і бере участь у формуванні органів управління. Потім за рахунок коштів організації здійснюється кредитування бідних країн та підтримується світова економіка [143]. Діє МВФ на підставі відповідної міжнародної Угоди, у якій, зокрема, закріплено, що він (МВФ) у своїй діяльності переслідує такі цілі: сприяти розвитку міжнародного співробітництва у валютно-фінансовій сфері в рамках постійного закладу, що забезпечує механізм для консультацій та спільної роботи над міжнародними валютно-фінансовими проблемами; сприяти процесу розширення та збалансованості зростання міжнародної торгівлі і за рахунок цього добиватися досягнення і підтримки високого рівня зайнятості та реальних доходів, а також розвитку виробничих ресурсів всіх держав-членів, розглядаючи ці дії як першочергові завдання економічної політики; сприяти стабільності валют, підтримувати упорядкований валютний режим серед держав-членів і виключити використання девальвації валют у цілях отримання переваг в конкуренції; надавати допомогу у створенні багатосторонньої системи розрахунків за поточними операціями між державами-членами, а також в усуненні валютних обмежень, що перешкоджають росту світової торгівлі; за рахунок тимчасового надання спільних ресурсів Фонду державами-членами при дотриманні адекватних гарантій створення у них стану упевненості, забезпечення тим самим можливості виправлення диспропорцій у своїх платіжних балансах без використання мір, які можуть нанести шкоду благополуччю на національному або міжнародному рівні; у відповідності до викладеного вище – скоротити тривалість порушення рівноваги зовнішніх платіжних балансів держав-членів, а також зменшити масштаби цих порушень [222].

Щодо діяльності групи Світового банку (СБ), то вона: орієнтується на підтримку, насамперед, інфраструктурних проектів – у сфері енергетики, транспорту, водного господарства, систем зв'язку та ін., куди неохоче вкладають свої капітали приватні банки та інші кредитні й інвестиційні інститути, направляється майже половина кредитних ресурсів групи

Світового банку. Те саме можна сказати про проекти у сфері сільського господарства, що характеризуються високою капіталомісткістю та відносно невисокою рентабельністю (на ці проекти припадає 1/5 кредитних ресурсів). Водночас безпосередньо на промислові проекти спрямовується не більше 1/5 кредитних ресурсів у межах групи Світового банку. Із середини 70-х років у кредитній політиці групи Світового банку важливу роль почали відігравати так звані соціальні проекти: пов'язані з ліквідацією бідності, розвитком охорони здоров'я, освітою, охороною навколишнього середовища, демографією (плануванням сім'ї) тощо. Більшість цих проектів належать до категорії «затратних» і в принципі не можуть бути реалізовані у межах схем проектного фінансування [144]. У складі Групи Світового банку ключове місце належить такій інституції як Міжнародний банк реконструкції та розвитку. Мета створення МБРР полягала у: наданні допомоги у відбудові та розвитку територій країн-членів організації шляхом залучення інвестицій для розбудови економік, знищених чи пошкоджених війною, а також для конверсії військово-промислового комплексу і підтримки розвитку продуктивних сил у менш розвинених країнах; залученні під гарантії Банку приватних іноземних інвестицій; у разі несприятливих умов кредитів, що пропонує приватний сектор, у наданні позик з власних авуарів; сприянні довгостроковому збалансованому зростанню міжнародної торгівлі і підтримці рівноваги балансу платежів за рахунок залучення міжнародних інвестицій у розвиток продуктивних сил країн-членів Банку, що має стимулювати зростання продуктивності, рівня життя та поліпшення умов праці на території країн-членів; залученні позик із-за кордону або гарантуванні їх надходження з інших каналів для першочергової реалізації найкорисніших і найактуальніших проектів; врахуванні під час реалізації своїх операцій впливу міжнародних інвестицій на бізнесове довкілля у країнах-членах; стимулюванні якнайшвидшої конверсії військової промисловості найменш болісним шляхом [144].

Отже, одним із головних завдань вищезгаданих міжнародних

фінансово-кредитивних інституцій є сприяння усуненню будь-яких валютних обмежень у взаємовідносинах держав-учасниць цих інституцій, спостереження за тим, щоб жодна із них не використовувала обмеження щодо валют інших країн для отримання певних фінансово-економічних переваг для себе. Втім, у певних ситуаціях запровадження зазначених обмежень можуть бути цілком виправдані мотивами забезпечення національної безпеки. У такому випадку відповідні міжнародні фінансові інституції перевіряють обґрунтованість запроваджених державою обмежень щодо операцій з валютою іншої країни (країн), спостерігають за законністю їх застосування з точки зору існуючих міжнародних договорів та інших нормативно-правових актів міжнародного характеру.

Підсумовуючи вище проведене дослідження, можемо зробити висновок про те, що система суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні є доволі розгалуженою та багаторівневою. У механізмі їх регулювання приймають участь як вищі державні органи та міжнародні фінансово-кредитні інституції, так і банківські установи, незалежно від їх форми власності. При цьому у кожного суб'єкта є своє функціональне призначення у механізмі регулювання досліджуваних обмежень, яке обумовлюється його правовим, зокрема адміністративно-правовим статусом. Так парламент встановлює основоположні організаційно-правові засади функціонування національної валютної системи та взаємодію з міжнародною валютною системою. Крім того даний вищий орган держави здійснює парламентський контроль за іншими органами держави, уповноваженими на формування та реалізацію державної політики у фінансовій сфері взагалі та її валютній галузі зокрема. Глава держави – Президент України – також контролює діяльність державних органів, до компетенції яких належить встановлення валютних обмежень. Зокрема він, з метою забезпечення національної безпеки, звертає увагу цих органів на найбільш гострі проблеми у фінансово-економічній сфері, які загрожують зазначеній безпеці, та ставить перед ними у зв'язку із цим конкретні завдання, в тому числі щодо необхідності

запровадження відповідних обмежень. Уряд займається формуванням та безпосереднім здійсненням фінансово-економічної політики, формує національний валютний фонд та виступає його розпорядником, разом із НБУ формує порядок руху валютних цінностей на території України та через її кордони тощо. НБУ виступає головним суб'єктом механізму регулювання валютних обмежень, оскільки саме даний орган, реалізуючи свою основну функцію щодо забезпечення національної грошової одиниці, вирішує питання про необхідність та доцільність запровадження тих чи інших валютних обмежень. Крім того НБУ сприяє КМУ у формуванні та реалізації фінансово-економічної політики таким чином, щоб це не загрожувало національній валютній стабільності. Також НБУ контролює якість та ефективність виконання банківським сектором вимог щодо валютних обмежень. Банки, державні та комерційні, займаються безпосередньою практичною реалізацією запроваджених вищезазначеними органами держави валютних обмежень. Зауважимо, що у тій чи іншій мірі питання регулювання валютних обмежень у своїй діяльності вирішують й інші, окрім вище згаданих, державні органи, як то: Державна фіскальна служба, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

2.3. Рівні та напрямки правового регулювання валютних обмежень

Механізм адміністративно-правового регулювання валютних обмежень, як ми відмічали у попередніх підрозділах, являє собою складну багаторівневу систему. Її рівні визначаються юридичною силою нормативно-правових актів, положеннями яких регламентують зазначені обмеження, та, відповідно, юридичним становищем суб'єктів, що ці нормативно-правові акти приймають.

Виходячи із вищевикладеного можемо виокремити два загальні рівня правового регулювання валютних обмежень:

- 1) міжнародно-правовий;

2) національний або внутрішньодержавний.

Перший, тобто міжнародно-правовий, рівень валютних обмежень визначається відповідними міжнародними договорами та рішеннями, які приймаються відповідними міжнародними фінансово-кредитивними інституціями. Міжнародний договір України – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [188]. Відповідно до законодавства України міжнародні договори укладаються: Президентом України або за його дорученням – від імені України; Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України; міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів. Від імені України укладаються міжнародні договори України: політичні, мирні, територіальні і такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України; що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації; про використання території та природних ресурсів України; яким за згодою сторін надається міждержавний характер. Від імені Уряду України укладаються міжнародні договори України з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, віднесених до відання Кабінету Міністрів України. Міжвідомчими є міжнародні договори України з питань, що

належать до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних колегіальних органів [188].

Серед усіх міжнародних договорів особливе значення мають багатосторонні договори, що відображають волю й інтереси багатьох держав. Міжнародні договори по-різному (в залежності від характеру виконуваних ними функцій) регламентують валютні відносини. У цьому плані, пише Ю.А. Крохіна, можна виділити такі з них:

- договори, що закріплюють основи валютних відносин та їх загальні принципи. У наукових працях такі угоди часто іменуються загальнонормативними договорами. Вони встановлюють єдиний порядок здійснення валютних відносин даними державами, служать основою для укладання інших таких договорів;

- договори, що містять індивідуально-визначені валютні норми, розраховані на їх безпосереднє застосування на практиці. Мета таких угод полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для здійснення валютних операцій, у зв'язку з чим ті, що містяться в них зобов'язання індивідуалізуються стосовно до тих цілей, які сторони розраховують досягти за допомогою цих операцій [35].

Яскравим прикладом багатосторонніх міжнародних угод, в яких в тому числі регламентуються питання валютних обмежень є угода про Міжнародний валютний фонд [144]. У даному нормативно-правовому документі міжнародного характеру закріплено загальні умови та порядок запровадження державами-членами МВФ валютних обмежень один по відношенню до одного, а також щодо країн, які не входять до складу даної міжнародної інституції. Так, у ст. 7 Угоди про МВФ закріплено, що якщо Фонду стає очевидним, що потреба в валюті держави-члена серйозно загрожує можливості Фонду забезпечити пропозицію такої валюти, Фонд офіційно оголошує таку валюту дефіцитною і з цього моменту розподіляє наявну і накопичувальну масу дефіциту валюти з належним врахуванням відносних потреб країн-членів, спільного міжнародного економічного

положення та будь-яких інших міркувань, належних до цього питання. Офіційна заява Фонду про це дає право кожній державі-члену після консультацій з Фондом тимчасово накласти обмеження на свободу обмінних операцій у дефіцитній валюті. За умови виконання положень ст. IV даного договору, які стосуються зобов'язань держав-членів МВФ щодо дотримання валютного режиму, держава-член володіє повною юрисдикцією у визначенні природи таких обмеження, які при цьому не повинні бути більш суворими, ніж це необхідне для обмеження попиту на дефіцитну валюту тією її масою, яка існує у розглянутої держави-члена або припускається до отримання нею, а потім такі обмеження послабляються або знімаються, як тільки дозволять умови. При цьому будь-яка держава, що накладає обмеження по відношенню до валюти іншої держави-члена відповідно до вищевикладених положень, повинна з участю відноситися до будь-яких заяв іншої держави-члена щодо застосування таких обмежень [144]. Валютні обмеження щодо держав, які не є членами МВФ, члени останнього можуть застосовувати без будь-яких обмежень, окрім випадків, коли МВФ дійде висновку про шкідливість таких обмежень для інших держав-членів. Також в Угоді про МВФ передбачені перехідні положення, що надають можливість країнам (які дозволяють державам-членам, повідомивши Фонд про свій намір, скористатися перехідними положеннями незалежно від положень будь-яких інших статей цього Договору) зберегти і пристосувати до обставин, що змінюються, те обмеження на платежі та перекази коштів за поточними міжнародними операціями, які діяли на дату його вступу в Фонд. При цьому держави-учасники у своїй валютній політиці постійно беруть до уваги цілі Фонду і, як тільки дозволять умови, запроваджують всі можливі міри по введенню спільно з іншими державами-членами таких комерційних та фінансових механізмів, які будуть полегшувати проведення міжнародних платежів, сприяти стабільності систем обмінних курсів. Зокрема, держави-члени скасовують збережені обмеження, як тільки вони зможуть переконатися, що при відсутності таких обмежень вони будуть в стані регулювати свої платежі

та баланси способом, що не перевантажують без належних підстав їх доступ к спільним ресурсам Фонду [144].

Щодо двосторонніх угод у сфері валютного регулювання, то вони, як правило, укладаються між НБУ та відповідною установою, що виконує функції центрального банку в іншій державі. Прикладами таких угод є: Угода про співробітництво між Угорським Національним банком та Національним банком України від 1993 року, Угода про співробітництво між Національним банком України і Народним банком Китаю Китайської Народної Республіки від 1995 року, Угода про співробітництво між Національним банком України та Європейським центральним банком від 2004 року тощо.

Отже, з одного боку валютні обмеження, що визначаються на міжнародному рівні не мають адміністративно-правового характеру, оскільки вони стосуються міждержавних публічних взаємовідносин, зокрема щодо співробітництва у валютно-фінансовій сфері. Однак, підписавши таку угоду, Україна, таким чином, визнає обов'язковість її положень на території нашої країни, що зобов'язує державні органи формувати та/або реалізовувати управлінську політику у сфері валютного регулювання у відповідності до положень зазначених міжнародних угод.

Національний рівень адміністративно-правового регулювання валютних обмежень слід розподілити на такі підрівні:

а) законодавчий. У юридичній літературі пропонується велика кількість визначень поняття «закон». Так, наприклад, з точки зору О.Ф. Скакун закон – нормативно-правовий акт представницького вищого органу державної влади (або громадянського суспільства – безпосередньо народу), який регулює найважливіші питання суспільного життя, установлює права і обов'язки громадян, має вищу юридичну чинність і приймається з дотриманням особливої законодавчої процедури [214, с. 316]. На думку А.С. Пашкова та О.В. Смирнова закон – це основний вид актів, що видається вищими органами влади. Закони відрізняються від інших актів державної влади тим, що вони завжди мають нормативний характер, у той же час підзаконні акти можуть

бути як нормативними так і ненормативними [220, с. 98]. За В.О. Котюком закон – нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади (Верховної Ради України) або всього народу (під час проведення референдуму), який регулює найбільш важливі суспільні відносини, виражає волю і інтереси більшості населення і має найвищу або вищу юридичну силу по відношенню до всіх інших нормативно-правових актів [125, с. 42]. З позиції І.М. Погрєбного закон – це нормативно-правовий акт, який має вищу юридичну силу, приймається в особливому порядку і регулює найбільш важливі суспільні відносини [172, с. 58]. О.В. Петришин характеризує закон як нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що приймається відповідно до особливої процедури парламентом або безпосередньо народом і регулює найважливіші суспільні відносини [169]. В.К. Гіжевський пише, що закон – це нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної законодавчої влади або самого народу, який регулює найбільш важливі суспільні відносини, виражає волю й інтереси більшості населення, втілює основні права людини та інші загальнолюдські цінності і має найвищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів [175, с. 142]. За В.В. Лазаревим законом слід вважати такий нормативно-правовий акт, що приймається в особливому порядку і володіючий вищою юридичною силою нормативно-правовий акт, що виражає державну волю по ключовим питанням суспільного життя [234, с. 145]. В.К. Бабаєв зазначає, що термін «закон» в спеціальній та популярній літературі часто означає загальнообов'язкове правило, забезпечене примусовою силою держави. В такому розумінні закон ототожнюється по суті з правом. Однак у суто юридичному сенсі закон – це правовий акт, що володіє специфічними, притаманними лише йому, ознаками [232, с. 329]. Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко виходять із того, що закон являє собою нормативно-правовий акт органу законодавчої влади або самого народу, який регулює найважливіші суспільні відносини, приймається в особливому порядку і має найвищу юридичну силу. Автори зазначають, що закон є головним засобом зовнішньої публічної фіксації та нормативного

закріплення права, що створює можливість чіткого визначення його конкретного змісту та подальшого захисту [69, с. 244-245]. М.В. Кравчук тлумачить закон як нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади (парламенту) або народу, який приймається в особливому порядку, регулює найважливіші суспільні відносини, виражає волю, інтереси більшості населення, має найвищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів, загальнообов'язковий для всього населення і держави та охороняється державною владою [128]. Є.І. Темнов розуміє закон як прийнятий в особливому порядку вищим представницьким органом державної влади або самим народом первинний нормативно-правовий акт з основних питань життя, що володіє найвищою юридичною силою і виражає загальну державну волю і уявлення про справедливість, що склалися в суспільстві [230, с. 99-100]. В.М. Кириченко та О.М. Куракін визначають закон як нормативно-правовий акт, прийнятий органом законодавчої влади держави або безпосередньо народом на референдумі, який регулює найважливіші суспільні відносини, виражає волю та інтереси більшості населення, має вищу юридичну силу щодо інших нормативно-правових актів, особливий порядок прийняття, охороняється та гарантується державою [91, с. 117-118]. За М.М. Марченком у повсякденному житті, в побуті термін «закон» використовується для позначення будь-якого нормативного акту, що виходить від держави, є досить поширеним і цілком допустимим, бо підкреслює важливість дотримання всіх законодавчих актів, а не тільки власне закону. Юридично ж це виглядає вельми некоректно. Ототожнення закону з іншими нормативно-правовими актами вносить плутанину в різні форми (джерела) права, знижує ефективність їх застосування [200, с. 514]. Саме тому в науковій та навчальній юридичній літературі набагато частіше використовується поняття закону у «вузькому», власному його розумінні. Досить типовими при цьому його дефініціями, які відбивають сформовані уявлення про закон на сучасному етапі, є наступні: закон – це прийнятий в особливому порядку первинний правовий акт з основних питань життя

держави, безпосередньо виражає державну волю і має вищу юридичну силу; закон – це нормативно-правовий акт, прийнятий вищим представницьким органом держави в особливому законодавчому порядку, який має вищу юридичну силу і регулює найбільш важливі суспільні відносини з точки зору інтересів і потреб населення країни; закон – це нормативний акт, що приймається в особливому порядку, володіє після Конституції найбільшою юридичною силою і спрямований на регулювання найбільш важливих суспільних відносин [200, с. 514]. Ю.І. Матвеева пропонує розуміти закон як нормативно-правовий акт, який приймається законодавчою владою держави або шляхом референдуму у спеціальному порядку та регулює найважливіші суспільні відносини [242]. В.Є. Чирків відмічає, що закон, у формальному розумінні, – це прийнятий в особливому порядку акт вищого представницького органу, що має вищу юридичну силу [260, с. 9]. Т.Н. Радько визначив закон, з юридичної точки зору, як нормативно-правовий акт, прийнятий вищим представницьким органом державної влади або безпосередньо населенням країни (в порядку референдуму), який регулює найбільш важливі суспільні відносини, має вищу юридичну силу, встановлює відправні початку правового регулювання [203, с. 61]. В.Ф. Погорілко та С.В. Бобровник розтлумачили закон як нормативний акт вищої юридичної сили, який регулює найважливіші суспільні відносини. Приймається органом законодавчої влади або референдумом. Є основною категорією законодавчої системи, тому його вивчення займає центр, місце в юридичній теорії та законодавчій техніці [271].

Отже, незважаючи на певні розбіжності у різних наукових точках зору щодо розуміння поняття «закон», в цілому його сутнісний зміст залишається незмінним – це правовий акт вищої юридичної сили, який приймається вищим представницьким органом у державі або безпосередньо народом у чітко встановленому, доволі тривалому порядку, і положення якого орієнтовані на впорядкування (регламентацію, врегулювання) найбільш важливих аспектів суспільного життя. З цього приводу слід відмітити ст. 92

Конституції України, в якій закріплене коло питань, які врегульовуються виключно законами України: Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи; порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України; одиниці ваги, міри і часу; порядок встановлення державних стандартів; порядок використання і захисту державних символів; державні нагороди; військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання; державні свята; порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального [120].

Значення законодавчого рівня для врегулювання валютних обмежень полягає у тому, що саме у законах встановлюються основні організаційно-правові підвалини запровадження даних обмежень. На законодавчому рівні визначаються: загальні засади, принципи державної валютно-кредитної політики; коло та основи правового статусу суб'єктів, відповідальних за її формування та реалізацію; правовий статус учасників валютних відносин; умови та загальний порядок здійснення валютних операцій; механізм валютного контролю за валютним законодавством та відповідальність за його порушення. Даний рівень правового регулювання валютних обмежень формують Конституція України та такі закони як: «Про Національний банк України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (даний нормативно-правовий акт є Декретом КМУ, однак за своєю юридичною силою прирівнюється до Закону України), «Про банки і банківську діяльність», «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» та ін. Слід відмітити, що закони, як правило,

не містять конкретних обмежувальних заходів у сфері валютного регулювання, натомість зазначені законодавчі обмеження у ній проявляються у вигляді закріплення вимог щодо режиму здійснення валютних операцій резидентами України та нерезидентами на її території. Тобто дані обмеження виявляються у тому, що у законах:

- по-перше, визначаються: державно-владні суб'єкти, які здійснюють валютний контроль та ліцензування господарської діяльності зі здійснення валютних операцій, повноваження цих суб'єктів щодо втручання у сферу валютних відносин;

- по-друге, встановлюється особливий порядок надання дозволу на здійснення господарської діяльності з проведення валютних операцій;

- по-третє, закріплюються загальні вимоги щодо порядку безпосереднього здійснення зазначених операцій.

б) підзаконний. Підзаконний нормативно-правовий акт, пише О.Ф. Скаун, – це нормативний акт, виданий на основі закону, відповідно до закону і спрямований на його виконання шляхом конкретизації законодавчих приписів або встановлення первинних норм [214, с. 371]. При цьому слово «підзаконний», зауважує науковець, не означає меншу юридичну обов'язковість цього акта порівняно з нормативно-правовим актом. Підзаконний акт володіє необхідною юридичною силою. Щоправда, його юридична сила не має такої ж загальності і верховенства, як це властиво закону. Проте він посідає важливе місце в системі правового регулювання, оскільки забезпечує виконання законів шляхом конкретизованого, деталізованого нормативного регулювання усього комплексу суспільних відносин [214, с. 371]. В.М. Кириченко та О.М. Куракін у своїх працях визначають підзаконні акти як нормативно-правові акти, прийняті уповноваженими на те компетентними правотворчими державними органами на підставі та на виконання законів. Правники відмічають, що приписи підзаконних актів є похідними від законів. І тому всі без винятку підзаконні акти мають меншу юридичну силу, ніж будь-який закон, і не можуть

суперечити йому, а також не можуть змінювати або скасовувати норми законів. В іншому разі підзаконні акти визнаються недійсними з моменту їх прийняття і підлягають скасуванню. Існування підзаконних нормативно-правових актів у правовій системі обумовлено багаторівневою структурою самих суспільних відносин, які потребують як законодавчого, так і підзаконного нормативного регулювання, а також необхідністю оперативного, компетентного і професійного вирішення питань у різних сферах життєдіяльності суспільства [91]. Т.Н. Радько вважає, що підзаконні нормативні акти – нормативно-правові акти державних органів, прийняті ними в межах своїх повноважень на основі та на виконання Конституції і закону. Підзаконні акти, продовжує дослідник, – це нормативні укази Президента; нормативно-правові акти органів виконавчої влади – постанови уряду, нормативні накази та інструкції міністерств і відомств, рішення органів місцевого самоврядування [203, с. 89]. М.В. Кравчук тлумачить підзаконні нормативно-правові акти як документи компетентних органів, які видаються на підставі закону, відповідно до нього і для його виконання. Підзаконні акти регламентують лише ті відносини, які вже регулюються за допомогою законів, тому вони не можуть суперечити законам, Конституції, повинні відповідати принципам і вимогам права. Підзаконні нормативно-правові акти відіграють важливу роль у регулюванні суспільних відносин, їхня дія спрямована на виконання та конкретизацію вимог законів. Адже законами регулюються найважливіші суспільні відносини. Всі інші суспільні відносини регулюються підзаконними актами. Це дає можливість оперативніше на законодавчому рівні вирішувати всі нагальні державні проблеми [128]. Підзаконний нормативно-правовий акт, пише В.К. Бабаєв, – це збиральне поняття, яке позначає юридичний акт, що приймається згідно із законом та не суперечить йому [232, с. 333]. М.В. Цвік тлумачить підзаконні нормативні правові акти як такі акти, які приймаються уповноваженими правотворчими суб'єктами на основі і на виконання законів і не повинні суперечити їм. Юрист підкреслює, що існування підзаконних нормативних

актів у правовій системі обумовлене багаторівневою структурою самих суспільних відносин, які потребують як законодавчого, так і підзаконного (в тому числі локального) нормативного регулювання; необхідністю оперативного, компетентного і професійного вирішення питань у відповідних сферах життєдіяльності суспільства. Акти цієї групи утворюють складну ієрархічну систему [77, с. 304]. Ю.А. Ведерніков та А.В. Папірна характеризують підзаконний нормативно-правовий акт як документ, який видається компетентним органом або посадовою особою на підставі закону, відповідно до нього, для конкретизації та виконання законодавчих приписів та містить норми права. Дані акти мають необхідну юридичну силу, але вони не володіють всезагальністю та верховенством, що притаманні законам. Юридична сила залежить від статусу органів держави, характеру та призначення цих актів [37]. О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський розтлумачили підзаконні нормативно-правові акти як акти, що приймаються уповноваженими на це суб'єктами нормотворчості на основі законів і не повинні їм суперечити. Прийняття підзаконних нормативно-правових актів зумовлено необхідністю створення норм права, які покликані сприяти реалізації суб'єктами владних повноважень покладених на них функцій. Крім того, їх прийняття викликане складністю суспільних відносин, які потребують як законодавчого, так і більш докладного, конкретизуючого нормативного регулювання з метою оперативного вирішення питань в окремих сферах життєдіяльності суспільства [235]. С.С. Алексєєв відмічає, що в умовах суворої законності усі юридичні акти (нормативні та індивідуальні) поділяються на дві супідрядні групи – закони і підзаконні акти. Це реальна гарантія високого демократизму всієї системи правових актів, неухильного проведення в ній загальних принципів права. Поняття «підзаконні акти» відображає одну загальну рису їх змісту – те, що вони базуються на законі, а також одну загальну особливість їх юридичної сили – те, що вони закону не суперечать. В іншому акти розглядуваної групи багато в чому розрізняються між собою, мають

суттєві особливості як за змістом, так і за юридичною силою. Причому останній з означених критеріїв стосовно підзаконних актів береться в зв'язку з двома ознаками: а) компетенцією правотворчого органу і б) сферою дії акту. За цими ознаками усі підзаконні нормативні акти можуть бути поділені на чотири основні групи: загальні, місцеві, відомчі, локальні (внутрішньоорганізаційні) [14, с. 227-228].

Тож, підзаконний нормативно-правовий рівень правового регулювання валютних обмежень є похідним від попереднього, тобто законодавчого. Фактично перший обслуговує другий, оскільки підзаконні нормативно-правові акти приймаються на виконання та у розвиток більш загальних законодавчих положень. Тобто підзаконна нормотворчість покликана не створювати нові правові засади тих чи інших суспільних відносин, а сприяти належній реалізації тих, що закріплені у законах. У той же час слід відмітити, що на практиці, в умовах численних прогалин у діючому законодавстві, досить часто підзаконна нормотворчість використовується саме як первинний засіб регламентації неврегульованих законом важливих аспектів суспільного життя.

Враховуючи зазначене, зрозумілим є те, що підзаконний рівень регулювання, в тому числі валютних обмежень, є найбільш просторим, оскільки його складає ціла низка нормативно-правових актів, що приймаються Президентом України, КМУ, НБУ, а також іншими органами публічного управління, які у тій чи іншій мірі сприяють реалізації національної фінансової політики взагалі та валютної зокрема. Значення даного рівня регулювання валютних обмежень полягає у тому, що саме на ньому:

- по-перше, конкретизуються вимоги до процедури надання дозволу на здійснення господарської діяльності з проведення валютних операцій;
- по-друге, уточнюється та конкретизується порядок здійснення резидентами та нерезидентами валютних операцій на території України;
- по-третє, визначається порядок переміщення валюти та валютних

цінностей через кордони України;

- по-четверте, запроваджуються конкретні види та форми обмежень щодо використання іноземної валюти в Україні та проведення операцій із нею.

Також слід відмітити, що на підзаконному рівні визначаються загрози та виклики, які виникають у валютно-фінансовій сфері і загрожують національній безпеці, окреслюються напрямки та заходи щодо їх вирішення.

в) локальний рівень. Локальна нормотворчість, пише В.В. Форманюк, – це діяльність уповноважених суб'єктів, що є частиною механізму правового регулювання, здійснювана на делегованій чи компетенційній основі і спрямована на розробку, прийняття і встановлення норм загального характеру, що регламентують різноманітні сфери діяльності юридичної особи, а також взаємини, що складаються між її членами [255, с. 128]. І.С. Кириленко визначає локальну правотворчість як особливий різновид правотворчості, який здійснюється уповноваженими суб'єктами на підзаконному рівні, предметом якої є розробка, прийняття та введення в дію локальних нормативно-правових актів, дія яких поширюється на чітко окреслене коло суб'єктів в межах конкретного підприємства, установи, організації або їх об'єднань та які стосуються питань їх функціонування [90, с. 57]. Локальний правовий акт – це підзаконний нормативно-правовий акт, виданий адміністрацією підприємства, установи, організації, який є обов'язковим для певного, встановленого чинним законодавством, кола суб'єктів [91, с. 233]. М.В. Цвік характеризує локальні нормативно-правові акти як такі акти, які видаються державними установами і організаціями різних форм власності для регламентації своїх внутрішніх питань і які поширюються на членів цих організацій [77, с. 308]. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко розуміють локальні нормативно-правові акти як розпорядження керівників державних і громадських організацій (у вигляді наказів та інструкцій), прийняті у межах їх повноважень, та такі, що регулюють їх службу і трудову діяльність [236].

Враховуючи зазначене, можемо дійти висновку, що локальний рівень регулювання валютних обмежень формують нормативно-правові акти, що приймаються на рівні банків, їх структурних підрозділів, інших фінансових організацій, які мають ліцензію на здійснення валютних операцій, з метою приведення режиму їх валютно-фінансової діяльності у відповідність до вимог (зокрема про впровадження тих чи інших валютних обмежень), встановлених НБУ чи іншими компетентними суб'єктами публічної влади.

Отже, існування багаторівневого механізму правового регулювання обумовлене, з одного боку необхідністю створення змістовного та стабільного, розрахованого на тривалий строк застосування, нормативно-правового підґрунтя, а з іншого – потребою забезпечення впровадження у практичне життя, пристосування до конкретних існуючих життєвих обставин більш загальних законодавчих норм, необхідністю оперативного та компетентного реагування на різного роду зміни у тих чи інших суспільних відносинах, термінового усунення недоліків і прогалин у їх правовій регламентації. Це у повній мірі стосується і правового регулювання валютних обмежень, тобто на законодавчому рівні, включаючи правові документи міжнародного характеру, формується загальна правова атмосфера, загальний правовий режим, в якому відбуваються валютно-фінансові відносини та операції. У свою чергу на підзаконному рівні розробляються та впроваджуються конкретні заходи, форми, методи валютних обмежень, необхідні для підтримки зазначеного режиму та забезпечення стабільності національної валютної системи.

Окрім рівнів, правове регулювання валютних обмежень має і певні напрямки, за якими воно здійснюється. В якості основних напрямків зазначеного правового регулювання, на нашу думку, слід виділити такі:

- 1) наявність особливого режиму допуску суб'єктів до здійснення певних видів валютних операцій;
- 2) встановлення обмежень щодо торгівлі валютою;
- 3) встановлення обмежень щодо надання кредитів та видачі депозитів,

зокрема в іноземній валюті;

4) встановлення спеціального режиму переміщення валюти через кордони України;

5) встановлення вимог для певних категорій суб'єктів щодо обов'язкового продажу ними частини своїх надходжень у іноземній валюті;

6) встановлення обмежень щодо здійснення міжнародних валютних платежів;

7) встановлення обмежень щодо використання на території України іноземною валютою у готівковій формі.

Здійснення обмежень за цими напрямками дозволяє державі, в особі компетентних суб'єктів, централізувати валютні операції та концентрувати у своєму розпорядженні значні фінансові ресурси, забезпечити високий рівень контролю за законністю та стабільністю відносин і процесів, що відбуваються у валютно-фінансовій сфері, оперативно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози для стабільності національної валюти, сприяти вирівнюванню платіжного балансу України. Обмеження за кожним із цих напрямків впроваджуються відповідними методами, які ми більш детально розглянемо у наступному підрозділі.

2.4. Адміністративно-правові методи регулювання валютних обмежень

Важливим елементом правового механізму взагалі та адміністративно-правового регулювання зокрема є методи. У тлумачній словниковій літературі із словом «метод» пов'язується наступний зміст:

- спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя;
- прийом або система прийомів, що застосовуються у якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо);
- сукупність прийомів, операцій із освоєння дійсності [38, с. 664; 30, с. 724].

Радянський філософ М.М. Розенталь охарактеризував метод як шлях до мети, спосіб її досягнення [251, с. 241]. А.М. Прохоров визначив метод як спосіб досягнення певної мети, вирішення конкретного завдання, сукупність прийомів чи операцій практичного чи теоретичного освоєння дійсності [218]. Метод, пише Г. Шишкофф, це більш-менш планомірний спосіб досягнення певної мети, шлях до мети, спосіб та образ дії [249, с. 272]. Д.А. Тимоха вважає, що метод – це сукупність прийомів (операцій) практичного та теоретичного сприйняття й пізнання (засвоєння) явищ природи та суспільного життя, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [69, с. 386]. З позиції А.Д. Єршова метод – це сукупність прийомів і способів впливу на керований об'єкт для досягнення поставлених організацією цілей [71, с. 85]. П.В. Копнін розтлумачив метод як спосіб діяльності людини, в якому поєднується пізнання об'єктивних закономірностей з людською цілеспрямованістю на пізнання об'єкта та його перетворення» [110, с. 227]. Л.Ф. Ільчов вважає, що метод являє собою спосіб побудови і обґрунтування системи філософського знання; сукупність прийомів і операцій практичного і теоретичного освоєння дійсності. Своїм генетичним корінням, відмічає науковець, метод сходить до практичної діяльності. Прийоми практичних дій людини з самого початку мали узгоджуватися з властивостями і законами дійсності, з об'єктивною логікою тих речей, з якими він мав справу [252, с. 364]. О.І. Остапенко у своїй праці відмічає, що метод – це сукупність прийомів, операцій і процедур підготовки та прийняття, організації та контролю виконання управлінських рішень, які приймаються учасниками управлінського процесу [8, с. 194]. З точки зору, яку висловлює О.О. Грицанов, метод слід розуміти як спосіб досягнення мети, сукупність прийомів і операцій теоретичного або практичного освоєння дійсності, а також людської діяльності, організованої певним чином. Метод в науці – це також і заданий пов'язаною гіпотезою шлях вченого до розуміння предмета вивчення [153, с. 420]. О.Ф. Скакун зазначає, що метод є системою розумових і практичних операцій (процедур), що спрямовані на вирішення

конкретних пізнавальних завдань з урахуванням визначеної пізнавальної мети. Призначення методу – отримати за його допомогою нову інформацію про навколишню реальність, заглибитися в сутність явищ і процесів, розкрити закони і закономірності розвитку, формування і функціонування об'єктів, які досліджуються [214, с. 14-15].

У теорії державного управління методи визначаються як способи, прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу органів державного управління (посадових осіб) на підпорядковані їм об'єкти управління [101, с. 188]. В.Д. Бакуменко та С.О. Кравченко розтлумачили методи державного управління як способи владного впливу державних органів на процеси суспільного і державного розвитку, на діяльність державних структур і конкретних посадових осіб. Методи державного управління, пишуть вони, безпосередньо пов'язані з практичною реалізацією державної влади, її керуючим впливом на об'єкти державного управління відповідно до інтересів і волі держави, із забезпеченням реалізації цілей і функцій державного управління, оскільки в них містяться механізми встановлення взаємовідносин між суб'єктом і об'єктом державного управління, реалізації компетенції суб'єктів державного управління відповідно до їх владно-управлінських повноважень. У механізмах державного управління важливе значення надається методам, що стимулюють, активізують та спрямовують на досягнення поставлених цілей [69, с. 398]. З точки зору Д.М. Павлова методи державного управління – це способи та прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах та відповідній формі на об'єкти управління [163, с. 60]. Варто відмітити й точку зору В.Я. Малиновського, який провівши аналіз теоретичних підходів до розуміння сутнісного змісту категорії «метод», дійшов висновку, що метод державного управління – це спосіб практичної реалізації управлінських функцій шляхом організаційно-розпорядчого впливу суб'єкта управління на поведінку і суспільну діяльність керованого об'єкта з метою досягнення поставлених управлінських цілей.

Головна мета такого впливу – активізація діяльності працівників для досягнення цілей організації шляхом різнобічної мотивації їх інтересів і потреб [136, с. 365-366]. Для методів державного управління, продовжує дослідник, характерні певні особливості, а саме: по-перше, вони реалізуються в процесі державного управління; по-друге, вони виражають керівний (упорядковувачий) вплив суб'єктів управління на об'єкти управління; становлять зміст цього впливу і завжди мають своїм адресатом конкретний об'єкт (індивідуальний чи колективний); по-третє, в методах державного управління завжди міститься воля держави, в них виражаються повноваження владного характеру органів виконавчої влади; по-четверте, вони використовуються суб'єктами управління як засіб реалізації закріпленої за ними компетенції; по-п'яте, методи мають свою форму, зовнішнє вираження [115, с. 183-184; 136, с. 366]. В.Я. Малиновський підкреслює, що методи є важливою складовою процесу державного управління. Наявність прогресивних методів та їх вмiле використання є передумовою ефективності державного управління. Особлива роль методів управління полягає у тому, щоб створити умови для чiткої організації процесу державного управління, використання сучасної техніки і прогресивних технологій для організації управлінського процесу, забезпечити його максимальну ефективність [136, с. 366]. На думку В.Б. Авер'янова під методами державного управління розуміються певні способи практичного здійснення органами виконавчої влади та іншими суб'єктами державного управління владно-організуючого впливу на керовані об'єкти, що відповідають характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій та повноважень (компетенції), а також: особливостям керованих об'єктів [7, с. 298]. Для методів управління, вважає В.Я. Малиновський, характерні такі риси: вони органічно пов'язані з цільовим призначенням управлінської діяльності як особливого виду практичної реалізації завдань і функцій держави; виражають владно-організуючий (тобто управлінський) вплив органів виконавчої влади та інших суб'єктів державного управління на відповідні керовані об'єкти;

здійснюються у взаємозв'язках між суб'єктами й об'єктами державного управління; використовуються суб'єктами державного управління як засоби реалізації закріпленої за ними компетенції і безпосередньо виражають повноваження державно-владного характеру; завжди мають своїм адресатом відповідні керовані об'єкти (індивідуальні або колективні); у методах управління у відповідному обсязі виявляється державний (публічний) інтерес; адміністративно-правова форма опосередкування методів і вияв їх у правових актах управління; вибір конкретних методів управління прямо залежить не тільки від особливостей організаційно-правового статусу суб'єктів виконавчої влади, а й, насамперед, від особливостей керованого об'єкта [136, с. 297-298]. За С.Г. Стеценком методи державного управління – це способи і засоби впливу органів державного управління чи посадових осіб на керовані об'єкти. У цілому метод державного управління дає можливість визначити як саме той чи інший суб'єкт державно-владних повноважень здійснює свою повсякденну управлінську діяльність [224, с. 172].

Щодо методу правового регулювання, то він у правознавстві тлумачиться як сукупність засобів і способів правового впливу на суспільні відносини. Він несе основне навантаження в динаміці, у «роботі» права, показує, як регулюються суспільні відносини, якими засобами і способами. Метод допомагає в межах галузі права виділити підгалузі й інститути права, установити межі правового втручання, поділити права і обов'язки між суб'єктами права за принципом субординації і координації та ін. Якщо предмет правового регулювання має об'єктивний характер, то метод правового регулювання виводиться абстрактно-теоретично і може формуватися як під впливом способів, вироблених суспільними відносинами об'єктивно, так і вибором законодавцем (суб'єктивно). За допомогою набору юридичного інструментарію (засобів впливу на людей), який володіє методом правового регулювання, держава має можливість скоригувати розвиток суспільних відносин. Метод задає способи правового регулювання [214, с. 254]. В.Д. Павлов визначив метод правового регулювання –

сукупність засобів (прийомів, способів) впливу на волю та поведінку учасників правових відносин. Ознаками безпосередньо адміністративно-правового методу, зазначає науковець, є:

- використання у процесі управлінської діяльності правових засобів переважно розпорядчого типу;

- владність та односторонність, що не виключає використання дозвільних засобів правового регулювання [163, с. 11-12]. З позиції Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй під методом адміністративного права слід розуміти сукупність зафіксованих у нормах цієї галузі прийомів (засобів) впливу на суспільні відносини, що становлять її предмет, застосування яких дає змогу створити належні умови для реалізації і захисту прав громадян, нормального функціонування громадянського суспільства і держави [9, с. 32]. С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко у своїх працях відмічають, що поряд з предметом важлива роль у здійсненні адміністративним правом регулятивної функції належить методу регулювання суспільних відносин, або методу адміністративного права. Саме поняття предмету і методу правового регулювання дають повну характеристику будь-якій галузі права, включаючи й адміністративне. Адміністративно-правовий метод – це сукупність правових засобів і способів (прийомів), які застосовують органи управління для забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини [16].

Отже, враховуючи вищевикладене можемо дійти висновку, що під адміністративно-правовими методами регулювання валютних обмежень слід розуміти сукупність закріплених у нормах адміністративного права, прийомів та способів впливу, за допомогою яких компетентні суб'єкти впроваджують зазначені обмеження та забезпечують відповідний владний вплив на сферу валютно-фінансових відносин.

Залежно від характеру дії розрізняють методи правового регулювання:

- 1) основні – імперативний (юридичні веління надходять «згори», від владних державних органів; домінуюче місце посідають владно-імперативні

приписи; відступити від передбаченої нормою моделі поведінки не уявляється можливим, перевага віддається обов'язкам) [214, с. 254]. М.В. Цвік з цього приводу пише, що за наявності централізованого (імперативного) методу, регулювання відбувається зверху донизу і ґрунтується на владно-імперативній основі. Юридична енергія надходить на окремі ділянки правової дійсності зверху від відповідних державних органів і, відповідно до цього, становище суб'єктів характеризується відносинами субординації, прямої супідрядності [77, с. 257]; диспозитивний (юридичні веління надходять переважно «знизу», від самих суб'єктів правового регулювання, котрі самостійно і за своїм розсудом здійснюють вибір правових засобів; в юридичних нормах «згори» лише у загальних рисах окреслюються рамки поведінки, що дає можливість суб'єктам автономно, за згодою сторін, реалізувати свої права й обов'язки; перевага віддається дозволам) [214, с. 255]. Тобто даний метод, зазначає М.В. Цвік, має децентралізований характер, коли йдеться про відносини між рівноправними суб'єктами, що складаються на основі волі їх учасників. Правомірні дії тут є індивідуальним, «автономним» джерелом юридичної енергії, і відповідно до цього – положення суб'єктів характеризується договірними відносинами взаємної координації [77, с. 257];

2) допоміжні – рекомендаційний (діє у випадках, прямо передбачених угодою сторін; перевага віддається рекомендаціям); заохочувальний (діє у випадках, передбачених законом; перевага віддається заохоченням) [214, с. 255].

Для адміністративно-правового регулювання домінуючим є саме імперативний метод, тобто такий, що побудований на субординації, коли становище суб'єктів правовідносин можна охарактеризувати як підпорядковане. Відносини «підпорядкування» передбачають односторонність волевиявлення одного із суб'єктів відносин, навіть за відсутності організаційної підпорядкованості [163, с. 11-12].

Зміст зазначених методів складають відповідні способи дій, прийоми.

Способи правового регулювання (правові способи) – прості правові явища, укладені у правовій нормі чи комплексі норм і призначені для впорядкування поведінки суб'єктів суспільних відносин. Ознаки правових способів: є первинними найпростішими «клітинами» правового регулювання, прийомами юридичного впливу; виникли на основі соціальних способів впливу на поведінку людей; призначені для правового впорядкування суспільних відносин, наділення суб'єктів правовідносин суб'єктивними юридичними правами й обов'язками; закріплюються у нормативному приписі (містяться в гіпотезі чи диспозиції правової норми) чи в індивідуальному приписі; визначають (у різних поєднаннях з метою, предметом, методом, типом правового регулювання) правові режими галузей права; забезпечують ефективність правового регулювання завдяки постійному взаємозв'язку одного з одним; підтримуються державою [214, с. 255].

До основних способів адміністративно-правового регулювання валютних обмежень належать такі:

- встановлення дозволів;
- пряме зобов'язання (або припис);
- заборона.

Розглянемо більш детально сутність та нормативно-правові засади кожного із зазначених способів. Сутність дозволу як способу правового регулювання валютних обмежень полягає у тому, що здійснення суб'єктами певних різновидів даних операцій стає можливим тільки після того, як вони (суб'єкти) отримають у встановленому порядку згоду на це від компетентного державно-владного органу. Тобто у даному випадку обмеження впроваджується не через пряму заборону, а шляхом визначення умов, які мають бути виконані суб'єктом (суб'єктами) для проведення тієї чи іншої валютної операції. Дозвіл як спосіб регулювання валютних обмежень визначають характер та обсяг свободи, межі суб'єктивних можливостей суб'єктів щодо здійснення валютних операцій. Одним із основних проявів

зазначеного дозволу є ліцензування валютних операцій. Слід відмітити, що у чинному українському законодавстві немає загального визначення понять «ліцензування валютних операцій» та «ліцензія на здійснення валютних операцій». У Декреті КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 року № 15-93 лише закріплено, що Національний банк України видає індивідуальні та генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, які підпадають під режим ліцензування згідно з цим Декретом [198]. При цьому у постанові НБУ «Про затвердження Положення про порядок надання банкам і філіям іноземних банків генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій» від 15.08.2011 року № 281 закріплено, що генеральна ліцензія на здійснення валютних операцій – документ Національного банку, що надається банкам та дозволяє здійснювати валютні операції, які не потребують індивідуальної ліцензії [182]. У постанові НБУ «Про затвердження Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України» від 14.10.2004 року № 485 зазначається, що ліцензія – індивідуальна ліцензія, видана Національним банком резиденту на розміщення валютних цінностей на рахунку (рахунках), відкритому (відкритих) за межами України [181]. Також у законі «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 року № 2121-III встановлено, що банківська ліцензія – документ, який видається Національним банком України в порядку і на умовах, визначених у цьому Законі, на підставі якого банки та філії іноземних банків мають право здійснювати банківську діяльність [177].

Зауважимо, що визначення понять «ліцензія» та «ліцензування» зафіксовані у законі «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 року № 222-VIII, а саме: ліцензія – запис у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань про рішення органу ліцензування щодо наявності у суб'єкта господарювання права на провадження визначеного ним виду господарської

діяльності, що підлягає ліцензуванню; ліцензування – це засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів [187]. Велика кількість точок зору щодо сутності ліцензування та змісту поняття ліцензії висловлюється на сторінках наукової та навчальної літератури. Так, скажімо, А. Шпомер пише, що ліцензування являє собою діяльність уповноважених органів, спрямовану на надання у встановленому порядку суб'єктам господарювання дозволу на здійснення за певних умов передбачених законодавчими актами, видів господарської діяльності, на захист прав і законних інтересів громадян, організацій та навколишнього природного середовища, а також забезпечення безпеки держави. Зміст такої діяльності, відмічає дослідник, полягає у видачі, переоформленні та анулюванні ліцензій, видачі дублікатів ліцензій, веденні ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контролі за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов, видачі розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування [62; 124; 266, с. 77-80]. О.М. Олійник виходить із того, що ліцензування – це правовий режим початку здійснення окремого, визнаного законодавством виду підприємницької діяльності, що припускає: 1) державне підтвердження і визначення меж права на ведення господарської діяльності; 2) державний контроль за здійснюваною діяльністю; 3) можливість припинення діяльності на особливих підставах органами держави [42; 62]. М.П. Мальська характеризує ліцензування як найбільш оперативну форму державного регулювання завдяки спрощеному (порівняно з сертифікацією чи стандартизацією) процесу одержання дозволу. У свою чергу ліцензія, продовжує вона, це дозвіл (документ визначеної форми), виданий державними органами фізичним і юридичним особам на певний вид діяльності [138]. Існує точка зору, відповідно до якої ліцензування за своїм сутнісним змістом – це організаційно-коригуючий

вплив держави на керований об'єкт. Ліцензування є однією з функцій державного управління, тобто одним із найбільш загальних і типових способів впливу держави на господарюючих суб'єктів, що господарюють [56, с. 54]. За Т.П. Крушельницькою ліцензування є одним з інструментів державного регулювання, що передбачає: а) видачу державним органом дозволу (ліцензії) фізичним та юридичним особам на здійснення певного виду діяльності або операції; б) надання фізичній або юридичній особі права використовувати захищені патентами об'єкти інтелектуальної власності (винаходи) чи технологію виробництва; в) дозвіл державних органів на торговельну діяльність, у тому числі експорт і імпорт [69, с. 371]. На думку І.Л. Радик ліцензування – це видача дозволу на певний вид діяльності у сфері торгівлі, банківської діяльності та промислів [124; 202, с. 11]. І.Д. Пастух характеризує ліцензію як документ державного зразка, виданий компетентним органом або уповноваженою ним особою, який засвідчує право його володільця на провадження зазначеного в ньому виду діяльності, виконання певних дій або використання прав [124; 166, с. 13]. С.Г. Стеценко, аналізуючи напрямки та методи державного управління сферою економіки, визначив ліцензію як документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку з зобов'язанням виконання ліцензійних умов [224, с. 313]. За Н.О. Саніахметовою ліцензія – дозвіл (право) на здійснення ліцензованого виду діяльності, що виданий відповідним державним органом суб'єкту господарювання, при обов'язковому дотриманні ліцензійних вимог та умов [124; 210, с. 112]. Д.М. Бахрах зазначає, що ліцензування – це адміністративно-правовий режим, що опосередковує особливий порядок діяльності виконавчої влади, необхідний, насамперед, для забезпечення безпеки [2, с. 263].

З викладеного видно, що ліцензування, переважно, розуміється як метод чи напрямок державно-владної управлінської діяльності, в ході якої компетентний орган публічного управління перевіряє спроможність суб'єкта,

з точки зору відповідності його характеристик певним, визначеним у законодавстві, критеріям, здійснювати той чи інший вид господарської діяльності. Потреба такої перевірки обумовлена необхідністю забезпечення законності та безпеки відносин і процесів, що відбуваються у сфері господарювання, підтримки національної фінансової та економічної стабільності. Однак у галузі валютно-фінансових відносин ліцензуванню підлягає й ряд операцій, які не є господарською діяльністю, наприклад, розміщення громадянами України валюти на рахунках у зарубіжних країнах. Звідси ліцензування валютних операцій є засобом державного контролю за законністю та безпечністю для людини і громадянина, колективних суб'єктів (в тому числі держави і суспільства в цілому) суспільних відносин, що супроводжують рух валюти і валютних цінностей, як в середині країни, так і за її межами (кордонами).

З точки зору ролі ліцензування як способу регулювання валютних обмежень, то воно полягає у тому, що держава, з одного боку дозволяє здійснення індивідуальним та колективним суб'єктам валютних операцій, а з іншого, обмежує їх свободу у здійсненні таких операцій, встановлюючи для певних їх видів суворі вимоги, яким повинен відповідати суб'єкт, що має намір здійснити відповідну валютну операцію. Перевіряючи відповідність суб'єкта цим вимогам, компетентний орган держави таким чином упевнюється у його фінансовій спроможності здійснювати ті чи інші валютні операції, у законності та прозорості валютно-фінансової діяльності цього суб'єкта.

Відповідно до вищезгаданого Декрету КМУ від 19.02.1993 року № 15-93 [198] генеральні ліцензії видаються НБУ комерційним банкам та іншим фінансовим установам України, національному оператору поштового зв'язку на здійснення валютних операцій, що не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання. Неплатоспроможні комерційні банки, ліквідацію яких здійснює Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, мають право здійснювати валютні операції без ліцензії

Національного банку України з дотриманням законодавства України про систему валютного регулювання і валютного контролю з метою здійснення процедури виведення неплатоспроможного банку з ринку. Уповноважені банки та інші фінансові установи, національний оператор поштового зв'язку, що одержали генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення операцій, пов'язаних з торгівлею іноземною валютою, мають право відкривати на території України пункти обміну іноземних валют, у тому числі на підставі агентських угод з іншими юридичними особами – резидентами. У свою чергу індивідуальні ліцензії видаються резидентам і нерезидентам на здійснення разової валютної операції на період, необхідний для здійснення такої операції. Індивідуальній ліцензії потребують такі операції: а) вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей, за винятком: вивезення, переказування і пересилання за межі України фізичними особами-резидентами іноземної валюти на суму, що визначається Національним банком України; вивезення, переказування і пересилання за межі України фізичними особами-резидентами і нерезидентами іноземної валюти, яка була раніше ввезена ними в Україну на законних підставах; платежів у іноземній валюті, що здійснюються резидентами за межі України на виконання зобов'язань у цій валюті перед нерезидентами щодо оплати продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших майнових прав, за винятком оплати валютних цінностей та за договорами (страховими полісами, свідоцтвами, сертифікатами) страхування життя; платежів у іноземній валюті за межі України у вигляді процентів за кредити, доходу (прибутку) від іноземних інвестицій; вивезення за межі України іноземної інвестиції в іноземній валюті, раніше здійсненої на території України, в разі припинення інвестиційної діяльності; платежів у іноземній валюті за межі України у вигляді плати за послуги з аеронавігаційного обслуговування повітряних суден, що справляється Європейською організацією з безпеки аеронавігації (Євроконтроль) відповідно до Багатосторонньої угоди про сплату маршрутних зборів,

вчиненої в м. Брюсселі 12.02.1981 року, та інших міжнародних договорів; переказ інвестором (представництвом іноземного інвестора на території України) за межі України іноземної валюти іншим інвесторам за відповідною угодою про розподіл продукції; б) ввезення, переказування, пересилання в Україну валюти України, за винятком випадків, передбачених п. 2 ст. 3 цього Декрету; в) надання і одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі; г) використання іноземної валюти на території України як засобу платежу або як застави, за винятком оплати в іноземній валюті за товари, роботи, послуги, а також оплати праці, на тимчасово окупованій території України; д) розміщення валютних цінностей на рахунках і у вкладах за межами України, за винятком: відкриття фізичними особами-резидентами рахунків у іноземній валюті на час їх перебування за кордоном; відкриття кореспондентських рахунків уповноваженими банками; відкриття рахунків у іноземній валюті резидентами, зазначеними в абзаці четвертому п. 5 ст. 1 цього Декрету; відкриття рахунків у іноземній валюті інвесторами – учасниками угод про розподіл продукції, в тому числі представництвами іноземних інвесторів за угодами про розподіл продукції; е) здійснення інвестицій за кордон, у тому числі шляхом придбання цінних паперів, за винятком цінних паперів або інших корпоративних прав, отриманих фізичними особами-резидентами як дарунок або у спадщину.

Підстави, умови та порядок надання ліцензій на здійснення валютних операцій розробляються та затверджуються НБУ, наприклад, постановами НБУ «Про затвердження Положення про порядок надання небанківським фінансовим установам, національному оператору поштового зв'язку генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій» від 09.08.2002 року № 297, «Про затвердження Положення про порядок надання банкам і філіям іноземних банків генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій» від 15.08.2011 року № 281, «Про затвердження Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення

резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України» від 14.10.2004 року № 485.

Окрім ліцензування, у формі дозволів також встановлюються й інші валютні обмеження, наприклад:

- щодо користування іноземною готівковою валютою на території України. Так, у постанові НБУ «Про затвердження Правил використання готівкової іноземної валюти на території України та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» від 30.05.2007 року № 200 [183] закріплено, що одному працівнику (резиденту чи нерезиденту) може бути видано іноземну валюту готівкою та/або дорожні чеки на загальну суму, що не перевищує норм вивезення іноземної валюти (дорожніх чеків), установлених нормативно-правовими актами Національного банку, що регулюють переміщення іноземної валюти (дорожніх чеків) через митний кордон України. Фізичні особи – нерезиденти, а також повноважні представники юридичних осіб – нерезидентів – суб'єктів підприємницької діяльності можуть використовувати на територіях митниць готівкову іноземну валюту як засіб платежу в разі: а) сплати мита, інших податків і зборів (обов'язкових платежів), митних зборів та фінансових санкцій відповідно до митного законодавства України; б) сплати дорожніх зборів і оформлення перевезень негабаритних, великовагових і небезпечних вантажів; в) сплати платежів за охорону та супроводження підакцизних і транзитних товарів митними органами; г) сплати консульських зборів для відкриття віз на в'їзд в Україну; г) оплати послуг, наданих прикордонними санітарно-карантинними, ветеринарними, фітосанітарними та іншими службами контролю; д) оплати послуг з обов'язкового медичного страхування та обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів; е) оплати товарів і послуг у зоні, що звільнена від сплати мита та податків. Фізичні особи, а також юридичні особи – резиденти та іноземні представництва можуть використовувати на території України готівкову іноземну валюту як засіб

платежу в разі оплати дипломатичним представництвам, консульським установам іноземних держав дозволів на в'їзд (віз) до цих країн фізичним особам, які виїжджають у приватних справах та в службові відрядження;

- щодо переміщення валюти та валютних цінностей через кордони України. Так, скажімо, у постанові НБУ «Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України» від 27.05.2008 року № 148 [191], в якій встановлено, що фізична особа має право ввозити в Україну та вивозити за межі України готівку в сумі, що не перевищує в еквіваленті 10000 євро, без письмового декларування митному органу. Фізична особа – резидент має право ввозити в Україну та вивозити за межі України готівку в сумі, що перевищує в еквіваленті 10000 євро, за умови письмового декларування митному органу в повному обсязі та за наявності документів, що підтверджують зняття готівки з рахунків у банках (фінансових установах), виключно на ту суму, що перевищує в еквіваленті 10000 євро. Строк дії таких документів 30 календарних днів, починаючи з дня видачі. Фізична особа – нерезидент має право ввозити в Україну готівку в сумі, що перевищує в еквіваленті 10000 євро, за умови письмового декларування митному органу в повному обсязі. Фізична особа – нерезидент має право вивозити за межі України готівку в сумі, що перевищує в еквіваленті 10000 євро, якщо сума готівки, що вивозиться, не перевищує суми готівки, письмово задекларованої цією особою митному органу при ввезенні в Україну. Вивезення готівки у такому випадку здійснюється за умови її письмового декларування митному органу в повному обсязі.

- щодо обсягів продажу готівкової валюти;

- щодо умов та обсягів придбання іноземної валюти на міжбанківському ринку;

- щодо надання/отримання кредитів у іноземній та національній валюті;

- щодо умов повернення вкладникам валютних вкладів.

Яскравим прикладом запровадження даних обмежень є постанова НБУ від 13.12.2016 року № 410 «Про врегулювання ситуації на грошово-

кредитному та валютному ринках України» [178], в якій закріплено зазначені валютні обмеження. Зауважимо, що запроваджувані обмеження можуть суттєво звужувати можливості учасників валютно-фінансових відносин порівняно із тими, що існували, однак із цього не випливає, що у даному випадку дозвіл замінюється іншим способом (приписом чи заборобою) регулювання зазначених обмежень. Адже завдання дозволу як способу врегулювання валютних обмежень полягає, як ми вже відмічали вище по тексту, у визначенні меж свободи суб'єктів при здійсненні відповідних валютних операцій. Обмеження, запроваджені через дозвіл, прямо на забороняють якихось дій (поведінки) суб'єкта і не примушують до них, а лише встановлюють, яким чином суб'єкт може реалізувати свої суб'єктивні можливості у валютно-фінансовій сфері. У той же час слід визнати, що досить часто такі дозволи містять безальтернативні варіанти поведінки суб'єктів, недотримання яких унеможлиблює реалізацію ними своїх інтересів у валютно-фінансовій сфері. Тобто дозволяючи діяти тільки певним чином, компетентний орган держави, фактично, забороняє діяти у будь-який інший формі, спосіб під час здійснення тих чи інших валютних операцій. Втім, все ж таки, обмеження, встановлені через дозвіл, мають форму переконання, а не примусу, вони спонукають, а не примушують до певної поведінки, що у конкретних життєвих обставинах є необхідною та доцільною з точки зору суб'єкта управління.

Щодо припису як способу регулювання валютних обмежень, то його змістом є конкретне зобов'язання суб'єктів до вчинення відповідних дій у валютно-фінансовій сфері. Яскравим прикладом застосування припису у даній сфері є вимога про обов'язковий продаж певними категоріями суб'єктів частини надходжень в іноземній валюті. Так у постанові НБУ «Про запровадження обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті та встановлення розміру обов'язкового продажу таких надходжень» [179] закріплено вимогу щодо обов'язкового продажу на міжбанківському валютному ринку України надходжень в іноземній валюті із-за кордону на

користь юридичних осіб, які не є уповноваженими банками, фізичних осіб-підприємців, іноземних представництв (крім офіційних представництв), на рахунки, відкриті в уповноважених банках для ведення спільної діяльності без створення юридичної особи, а також надходжень в іноземній валюті на рахунки резидентів, відкриті за межами України на підставі індивідуальних ліцензій Національного банку України. Надходження в іноземній валюті, зазначені в абзаці першому цього пункту, підлягають обов'язковому продажу на міжбанківському валютному ринку України, у тому числі безпосередньо Національному банку України, у розмірі 50 відсотків. Решта надходжень в іноземній валюті залишається в розпорядженні резидентів та нерезидентів і використовується ними відповідно до правил валютного регулювання. Не підлягають обов'язковому продажу на міжбанківському валютному ринку України надходження в іноземній валюті: 1) на користь держави або під державні гарантії; 2) за кредитами, позиками, що залучаються відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або від міжнародних фінансових організацій, членом яких є Україна, або від міжнародних фінансових організацій, за договорами з якими Україна зобов'язалася забезпечувати правовий режим, який надається іншим міжнародним фінансовим організаціям; 3) за кредитами, що надаються резиденту-позичальнику шляхом сплати іноземним кредитором коштів за зобов'язаннями цього резидента перед нерезидентом-експортером згідно із зовнішньоекономічним договором без зарахування кредитних коштів на рахунок резидента в уповноваженому банку, за умови, що такий кредит надається банком-нерезидентом та/або за участю іноземного експортно-кредитного агентства; 4) та деякі інші, визначені у даній постанові.

Також варто відмітити вищезгадану постанову НБУ № 410 від 13.12.2016 року, в якій зазначається, що уповноважений банк зобов'язаний попередньо зараховувати надходження в іноземній валюті, на які згідно з абзацом першим цього пункту поширюється вимога щодо обов'язкового продажу, на окремий аналітичний рахунок балансового рахунку 2603

«Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання». Уповноважений банк зобов'язаний здійснити обов'язковий продаж надходжень в іноземній валюті відповідно до вимог цього пункту: без доручення клієнта; виключно наступного робочого дня після дня зарахування таких надходжень на розподільчий рахунок [178].

Отже, припис як спосіб регулювання валютних обмежень використовується перш за все для того, щоб забезпечити виконання учасниками валютно-фінансових відносин своїх обов'язків перед державою, суспільством, їх клієнтами. У приписі виражається державний пресинг, примушування до конкретної дії, поведінки, відхилення від якої можливі тільки у тих випадках, які прямо передбачені у законодавстві. Слід відмітити, що досить часто приписи вступають у дію внаслідок невиконання суб'єктами валютно-фінансових відносин правил, встановлених у дозволах. Так, наприклад, уповноважений банк у разі перевищення встановленого значення ліміту загальної довгої відкритої валютної позиції (Л13-1) унаслідок проведення операцій, спрямованих на збільшення основного капіталу, має право не продавати іноземну валюту в сумі такого перевищення за умови, якщо приведення у відповідність до встановленого значення ліміту загальної довгої відкритої валютної позиції здійснюватиметься шляхом проведення реструктуризації (зміни валюти зобов'язання) кредитної заборгованості в іноземній валюті позичальників або інших операцій. Уповноважений банк зобов'язаний у тижневий строк подати до Національного банку України план заходів щодо усунення такого перевищення до 01.01.2019 року з дня його виникнення та графік приведення загальної довгої відкритої валютної позиції банку до встановленого значення ліміту Л13-1 [178].

І, нарешті, заборона як спосіб врегулювання валютних обмежень проявляється у тому, що компетентний державний орган вимагає від відповідних суб'єктів утриматися від певних, конкретних дій під час здійснення валютних операцій. У Постанові НБУ від 13.12.2016 року № 410 закріплено, що з метою врегулювання ситуації на валютному ринку:

забороняється уповноваженим банкам заборонити здійснювати за дорученням клієнтів-резидентів перерахування коштів у гривнях на користь нерезидентів через кореспондентські рахунки банків-нерезидентів у гривнях, відкриті в уповноважених банках, якщо ці кошти в гривнях було залучено клієнтами у формі кредиту; забороняється купівля, перерахування іноземної валюти з метою повернення за кордон іноземному інвестору дивідендів; забороняється уповноваженим банкам перераховувати з інвестиційного рахунку кошти в гривнях з метою купівлі іноземним інвестором державних облігацій України. Зазначене обмеження не поширюється на операції з придбання іноземним інвестором державних облігацій України, що здійснюються виключно за рахунок коштів, отриманих іноземним інвестором від продажу іноземної валюти за гривні, та/або коштів, отриманих іноземним інвестором за операціями з продажу державних облігацій України, виплати за ними доходу та їх погашення [178].

Прямо забороняючи вчинення тих чи інших дій у валютно-фінансовій сфері, держава, в особі її компетентного органу, таким чином визнає їх особливу небезпеку і попереджає учасників валютно-фінансових відносин про настання для них негативних наслідків за вчинення таких дій. Заборона потрібна перш за все для того, щоб, так би мовити, «законсервувати», «заморозити» певні ситуації, які склалися у відповідній сфері суспільного життя.

Важливим елементом правового механізму регулювання валютних обмежень, в тому числі адміністративно-правового, є покарання, однак даний спосіб державно-владного впливу на них ми розглянемо у наступному підрозділі, присвяченому юридичній відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні.

Підводячи ж підсумки проведеного у даному підрозділі дослідження, можемо дійти висновку, що регулювання валютних обмежень відбувається, переважно, у імперативній формі, яка не передбачає якоїсь суттєвої свободи у поведінці суб'єктів під час виконання вимог даних обмежень. У той же час

обмеження не слід ототожнювати виключно із заборонами, оскільки перші застосовуються з метою стабілізації ситуації та підтримки належного порядку у сфері валютно-фінансових відносин, що досягається не лише через заборону вчинення певних дій, але й шляхом визначення конкретних умов і меж можливої та/або необхідної поведінки учасників зазначених відносин. Одним із проблемних моментів діючого законодавства є те, що способи та прийоми регулювання валютних обмежень розпорошені у цілій низці нормативно-правових актів, більшість з яких є підзаконними. Це пояснюється перш за все тим, що дані обмеження мають адміністративний характер і визначаються компетентним суб'єктом ситуативно, в залежності від стану справ у валютно-фінансовій сфері.

Висновки до Розділу 2

На підставі вивчення наукових поглядів з'ясовано зміст категорій «механізм правового регулювання», «механізм державного регулювання». Встановлено, що під механізмом правового регулювання в контексті даного наукового дослідження необхідно розуміти сукупність законодавчо визначених юридичних засобів та інструментів, які організовані належним чином та у своїй сукупності дозволяють упорядкувати правовідносини, що виникають у процесі реалізації валютного обмеження як форми валютного регулювання.

Вивчено сучасні підходи до розуміння змісту, значення та структури механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень. Виокремлено наступні структурні елементи механізму адміністративно-правового регулювання в указаній сфері: 1) норми адміністративного права; 2) реалізація норм адміністративного права; 3) адміністративні правовідносини; 4) юридичні факти. Охарактеризовано кожен зазначений структурний елемент окремо, розкрито його сутність та призначення у впорядкуванні валютних обмежень.

Вивчено загальні та специфічні аспекти адміністративно-правового становища даних суб'єктів. За результатами аналізу наукових точок зору щодо розуміння сутнісного змісту категорії «правовий статус» запропоновано визначення поняття «адміністративно-правовий статус суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні». Наголошено, що означений статус визначається колом завдань, прав, обов'язків, функцій та інших юридично значущих властивостей указаних суб'єктів, закріплених у відповідних нормативно-правових актах.

Суб'єкти регулювання валютних обмежень в Україні розподілено на дві загальні групи: 1) національні (ВРУ, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, банки); 2) міжнародні (Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Група Світового банку, до якої входять: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР); Міжнародна асоціація розвитку (МАР); Міжнародна фінансова корпорація (МФК); Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ); Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС).

З урахуванням положень чинного законодавства охарактеризовано місце та роль кожного із суб'єктів у вирішенні питання врегулювання валютних обмежень в Україні.

Зазначається, що механізм адміністративно-правового регулювання валютних обмежень являє собою складну багаторівневу систему. Її рівні визначаються юридичною силою нормативно-правових актів, положеннями яких регламентуються зазначені обмеження, та, відповідно, юридичним становищем суб'єктів, що ці нормативно-правові акти приймають. Виокремлено та охарактеризовано два рівні правового регулювання валютних обмежень: 1) міжнародно-правовий; 2) національний, або внутрішньодержавний.

Наголошено, що на національному рівні досліджуваного регулювання слід виокремлювати декілька підрівнів: законодавчий, підзаконний, локальний. Розкрито значення кожного з підрівнів для врегулювання

досліджуваних обмежень. Зроблено висновок, що існування багаторівневого механізму правового регулювання обумовлено, з одного боку, необхідністю створення змістовного та стабільного, розрахованого на тривалий строк застосування, нормативно-правового підґрунтя, а з іншого – потребою забезпечення впровадження у практичне життя, пристосування до конкретних існуючих життєвих обставин більш загальних законодавчих норм, необхідністю оперативного та компетентного реагування на різного роду зміни у тих чи інших суспільних відносинах, термінового усунення недоліків і прогалин у їх правовій регламентації.

На підставі вивчення доктринальних та нормативно-правових джерел запропоновано до основних способів адміністративно-правового регулювання валютних обмежень віднести такі: а) встановлення дозволів; б) пряме зобов'язання (або припис); в) заборона.

Досліджено сутність та роль кожного зі способів у питанні врегулювання валютних обмежень. Зроблено відповідні висновки, зокрема акцентовано увагу на тому, що регулювання валютних обмежень відбувається, переважно, в імперативній формі, яка не передбачає якоїсь суттєвої свободи у поведінці суб'єктів під час виконання вимог даних обмежень. Акцентовано увагу на тому, що не слід ототожнювати валютне регулювання виключно із заборонами, оскільки перші застосовуються з метою стабілізації ситуації та підтримки належного порядку у сфері валютно-фінансових відносин, що досягається не лише через заборону вчинення певних дій, але й шляхом визначення конкретних умов і меж можливої та (або) необхідної поведінки учасників зазначених відносин.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОБМЕЖЕНЬ В УКРАЇНІ

3.1. Удосконалення адміністративної та дисциплінарної відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні

Важливим правовим інструментом забезпечення валютних обмежень є юридична відповідальність. У тлумачних словниках зміст терміну «відповідальність» розкривається наступним чином:

- покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова;
- серйозність, важливість справи, моменту;
- необхідність давати звіт собі у своїх діях, вчинках;
- обов'язок звітувати перед кимось іншим за свої дії, вчинки та їх наслідки [38, с. 177; 85, с. 47-48].

Відповідальність була та залишається одним із ключових засобів регулювання суспільних відносин. Соціальна відповідальність, пише А.П. Чирков, існує як об'єктивна необхідність узгодження поведінки суб'єктів соціального спілкування. Соціальна відповідальність, її буття обумовлюється необхідністю підпорядковувати, координувати і коригувати в процесі спільної діяльності дії кожного з діями інших, приватний інтерес погоджувати із загальним [261, с. 8-9]. О. Іванченко зазначає, що відповідальність регулює поведінку індивіда відповідно до його вимог. Відповідальність виникає в результаті соціальної необхідності узгодження поведінки людини із системою суспільних відносин як сфера меж, рамок необхідної поведінки людини, вимог суспільства до індивіда, як невідворотність відповідальності за свою поведінку перед особою чи організацією, котрі мають на це право [84, с. 60]. А. Черемніна наголошує на тому, що відповідальність виникає у результаті соціальної необхідності

узгодження поведінки людини із системою суспільних відносин як сфера меж, рамок необхідної поведінки людини, вимог суспільства (чи класу) до індивіда, як невідворотність надавати звіт за свою поведінку перед особою чи організацією, які мають право закликати до звіту. У цих координатах йдеться про зовнішню форму, негативний аспект відповідальності – підзвітність, необхідність відповідати, ставлення у вину, покарання; і внутрішню форму, позитивний аспект відповідальності як «розуміння людиною свого зв'язку з суспільством», як «готовність прийняти соціальний контроль і виконати пред'явлені суспільством вимоги» [137; 57, с. 36]. Л. Білецька визначає соціальну відповідальність як обов'язок особи оцінити власні наміри та здійснювати вибір поведінки відповідно до норм, що відображають інтереси суспільного розвитку, а у випадку порушення їх – обов'язок звітувати перед суспільством і нести покарання. Схоже, але більш емке визначення соціальної відповідальності знаходимо у Р. Хачатурова та Р. Ягутяна. Під соціальною відповідальністю вони розуміють дотримання суб'єктами суспільних відносин вимог соціальних норм, а у випадках безвідповідальної поведінки, що не відповідає вимогам норм чи порушує суспільний порядок, вони зобов'язані нести доповнюючий обов'язок особистого чи майнового характеру [57; 267]. О. Плахотний вважає, що поняття відповідальності поєднує дві форми, два різних види відповідальності: 1) відповідальність як реакція суспільства на поведінку індивіда (суспільна відповідальність); 2) відповідальність як система відповідей індивіда на вимоги суспільства (особиста відповідальність) [166; 267]. За Г. Осовською ж соціальна відповідальність – це готовність відгукнутися на потреби суспільства, жертвуючи при цьому короткостроковим прибутком. Вкладення в будівництво лікарень і шкіл, філантропічні програми, безпека і висока якість продукції без забруднення навколишнього середовища – все це також підпадає під категорію соціальної відповідальності [160; 267]. О.О. Охріменко, Т.В. Іванова вважають, що соціальна відповідальність – це соціальне явище, що являє собою добровільне

та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а у випадку їхнього порушення – застосування до порушника заходів впливу, передбачених цими нормами [162, с. 9]. Соціальна відповідальність, продовжують дослідники, – це волевиявлення, яке визначається певною поведінкою щодо дотримання усвідомлених обмежень та соціальних норм, гарантує безпеку та прогресивний розвиток, забезпечує узгодження інтересів суб'єктів, задіяних у суспільних відносинах та управлінні ними [162, с. 9]. К.В. Басін та І.Б. Аземша пишуть, що відповідальність має соціально-комунікативну природу та виникає тоді, коли поведінка людини має соціальну значущість і регулюється соціальними нормами. При цьому, реалізація будь-якої соціальної норми є добром, соціальною цінністю, а дії, що порушують соціально значущі правила, визначаються як неприпустимі, що розривають соціальну комунікацію та зумовлюють негативну реакцію суспільства – соціальну відповідальність [21, с. 9; 11, с. 54]. В.К. Грищук розуміє соціальну відповідальність як соціальне явище, що являє собою добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а у випадку їхнього порушення – застосування до порушника заходів впливу, передбачених цими нормами [57, с. 52]. В.М. Маліновська відмічає, що соціальна відповідальність виникає тоді, коли поведінка індивіда має суспільне значення та регулюється соціальними нормами, що соціальна відповідальність особи є невід'ємним атрибутом будь-якого суспільного організму, характеризує її соціальну структуру. Під нею автор розуміє систему відносин між людьми в межах необхідної поведінки, вимог суспільства щодо індивіда, і як невідворотність надавати звіт за свою поведінку. Таким чином, основну характеристику поняття соціальної відповідальності становить форма взаємозв'язку і взаємодії суспільства і особи [137]. З позиції, яку займають О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко, соціальна відповідальність – це діалектичний взаємозв'язок між особою та суспільством, що характеризується взаємними правами та

обов'язками з виконання приписів соціальних норм та покладенням різноманітних засобів впливу у разі її порушення [236]. В.А. Бачинін визначив відповідальність як етикоправову категорію, яка фіксує залежність особи від соціального оточення, суспільства, держави і визначає ступінь відповідності індивідуальної поведінки наявним нормативним зразкам. У понятті відповідальності присутній зміст спонукально-примусового суттєво-імперативного характеру, звернений до морально-правової свідомості, орієнтуючи його носія на необхідність дотримання соціальних норм. Водночас відповідальність являє собою суб'єктивну форму, в якій поєднана суперечність між особою і суспільством, спрямована своїм імперативним вектором в суб'єктивний простір індивідуального «я», що ініціює його активність і примушує вносити необхідні корективи в соціальну поведінку. Для позитивного результату особа повинна знаходитися на певному рівні соціальної та моральної зрілості, бути наділена необхідними соціальними якостями, дієздатністю і правоздатністю [24, с. 571; 57, с. 37].

Отже, незважаючи на певні відмінності у підходах різних дослідників до визначення поняття соціальної відповідальності, більшість авторів одностайні у тому, що відповідальність забезпечує поряд з іншими засобами соціального регулювання цілісність та злагодженість суспільного життя. Сутністю даної відповідальності є складний взаємозв'язок між особою та суспільством чи певною соціальною групою, спільнотою, який виражається у наявності взаємних запитів та відповідей. Тобто відповідальність має суб'єктивно-об'єктивний характер, який проявляється з одного боку в усвідомленні особою існуючих соціальних норм та правил і готовності слідувати їм у своїй поведінці, а з іншого – у реакції суспільства на суб'єктивну поведінку особи у вигляді схвалення чи її осуду і застосуванні до цієї особи відповідних заходів впливу.

Особливою формою соціальної відповідальності є правова (або юридична) відповідальність. В.М. Маліновська зазначає, що з появою держави та поділом суспільства відповідальність набула більш досконалої

форми. Діючі соціальні норми стали більш багатоманітними, що і зумовило існування кількох видів соціальної відповідальності: політичної, моральної, юридичної та ін. Її сутність полягає вже в обов'язках індивіда виконувати відповідні політичні, моральні, юридичні вимоги, які ставить перед ним суспільство, держава, колектив [137]. На сторінках юридичної наукової та навчальної літератури наводиться ціла низка визначень юридичної відповідальності та підходів до її сутнісного змісту і призначення у житті держави та суспільства. Так О.Ф. Скакун визначила юридичну відповідальність як передбачені законом вид і міра обов'язку правопорушника потерпати від примусового державно-владного позбавлення благ психологічного, організаційного або майнового характеру у правовідносинах, що виникають між ним і державою із факту правопорушення [214, с. 464]. І.М. Погрібний визначив дану відповідальність як вид і міру примусового позбавлення благ майнового або особистого немайнового характеру, що належать правопорушникові [172, с. 104]. О.А. Лукашевич та Л.С. Явич вважають, що юридична відповідальність – це різновид соціальної відповідальності, передбаченої санкціями норм права. Її специфічний характер проявляється в тому, що вона пов'язана з державним примусом і виступає юридичним обов'язком правопорушника зазнати позбавлення особистого і майнового характеру за таку, що дорікається з точки зору закону, поведінку [134, с. 137]. В.С. Ковальський характеризує юридичну відповідальність як встановлений законодавством і забезпечений державою юридичний обов'язок правопорушника зазнати позбавлення певних благ, належних йому цінностей (позбавлення волі, позбавлення права займати певну посаду, позбавлення майна шляхом його конфіскації, стягнення штрафів тощо). Юридична відповідальність – це форма впливу на порушників, реакція держави на допущені порушення правових норм, на посягання на соціальні інтереси суспільства, права особи [175, с. 519]. І.М. Сенякін розуміє юридичну відповідальність як правове відношення, що виникає на підставі вчиненого правопорушення між державою в особі її

спеціальних органів та правопорушником, на якого покладається обов'язок зазнати відповідних позбавлень та негативних наслідків за вчинене правопорушення, за порушення вимог, що містяться у нормах права [231, с. 543]. З позиції, яку займає С.М. Братусь, юридична відповідальність являє собою стан державного (або громадського) в рамках, встановлених законом, примусу до виконання порушеного обов'язку. Відповідальність за своїм змістом, підкреслює він – державний примус до реального виконання обов'язків, а не покладання додаткових обов'язків на особу, яка вчинила протиправну дію [270, с. 4, 7]. Юридична відповідальність, пише І.С. Самощенко, – це державний примус до виконання вимог права, що містить осуд діянь правопорушника державою і суспільством [228, с. 6]. З точки зору К.Г. Волинки юридична відповідальність – суть застосування до особи, що скоїла правопорушення, примусових заходів, передбачених санкцією порушеної норми, у встановленому для цього процесуальному порядку від імені держави і на підставі закону [45, с. 183]. На думку В.В. Лазарева юридична відповідальність – це обов'язок особи зазнавати певних позбавлень державно-владного характеру, передбачених законом, за скоєне правопорушення [154, с. 159]. В.В. Іванов розтлумачив юридичну відповідальність як особливі охоронні правовідносини, в яких з одного боку стоїть держава в особі її органів, а з іншого – правопорушник, тобто особа, яка порушила норми права, що встановлюються державою. Він наголошує, що саме остання обставина і визначає той факт, що дані правовідносини є імперативними і полягають в обов'язку і праві державних органів застосовувати до правопорушника заходи юридичної відповідальності та обов'язку правопорушника зазнавати несприятливих для себе наслідків як кару за скоєне правопорушення. Звідси об'єктивно юридична відповідальність найчастіше розуміється як застосування примусових заходів за вчинене правопорушення, пов'язане із заснуванням винним позбавлень особистого, організаційного або майнового характеру. З суб'єктивної точки зору, юридична відповідальність – це передбачений правовими нормами

обов'язок суб'єкта права зазнавати несприятливих для нього наслідків правопорушення [81, с. 12-13]. М.В. Цвік наголошує, що відповідальність є прямим наслідком протиправного діяння. Вона виражає негативне ставлення суспільства до правопорушень і передбачає настання несприятливих юридичних наслідків для порушника, тому спирається на державний примус. Дана відповідальність реалізується в рамках правовідносин між суб'єктом, який порушив приписи правової норми, з одного боку, і державою в особі її органів чи інших організацій (наприклад, власника підприємства), що уповноважені визначити щодо порушника міру відповідальності на підставі правових норм, – з другого боку. Таким чином, юридична відповідальність гарантується діяльністю компетентних органів по застосуванню санкцій правових норм, здійснюваною в межах юридичної процедури [77, с. 356]. Далі правознавець відмічає, що юридичний зміст відповідальності виражається в безумовному обов'язку правопорушника зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями правових норм [77, с. 356-357]. О.С. Семерак пропонує розуміти юридичну відповідальність як вид соціальної відповідальності, що полягає в застосуванні державою до правопорушника певних заходів примусу, передбачених санкціями правових норм [211]. Заслуговує на увагу точка зору В.М. Баранова, який вважає, що юридична відповідальність – багатопланова категорія, що виступає як: а) варіант (спосіб) правового регулювання у вигляді накладення заборон; б) засіб зміцнення законності; в) засіб виховання законослухняних громадян, метод підвищення рівня правової свідомості та юридичної культури; г) принцип діяльності правової держави. В.К. Бабаєв переконаний, що юридична відповідальність являє собою передбачений юридичною нормою політико-правовий стан, який виникає в результаті особисто вчиненого правопорушення і полягає у тому, що компетентний орган, посадова особа або громадянин на основі закону або в спеціальній формі вимагає від правопорушника звіт у скоєному діянні, покладає на нього певну міру

позбавлень, а правопорушник зазнає несприятливих наслідків порушення юридичної норми [232, с. 507; 173]. На думку О.Ф. Черданцева юридична відповідальність – це обов’язок особи, яка вчинила правопорушення, понести несприятливі наслідки (позбавлення). Відповідальність виступає як зустрічна міра, покладена з боку держави або потерпілого за допомогою держави на правопорушника. Реалізація цього заходу не залежить від бажання або небажання правопорушника. Вона полягає у позбавленні якихось прав або в покладанні додаткових обов’язків [259, с. 316; 173]. За О.В. Гризуною юридична відповідальність за своєю сутністю – це реалізація санкції правової норми, яка полягає в настанні для правопорушника певних несприятливих наслідків матеріального, фізичного, психічного і морального характеру [58, с. 20].

З приведених дослідницьких точок зору видно, що правова відповідальність також має і суб’єктивні, і об’єктивні моменти, що виражається у її позитивному та негативному аспектах. Змістом першої, тобто позитивної відповідальності, є необхідність неухильного і своєчасного дотримання суб’єктами правовідносин позитивно унормованого обов’язку (обов’язків) для здійснення позитивних, корисних для суспільства та держави функцій. У свою чергу негативна – ґрунтується на причинно-наслідкових (детермінаційних) юридичних зв’язках між деліктом та наступною негативною реакцією на нього суспільства та держави із застосуванням до суб’єкта цього делікту відповідних санкцій [69, с. 94]. Однак більшість науковців, і ми підтримуємо їх, вважають, що юридичну цінність становить саме негативна відповідальність, оскільки вона пов’язана із конкретними фактами реально вчинених чи вчинюваних дій та їх наслідками. У той час як позитивна відповідальність належить швидше до морально-етичної сфери. Крім того остання має не конкретний вигляд, вона розчиняється у регулятивних правовідносинах, а негативна – належить до правоохоронних і має чітко виражену форму.

Отже, юридична відповідальність за порушення законодавства, що

регулює валютні обмеження в Україні являє собою безумовний, забезпечений силою державного впливу (аж до примусу), обов'язок особи, яка вчинила зазначене правопорушення, понести (зазнати для себе) певні негативні наслідки, характер, міра та порядок застосування яких визначаються законом. Випадки звільнення суб'єкта, який вчинив правопорушення, від відповідальності чітко визначаються законом.

У юриспруденції прийнято виокремлювати декілька різновидів відповідальності, найбільш поширеним є підхід за якого виділяють кримінальну, цивільну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність. Ряд науковців також доповнює даний перелік конституційно-правовою, фінансово-правовою, міжнародно-правовою відповідальністю. Для мети нашого дослідження особливий інтерес становить адміністративна та дисциплінарна відповідальності, оскільки ми досліджуємо публічно-управлінський аспект регулювання валютних обмежень. Зауважимо, що у чинному законодавстві немає чітко сформульованих визначень термінів «адміністративна відповідальність» та «дисциплінарна відповідальність». Однак вони є у спеціальній літературі. Так першу, тобто адміністративну відповідальність, правники тлумачать як: застосування у встановленому порядку уповноваженими на це органами і службовими особами адміністративних стягнень, сформульованих у санкціях адміністративно-правових норм, до винних у вчиненні адміністративних проступків, що містять державний і громадський осуд, засудження їх особи і протиправного діяння, що виявляється у негативних для них наслідках, які вони зобов'язані виконати, і переслідують цілі їх покарання, виправлення і перевиховання, а також охорони суспільних відносин у сфері радянського державного управління [1, с. 41]; різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних

стягнень [7, с. 430-431]; накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру [9, с. 167]; форма реагування держави на правопорушення, що виявляється в застосуванні повноважними державними органами, службовими особами, громадськістю до винної особи адміністративних санкцій у межах і порядку, встановлених законодавством; це обов'язок правопорушника звітувати за свою протиправну поведінку і зазнавати за неї несприятливих наслідків, передбачених санкцією правової норми [32, с. 84]; особливий вид юридичної відповідальності, якій притаманні всі ознаки останньої (вона настає на основі норм права, за порушення правових норм, конкретизується юрисдикційними актами компетентних органів, пов'язана з державним примусом) [23, с. 280]; різновид правової відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, що скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установлених законом формах і порядку [16]; реакція держави на вчинення передбачених законодавством адміністративних правопорушень у різних сферах (поведінка в громадських місцях, торгівля, фінанси, природокористування та ін.), що виражається у застосуванні відповідними органами державної влади та посадовими особами встановлених законодавством адміністративних покарань за вчинення адміністративних правопорушень [3]; застосування частини заходів адміністративного примусу, а саме адміністративних стягнень [219, с. 88]; як адміністративний примус у вигляді застосування уповноваженим органом (посадовою особою) адміністративного стягнення до особи, яка скоїла адміністративне правопорушення [163, с. 99]; тощо.

У свою чергу дисциплінарна відповідальність правниками тлумачиться

як: застосування до винного працівника в порядку й на умовах, передбачених законодавством про працю, дисциплінарних стягнень у вигляді обмежень особистого або організаційного характеру [107, с. 39]; вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку працівника, який здійснив дисциплінарний проступок, нести відповідальність за свої протиправні дії в межах стягнень, встановлених трудовим законодавством [64, с. 352]; один з видів відповідальності, що полягає в накладанні адміністрацією (вищою за ієрархією в підпорядкованості) певної організації чи установи дисциплінарних стягнень за порушення дисципліни [206, с. 23-24]; прояв юридичної відповідальності, що встановлена законодавством за протиправну поведінку працівника, змістом якої є обов'язок працівника понести покарання, передбачене нормами законодавства про працю, за протиправне невиконання чи неналежне виконання своїх трудових обов'язків [244]; правова форма впливу на порушника трудової дисципліни [140, с. 45]; вид юридичної відповідальності, що полягає у застосуванні до працівника конкретних заходів стягнення за скоєні ним дисциплінарні провини [44].

Спираючись на вищевикладені наукові точки зору можемо дійти висновку, що суто юридичною сутністю адміністративної та дисциплінарної відповідальності є застосування до правопорушників адміністративних та/або дисциплінарних санкцій, стягнень, передбачених законодавством за вчинення конкретних протиправних дій у сфері адміністративно-правового та/або трудо-правового регулювання.

Природа юридичної відповідальності, зокрема адміністративної та дисциплінарної, обумовлює необхідність її чіткого та змістовного законодавчого оформлення, із тим, щоб передбачені нею позбавлення застосовувалися до суб'єктів тільки як виключна, крайня міра, у суворому порядку та чітко визначених межах внаслідок вчинення цими суб'єктами конкретних протиправних дій. Єдиною умовою застосування юридичної відповідальності, незалежно від її різновиду, є наявність у діях суб'єкта складу правопорушення, коло яких визначається у відповідних нормативно-

правових актах.

Аналіз чинного законодавства свідчить про те, що сьогодні адміністративна відповідальність за порушення валютних обмежень має певні проблеми і в першу чергу – це відсутність чіткого розмежування у законодавстві фінансової та адміністративної відповідальності. Так, у Декреті КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 року № 15-93 закріплено, що незаконні скуповування, продаж, обмін чи використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави, тобто вчинення цих дій без відповідного дозволу (ліцензії), якщо відповідно до цього Декрету та інших актів валютного законодавства наявність такого дозволу (ліцензії) є обов'язковою, тягнуть за собою адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством України [198]. Однак далі у даному декреті йдеться про фінансові санкції, що застосовуються до суб'єктів за такі правопорушення: за здійснення операцій з валютними цінностями, що передбачені п. 2 ст. 5 цього Декрету, без одержання генеральної ліцензії Національного банку України – штраф у сумі, еквівалентній сумі (вартості) зазначених валютних цінностей, перерахованій у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких операцій, з виключенням банку із Республіканської книги реєстрації банків або без такого виключення; за здійснення операцій з валютними цінностями, що потребують одержання ліцензії Національного банку України згідно з п. 4 ст. 5 цього Декрету, без одержання індивідуальної ліцензії Національного банку України – штраф у сумі, еквівалентній сумі зазначених валютних цінностей, перерахованій у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких операцій; за торгівлю іноземною валютою банками та іншими фінансовими установами, національним оператором поштового зв'язку без одержання ліцензії Національного банку України та/або з порушенням порядку й умов торгівлі валютними цінностями на міжбанківському валютному ринку України, встановлених Національним

банком України, – штраф у сумі, еквівалентній сумі (вартості) зазначених валютних цінностей, перерахованій у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких операцій, з виключенням банку із Республіканської книги реєстрації банків або без такого виключення; за невиконання уповноваженими банками обов'язків, передбачених п. 4 ст. 4 цього Декрету, а також за невиконання уповноваженими банками, фінансовими установами та національним оператором поштового зв'язку обов'язків, передбачених п. 2 ст. 13 цього Декрету, – позбавлення генеральної ліцензії Національного банку України на право здійснення валютних операцій або штраф у розмірі, що встановлюється Національним банком України; за порушення резидентами порядку розрахунків, встановленого ст. 7 цього Декрету, – штраф у розмірі, еквівалентному сумі валютних цінностей, що використовувалися при розрахунках, перерахованій у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких розрахунків; за несвоєчасне подання, приховування або перекручення звітності про валютні операції – штраф у сумі, що встановлюється Національним банком України; за невиконання резидентами вимог щодо декларування валютних цінностей та іншого майна, передбачених ст. 9 цього Декрету, – штраф у сумі, що встановлюється Національним банком України [198].

Звідси постає питання про те, є зазначені санкції фінансовими за своїм сутнісним змістом, тобто застосовуються в результаті вчинення фінансових правопорушень, чи лише за формою, а за замістом адміністративними? Дана проблема обумовлена відсутністю чіткої позиції як у наукових колах, так і на офіційному рівні з приводу того, чи може застосовуватися адміністративна відповідальність до юридичних осіб. Так, аналіз положень чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також постанови НБУ «Про затвердження Положення про порядок накладення адміністративних штрафів» від 29.12.2001 року № 563 свідчить про те, що в якості суб'єктів адміністративної відповідальності виступають тільки фізичні особи. Також у

листі НБУ «Щодо застосування строків позовної давності при стягненні штрафів Національним банком України» № 18-211/2431 від 27.08.1999 року відмічається, що адміністративна відповідальність застосовується тільки до фізичних осіб. Далі, у даному випадку варто відмітити позицію Конституційного Суду України, висловлену у його Рішенні у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, ч. 1, 3, ст. 2, ч. 1 ст. 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб). У ньому зазначається, що норми Декрету Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 року «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та податкових законів, про які йдеться у конституційному зверненні, що встановлюють відповідальність за порушення їх приписів, спрямовані на забезпечення режиму здійснення валютних операцій, фінансової (в тому числі податкової) дисципліни. За змістом цих норм предметом їх регулювання є відносини не цивільно-правового, а публічно-правового характеру, передбачена ними відповідальність також є публічно-правовою. Предмет та метод регулювання суспільних відносин, суб'єкт, що притягає до відповідальності (як правило, орган виконавчої влади при здійсненні контрольно-наглядових функцій, а в деяких випадках – суд), відсутність відносин безпосереднього підпорядкування між контролюючим органом і особою, що притягається до відповідальності, дали підстави заявникові та окремим арбітражним судам вважати, що така відповідальність юридичних осіб за своїм характером є адміністративною. Однак у численних законодавчих актах, які встановлюють відповідальність підприємств, установ та організацій за порушення законодавства у публічних сферах, у тому числі валютного та податкового, не дається прямої вказівки на її вид чи характер правопорушень, а йдеться про «фінансові санкції», «штрафи», «заходи впливу», «заходи впливу та санкції» тощо. Більше того, при встановленні у цих законодавчих актах відповідальності громадян і посадових осіб за

правопорушення у зазначених сферах прямо вказується на її адміністративний характер та порядок притягнення до відповідальності саме таких осіб згідно з нормами КУпАП. Тому твердження суб'єкта права на конституційне звернення, що Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» прямо встановлює адміністративну відповідальність юридичних осіб за порушення валютного законодавства є непереконливим [204].

У той же час значна частина вітчизняних адміністративістів сходиться у тому, що юридичні особи також мають бути визнані як суб'єкти адміністративної відповідальності. Зокрема таку позицію підтримують Ю.П. Битяк, В.К. Колпаков, І.П. Голосніченко, В.Б. Авер'янов та інші. В якості основного аргументу дослідники посилаються на те, що штраф – це елемент саме адміністративної відповідальності. Так, В.Б. Авер'янов та І.П. Голосніченко зазначають, що законодавець, встановлюючи адміністративну відповідальність юридичних осіб, вживає терміни «штраф», «відповідальність у вигляді штрафу». Незважаючи на те, що стосовно юридичних осіб термін «адміністративна відповідальність» безпосередньо не вживається, є підстави стверджувати: у всіх подібних випадках йдеться саме про адміністративну відповідальність [7, с. 465]. І.Я. Голосніченко зауважує, що вивчення місця санкцій щодо підприємств, установ або організацій в системі юридичної відповідальності дає підстави зробити висновок, що застосування уповноваженими органами стягнень у вигляді штрафу – це атрибут адміністративної відповідальності. Відтак адміністративну відповідальність юридичної особи не можна розглядати ані як відповідальність посадових осіб, ані як відповідальність колективу організації. Це – нове явище у сфері адміністративно-правового регулювання, народжене соціально-економічними перетвореннями, і потребує подальшого аналізу [7, с. 466-467].

Отже, враховуючи наукові позиції з приводу адміністративної відповідальності юридичних осіб, той факт, що у зазначеному Декреті КМУ

від 19.02.1993 року № 15-93, а також постанові НБУ «Про затвердження Положення про валютний контроль» від 08.02.2000 року № 49 йдеться саме про штраф (наголосимо не про штрафні санкції, а про штрафи), як стягнення, яке накладається за порушення валютного законодавства, виступає аргументом на користь того, що відповідальність, передбачена у зазначеному декреті є не фінансовою, а адміністративною. На користь того, що банки та інші фінансові установи можуть притягатися до адміністративної відповідальності за порушення валютного законодавства, зокрема передбачених ним обмежень, свідчить й те, що в діючому законодавстві в якості санкції за вказане правопорушення передбачений не лише штраф, але й позбавлення ліцензії на здійснення валютних операцій, тобто має місце позбавлення суб'єкта спеціального права. І хоча у КУпАП дане стягнення передбачене тільки для фізичних осіб, не можна заперечувати того, що воно має організаційно-управлінську природу і не належить до фінансових санкцій.

І, нарешті, останній момент, на який ми хотіли б звернути увагу, обґрунтовуючи адміністративну відповідальність юридичних осіб за порушення законодавства, яким регулюються валютні обмеження, – це сутнісний зміст та об'єкт даного порушення. На наше переконання, порушуючи зазначені обмеження, зокрема порушуючи вимоги щодо ліцензування здійснення валютних операцій, суб'єкт посягає у першу чергу на встановлений порядок управління, а не на безпеку фінансових відносин. Не виконуючи чи неналежним чином виконуючи вимоги щодо валютних обмежень суб'єкт, як індивідуальний, так і колективний, таким чином нехтує обов'язковими до виконання вказівками органів влади, викладених у відповідних нормативно-правових актах.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що з метою вдосконалення адміністративної відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні необхідно на законодавчому рівні визнати можливість притягнення юридичних осіб до даної відповідальності. У ст. 16 вищезгаданого Декрету КМУ від 19.02.1993 року № 15-93 слід виключити

словосполучення «фінансові санкції», оскільки закріплені у даній статті стягнення є, на наше переконання, адміністративними, а не фінансовими.

Далі, суттєвою проблемою адміністративної відповідальності за порушення валютних обмежень є відсутність комплексного та цілісного підходу до її правового врегулювання. Матеріально-правові та процедурно-процесуальні аспекти застосування даної відповідальності розпорошені у цілій низці нормативно-правових актів як законодавчого, так і підзаконного характеру. Як наслідок велика кількість відсилочних норм, дублюючих одне одного положень, відсутність чіткої регламентації окремих моментів застосування зазначеної відповідальності. Відсутність повноцінної систематизації законодавства про відповідальність за порушення валютних обмежень, а також розцінювання офіційною владою передбачених у Декреті КМУ від 19.02.1993 року № 15-93 санкцій в якості фінансових, призводить до того, що до особи за одне й те саме протиправне діяння може бути застосована одночасно відповідальність передбачена і в даному Декреті, і в КУпАП – прикладом цього є п. 3 ч. 2 ст. 16 вказаного Декрету та ст. 162-2 КУпАП. Існування такого підходу видається невиправданим.

Окремо слід звернути увагу на те, що у питанні врегулювання досліджуваної відповідальності, зокрема в частині порядку притягнення до неї, основна роль відводиться підзаконним нормативно-правовим актам, а не законам, що, на наше переконання, є неприпустимим. Вважаємо, що підстави, умови та порядок (процедура) притягнення особи, фізичної чи юридичної, до адміністративної відповідальності мають регламентуватися виключно Законом.

Важливим моментом є питання строків накладання адміністративного стягнення, проблемність якого, знову ж таки, обумовлена офіційним невизнанням адміністративної відповідальності юридичних осіб, що не дозволяє застосовувати під час притягнення останніх до зазначеної відповідальності строки, передбачені у КУпАП. У той же час ніяких інших строків ані у Декреті КМУ від 19.02.1993 року № 15-93, ані в інших

нормативно-правових актах з питань валютного регулювання та контролю не передбачено. Така ситуація, на нашу думку, є неприпустимою, оскільки чітке визначення строків притягнення суб'єкта до юридичної відповідальності, зокрема адміністративно-правового характеру, є неодмінною умовою законності застосування стягнень, передбачених відповідною відповідальністю.

Необхідність запровадження адміністративної відповідальності банків та інших юридичних осіб за порушення валютних обмежень обумовлюється також й тим, що Україна прагне інтегруватися до Європейського Союзу, у значній частині членів (Німеччина, Італія, Португалія, Болгарія та ін.) якого передбачений на законодавчому рівні інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб. У даних країнах адміністративна відповідальність юридичних осіб існує як окремий, самостійний різновид адміністративної відповідальності, який може застосовуватися як сам по собі, так і у поєднанні із адміністративною відповідальністю окремих посадових осіб певної юридичної особи.

Далі декілька слів слід сказати про дисциплінарну відповідальність як засіб забезпечення валютних обмежень. Перш за все слід відмітити, що у діючому законодавстві про валютне регулювання і валютний контроль в Україні немає норм про дисциплінарну відповідальність. Це пояснюється тим, що даний різновид юридичної відповідальності пов'язаний не із зовнішньоуправлінською, а внутрішньоорганізаційною діяльністю суб'єктів, тобто вона застосовується як засіб підтримки трудової дисципліни в колективних суб'єктах (банках, небанківських фінансових установах) валютно-фінансової сфери діяльності. Однак це не означає, що дисциплінарна відповідальність не є засобом охорони законодавства про валютні обмеження. Хоча вона здійснює це у опосередкованому вигляді, порівняно із вищезгаданою адміністративною відповідальністю.

На наше переконання з метою вдосконалення законодавства, яким регулюються валютні обмеження, необхідно у ньому передбачити, що

застосування до юридичної особи адміністративної відповідальності є обов'язковою підставою для порушення питання про дисциплінарну відповідальність посадових осіб, винних у вчиненні адміністративного правопорушення, незалежно від того, застосовувалася до них з цього проводу адміністративні стягнення чи ні. Адже як зазначається у Пленумі ВСУ від 24.06.1988 року № 6 «Про практику розгляду судами скарг на постанови у справах про адміністративні правопорушення» притягнення посадових осіб і громадян до дисциплінарної відповідальності за вчинені ними правопорушення не виключає застосування до них заходів адміністративного стягнення за ці самі порушення і не звільняє від обов'язку відшкодувати заподіяну ними шкоду [193]. Зауважимо, що йдеться не про обов'язковість застосування дисциплінарних стягнень, а про ініціювання порушення дисциплінарного провадження, адже право застосування перших, відповідно до КЗпП України належить тільки тому, хто приймав на роботу, призначав на посаду. Такий підхід з одного боку унеможливить ігнорування керівництвом банків та інших небанківських фінансових установ непрофесійності їх підлеглих, а з іншого не порушує прав найманих працівників в частині вирішення питання про застосування дисциплінарних стягнень щодо них. Адже наймані працівники повинні перш за все виконувати свої трудові обов'язки, які на них покладає роботодавець. Звідси, дотримуватися вищезгаданих обмежень у своїй роботі працівник повинен тільки у тому випадку, якщо вони, їх зміст та обов'язковість виконання, були доведені до його відома.

Підсумовуючи проведене у даному підрозділі дослідження можемо дійти висновку, що законодавче регулювання юридичної відповідальності за порушення вимог щодо валютних обмежень потребує суттєвого доопрацювання, зокрема в частині регламентації адміністративної відповідальності за це юридичних осіб.

3.2. Зарубіжний досвід валютного регулювання валютних обмежень та можливості його використання в Україні

Вітчизняне законодавство з питань валютного регулювання та контролю має ряд недоліків і прогалин, зокрема в частині регламентації валютних обмежень. Така ситуація пояснюється рядом факторів, а саме відсутністю в Україні необхідного досвіду із цього приводу. Це обумовлює доцільність вивчення практики врегулювання валютно-фінансової сфери в зарубіжних країнах.

Протягом останніх десятиліть значна частина провідних країн світу провела лібералізацію валютного контролю, втім жодна із них не відмовилася від валютних обмежень як засобу валютного регулювання та контролю. Так, станом на кінець 2002 року, згідно з даними МВФ, у світі не існувало жодної країни, де не було б валютних обмежень, а в 2003 році єдиною такою країною стала Панама. В даний час тривала фінансова криза сприяє введенню усіма країнами світу валютних обмежень [35].

У світовій практиці валютні обмеження використовуються з метою урівноваження платіжних балансів, підтримки курсу національних валют і концентрації валютних ресурсів в руках держави. Ю.А. Крохіна, здійснивши аналіз обмежень валютного характеру у зарубіжних державах, відмічає, що валютні обмеження в країнах, що розвиваються (на відміну від розвинених країн) охоплюють більш широке коло зовнішньоекономічних операцій та характеризуються жорсткими адміністративними заборонами. Використовувані в світовій практиці валютні обмеження поширюються на операції, пов'язані з рухом капіталів, і поточні операції платіжного балансу. До першої групи належать такі обмеження, як:

- державний контроль над іноземними інвестиціями та вивезенням капіталу і прибутків;
- централізоване залучення зовнішніх позик національними компаніями (державними та приватними);

- обов'язкове отримання дозволу валютних органів для залучення зовнішніх позик (де це дозволено проводити самостійно господарюючим суб'єктам);

- депонування певної частини отриманих позичальниками іноземних кредитів на спеціальні рахунки в центральному банку. Іноді розміри таких депозитів диференціюються залежно від призначення позик, що дає можливість державі перешкодити вкладенню отриманих коштів у проекти, які не відповідають загальному напрямку економічної стратегії в країні;

- надання певних пільг іноземним інвесторам з метою стимулювання притоку в країну іноземного капіталу: гарантії переказу за кордон всієї або частини прибутку протягом встановленого періоду; залучення зовнішніх позик без спеціального дозволу валютних органів тощо.

До другої групи обмежень (по поточних операціях платіжного балансу) слід віднести:

- продаж всієї (або частини) валютної виручки уповноваженим банкам за офіційним курсом;

- заборону ввезення та вивезення валютних цінностей без спеціальних дозволів;

- обмеження прав фізичних осіб володіти і розпоряджатися коштами в іноземній валюті, переводити за кордон особисті доходи і здійснювати платежі;

- лімітування обміну національної валюти на іноземну при поїздках за кордон [35].

Розглянемо більш детально механізм валютного регулювання, зокрема запровадження валютних обмежень на прикладі окремих зарубіжних країн. Однією з найбільш розвинутих у економічному та правовому плані країн світу є Сполучені Штати Америки (далі США). Провідне положення США у світовій економіці після закінчення війни знайшло своє відображення в утвердженні доларового стандарту. Долар – єдина валюта, конвертована в золото, – став базою валютних паритетів, переважаючим засобом

міжнародних розрахунків, валютою інтервенції та резервних активів. Фактично долар став грати роль, яку раніше відігравало золото в валютній системі, заснованій на золотомонетному стандарті. США згодом використовували статус долара як резервної валюти для покриття національною валютою дефіциту свого платіжного балансу. Економічна перевага США і слабкість їх конкурентів, що виражалася в дефіциті платіжних балансів, особливо з США, і нестачі золотовалютних резервів, викликали загальний попит на долари і породили «доларовий голод», що призвело до посилення валютних обмежень у більшості країн [61].

Сучасне законодавство про валютний контроль в США, що є складовою частиною нормативно-правової бази ЗЕД, є досить ліберальним і не перешкоджає здійсненню легальних угод, пов'язаних з конвертацією американської валюти й інших операцій. Нормативне регулювання здійснюється в тій частині, в якій це необхідно для проведення ефективного контролю за рухом грошових коштів з метою недопущення відмивання грошей або фінансування терористичних організацій. Вміщені в законах обмеження передбачені, як правило, на випадок настання надзвичайних обставин. Валютні обмеження можуть вводитися в зв'язку з оголошенням режиму економічних санкцій по відношенню до окремих країн (Закон 1986 року про нагляд за відмиванням грошей – The Money Laundering Control Act). Даний Закон передбачає цивільну і кримінальну відповідальність за «реструктуризацію» банківських операцій. Відповідно до його вимог банки посилили контроль за повторюваними операціями, пов'язаними з продажем банківських чеків, поштових переказів або дорожніх чеків на суму понад 3 тис. дол. США. Особлива увага при цьому звертається на операції з переведення в готівку повторюваних чеків (cash-back transactions) [273; 36]. Також слід відмітити Закон про звітність за міжнародними валютними операціями (Currency and Foreign Transactions Reporting Act, 1982 (31 USC §§ 5311 et seq)). За цим законом нерезиденти зобов'язані доводити до відома Службу внутрішніх доходів Міністерства США в разі, якщо ними ввозиться або

вивозиться за кордон сума, що перевищує еквівалент 10 тис. дол. США в готівковій валюті, дорожніх чеках і т.д. Громадяни США і іноземці, які проживають на території США, зобов'язані надавати відомості про свої рахунки в іноземних банках, суми на яких становлять 10 тис. Дол. США в зазначений рік, за якими вони отримують відсотки і мають право підпису [273; 36].

Цікавим видається досвід валютного регулювання та запровадження валютних обмежень Французької Республіки, яка є одним із лідерів ЄС. Так, після II Світової війни в валютному регулюванні Франції відбуваються якісні зміни. Воно набуває постійний характер, але реалізується переважно у формі валютних обмежень. Система валютних обмежень у Франції в цей період починається з декрету від 15.07.1947 року і окремих розпоряджень, що видаються Міністерством фінансів і економіки або входять в це міністерство Валютним бюро. Зазначений декрет надавав Валютному бюро право:

- реквізувати іноземну валюту і золото;
- наказувати французьким фізичним і юридичним особам, а також які проживають у Франції іноземцям, передачу в розпорядження Валютного стабілізаційного фонду належних їм авуарів в іноземній валюті;
- видавати імпортерам дозволи на купівлю іноземної валюти, необхідної їм для оплати товарів, що ввозяться.

Ухвалення таких жорстких обмежень було викликано рядом важливих причин. По-перше, післявоєнний період аж до кінця 1958 року характеризувався дефіцитом платіжного балансу і цілою серією девальвацій, спрямованих на збільшення експорту. По-друге, збільшилася зовнішня заборгованість Франції, яка на кінець 1958 року склала приблизно \$ 3 млрд. По-третє, колоніальні війни викликали бюджетний дефіцит. У 1958 році він становив близько \$ 1.2 мільярда. 25.03.1957 року у Римі глави шести держав (ФРН, Бельгії, Франції, Італії, Люксембургу, Нідерландів) підписали договір «Про заснування Європейського економічного співтовариства». З метою усунення бар'єрів, що розділяють Європу, в договорі було закладено чотири

основні принципи економічних і соціальних свобод: свобода руху осіб, товарів, послуг і капіталів. Валютне регулювання у Франції відтепер набуває більш конкретний характер, часто виявляється в досить жорстких формах. Це було наслідком зростаючої конкуренції між провідними світовими державами і швидко зростаючого лідерства США. Завдяки вжитим заходам Франції вдалося стабілізувати грошовий обіг і встановити поки ще тендітну, відносну стійкість національної валюти [78].

У 60-х роках у Франції розпочалася лібералізація валютного регулювання. Зокрема, 28.12.1966 року у даній країні був прийнятий закон, покликаний лібералізувати торгівлю країни із зовнішнім світом. У ст. 1 цього закону фінансові відносини між Францією і закордоном оголошувалися вільними. Новий закон носив більшою мірою рекомендаційний характер і не містив норм прямої дії. Всі обмеження вводились за допомогою виданих урядом і центробанком Франції підзаконних актів, які роз'яснюють ті чи інші положення статей закону. Практично без змін цей закон діє і сьогодні [78].

У подальшому лібералізація валютного регулювання у Франції продовжилася, зокрема, вона виявилася у відміні таких обмежень: національним компаніям з травня 1987 року було дозволено розпоряджатися валютними рахунками як у Франції, так і за кордоном. Тобто дані компанії не зобов'язувалися до продажу усіх чи частини надходжень у іноземній валюті; була знята заборона на покупку підприємствами валюти та отримання валютних кредитів для покриття ризиків за валютними операціями; були зняті обмеження на експортно-імпорتنі операції з валютними цінностями, в тому числі скасовані обмеження на вивезення валюти з країни для туристів. Більшість валютних обмежень, що застосовуються у Франції сьогодні, спрямовані на протидію легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, тіньовому валютному ринку та ухиленню від сплати податків [78]. Так, зокрема, у травні 2013 року Уряд Франції заборонив поштове пересилання валюти, монет та дорогоцінних металів. Даний нормативний акт забороняє розміщення банкнот, монет і дорогоцінних металів в поштових

відправленнях, включаючи відправлення з оголошеною вартістю, рекомендовані відправлення і відправлення, що підлягають формальній сертифікації розміщення і поширення [256].

Корисним буде звернути увагу на досвід щодо валютного регулювання і контролю сусідньої з Україною Польщі, яка також, як і вищезгадана Франція, є членом ЄС. Основним нормативно-правовим актом з цього питання у даній країні є «Валютний закон» від 2002 року, який змінив Закон «Про валютне регулювання та валютний контроль в Польщі». Предметом регулювання даних законів є операції з валютними цінностями, визначення статусу злотого як національної валюти, встановлення загальних принципів валютного регулювання, функції кредитних установ під час здійснення валютних операцій; порядок використання надходжень в іноземній валюті, а також відповідальність за порушення валютного законодавства резидентами [50, с. 425]. Валютні обмеження в Польщі, пише А.В. Гарбінська-Руденко, становлять собою сукупність заходів і нормативних правил, установлених у законодавчому або адміністративному порядку та спрямованих на досягнення рівноваги в платіжному балансі, підтримання стабільності курсу національної грошової одиниці та досягнення інших цілей [50, с. 425; 82, с. 7]. Як і в Україні ключовим суб'єктом валютного контролю у Польщі є Національний банк Польщі (НБП). Даний орган здійснює контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території держави і усіх питань; забезпечує виконання уповноваженими банками функцій щодо здійснення валютного контролю згідно до валютного законодавства Польщі. Валютним законодавством Польщі передбачено відповідальність за його порушення. Підставами для застосування стягнень є: 1) здійснення комерційними банками або кредитно-фінансовими установами операцій з валютними цінностями без одержання генеральної ліцензії НБП; 2) торгівля іноземною валютою банками та іншими кредитно-фінансовими установами без ліцензії або з порушенням порядку і умов торгівлі валютними цінностями на міжбанківському валютному ринку Польщі; 3) невиконання

уповноваженими банками Польщі зобов'язань щодо купівлі іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку; 4) порушення порядку організації розрахунків в іноземній валюті між резидентами та нерезидентами; 5) несвоєчасне подання, приховування або перекручування звітності про валютні операції; 6) ухилення резидентів від установленого порядку декларування валютних цінностей та іншого майна, які перебувають за межами Польщі [50, с. 425; 28, с. 220].

Із прийняттям вищезгаданого «Валютного закону» у 2002 році було зроблено ряд важливих кроків на лібералізацію валютного регулювання у даній країні. Число валютних обмежень (тобто норм, що встановлюють для іноземної валюти інші правила використання, ніж для національної) на сьогоднішній день невелика. Так, в порівнянні з попередньою версією Закону 1998 року зняті такі обмеження в обігу валюти, як отримання згоди Національного банку Республіки Польща (далі – НБ РП) на відкриття відділення банку за кордоном, грошовий переказ польської фірми своєму закордонному відділенню або покупка короткострокових боргових зобов'язань на іноземних ринках. Особливістю польського Закону є визначення резидентства щодо філій та представництв, які перебувають за кордоном. В Польщі представництва (крім дипломатичних та інших офіційних) і філії іноземних юридичних осіб мають статус резидентів, а польських за кордоном – нерезидентів. Ще однією особливістю польського валютного законодавства, що визначається членством цієї країни в Євросоюзі, є поділ всіх нерезидентів на дві категорії: а) з інших країн – членів Євросоюзу (в тексті Закону вони називаються нерезидентами); б) нерезиденти третіх країн (тобто не членів Євросоюзу). В залежності від цього для угод за участю першої категорії нерезидентів передбачений ряд пільгових норм [155].

Також «Валютний закон» для нерезидентів скасовує обмеження на відкриття рахунків (на термін до трьох місяців) і розміщення на них грошових коштів. Вони можуть переводити кошти з цих рахунків польським

компаніям (у вигляді кредитів, що надаються або в безоплатній формі). Резиденти можуть здійснювати переказ грошових коштів зі своїх рахунків в польських банках на рахунки, відкриті ними в зарубіжних банках [60, с. 15].

Згідно ст. 15 даного Закону при здійсненні валютно-обмінних операцій через обмінний пункт (kantor) максимальна сума однієї правочину не може перевищувати 20 тис. євро в еквіваленті [155]. Що стосується вивезення готівкової національної та іноземної валюти в сумі понад 10 тис. Євро вимагає дозволу НБ РП та письмового декларування грошових коштів на кордоні. Те ж саме стосується пересилання готівкової національної або іноземної валюти поштовими відправленнями. Згідно ст. 25 Закону всі платежі в сумі, що перевищує 10 тис. євро, за кордон або усередині Польщі, але на адресу нерезидентів здійснюються через уповноважені банки. Причому такий переказ супроводжується наданням до банку відповідних документів в момент здійснення операції або у виняткових випадках протягом трьох місяців після її здійснення [155]. Зауважимо, що якщо іноземний громадянин ввіз на територію Польщі готівкову валюту понад вище згадану суму і повідомив про це відповідні органи, то він має право вивезти з території Польщі таку ж суму готівки без будь-яких дозволів.

На проведення значної частини валютних операцій з країнами Євросоюзу не потрібно отримання спеціальних дозволів голови ПНБ. Відбулося певне пом'якшення (для резидента) режиму проведення валютних операцій з так званими «Третіми країнами» (що не входять в ЄС, ОЕСР і Європейського економічного простору). До них відносяться Росія, Білорусія, Литва, Україна. Ці питання регулюються одним з п'яти підзаконних актів, що забезпечують реалізацію нового Закону. Відповідно до нього польський підприємець може здійснити банківський переказ грошових коштів, призначених для фірми третьої країни як в польських злотих, так і в валюті цієї країни, не переводячи їх попередньо в вільно конвертовану валюту. Польські компанії мають можливість купувати в третіх країнах (але тільки в тих з них, з якими Польща уклала угоди про заохочення і взаємний захист

інвестицій) нерухомість, що використовується для ведення господарської діяльності, а також відкривати рахунки в банках для оплати цієї нерухомості (на що не потрібно нині отримання дозволу голови ПНБ). Польські компанії можуть як отримувати, так і надавати кредити фірмам третіх країн, навіть якщо потрібно погасити половину їх вартості менше ніж за рік. Необхідно також, щоб кредитор з третьої країни мав принаймні 10% голосів в органах управління польського акціонерного товариства [60, с. 15].

Резюмуючи вищевикладений матеріал, можемо констатувати, що провідні демократичні країни йдуть шляхом лібералізації валютного регулювання і контролю, що передбачає відмову від значної частини обмежень щодо здійснення валютних операцій резидентами та нерезидентами, як фізичними, так і юридичними особами, і в середині держави, і в зарубіжних країнах. Більшість обмежень, що діють у зазначених країнах мають на меті забезпечення прозорості фінансових потоків, протидію: тіньовому валютному ринку; легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом; тероризму. Через що особлива увага приділяється операціям пов'язаним із готівковою валютою – купівля/продаж, пересилання поштою, вивезення/ввезення. У той же час слід відмітити, що суми, на які розповсюджуються обмеження, мають досить значний характер і суттєво не обмежують побутових громадян у здійсненні зазначених валютних операцій. Враховуючи досвід розглянутих та інших зарубіжних країн вбачається за доцільне активізувати процес лібералізації валютного регулювання в Україні, при цьому в першу чергу відносно приватних індивідуальних осіб, як резидентів так і нерезидентів. Адже як свідчить зарубіжна практика, зокрема Республіки Польщі, такі заходи не призводять до суттєвого відтоку капіталу. Також корисним вбачається досвід щодо того, що суб'єктами запровадження обмежень та контролю за ними, виступають не лише Національні банки, а й урядові структури, як то Міністерства фінансів, чи інші центральні органи виконавчої влади, що виконують функції формування фінансової політики і контролю за нею. Це обумовлено тим, що саме їх низові структурні

підрозділи, як правило, здійснюють безпосередній контроль за дотриманням валютного законодавства, зокрема передбачених ним обмежень. Однак необхідною умовою цього є глибока та продуктивна взаємодія Національного банку із зазначеними органами виконавчої влади, чого в Україні наразі немає.

Висновки до Розділу 3

Досліджено етимологічне та семантичне походження категорій «відповідальність», «соціальна відповідальність» та «юридична відповідальність». З'ясовано їх сутність та характерні властивості. Встановлено, що юридична відповідальність за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні, являє собою безумовний, забезпечений силою державного впливу (аж до примусу), обов'язок особи, яка вчинила зазначене правопорушення, понести (зазнати для себе) певні негативні наслідки, характер, міра та порядок застосування яких визначаються законом. Вивчено доктринальні підходи до тлумачення понять «адміністративна та дисциплінарна відповідальність», а також кола їх ключових ознак.

На підставі аналізу чинного законодавства встановлено, що сучасна адміністративна відповідальність за порушення валютних обмежень має певні проблеми, в першу чергу, – це відсутність чіткого розмежування у законодавстві фінансової та адміністративної відповідальності. Запропоновано з метою вдосконалення адміністративної відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні на законодавчому рівні, визнати можливість притягнення юридичних осіб до даної відповідальності.

Акцентовано увагу на відсутності комплексного та цілісного підходу до правової регламентації адміністративної відповідальності за порушення валютного законодавства. Доведено, що неприпустимим є те, що врегулювання досліджуваної відповідальності, зокрема, в частині порядку притягнення до неї, відбувається на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

Зазначається, що вітчизняне законодавство з питань валютного регулювання та контролю має певні недоліки й прогалини, зокрема в частині регламентації валютних обмежень. Така ситуація пояснюється рядом факторів, а саме відсутністю в Україні необхідного досвіду. Наведене обумовлює доцільність вивчення практики врегулювання валютно-фінансової сфери в зарубіжних країнах. У зв'язку з цим досліджено досвід запровадження валютних обмежень у таких державах, як США, Французька та Польська Республіки. Вивчено історичні підвалини, політико-правові та соціально-економічні умови застосування зазначених обмежень у даних країнах. Зроблено відповідні висновки про корисність та доцільність використання досвіду даних країн задля врегулювання валютних обмежень в Україні.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання – удосконалення адміністративно-правового регулювання валютних обмежень і вироблення на цій основі відповідних пропозицій та рекомендацій. В результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. Доведено, що інститут валютного регулювання в Україні пройшов тривалий шлях розвитку. Втім сьогодні говорити про те, що даний процес є завершеним, не доводиться. Це пов'язано з тим, що в чинному законодавстві існує низка прогалин у валютному регулюванні, що, у свою чергу, негативним чином впливає на якість цієї діяльності. Крім того, законодавець недостатньо уваги приділив нормотворчій діяльності, про що свідчить наявність законів та підзаконних нормативно-правових актів, які є застарілими та не відповідають сучасним соціально-економічним та політичним реаліям.

2. Запропоновано авторське визначення поняття «валютне регулювання», під яким пропонується розуміти сукупність законодавчо встановлених засобів та інструментів, які повинні використовувати спеціально уповноважені органи державної влади для ефективної реалізації державної політики у зазначеній сфері, а також для забезпечення стабільності національної валюти України та зростання вітчизняної економіки. Обґрунтовано, що валютне регулювання, безперечно, є важливим напрямком діяльності держави, від ефективності якої залежить фінансово-економічне благополуччя всієї держави та кожного окремого громадянина зокрема.

3. Під формами валютного регулювання запропоновано розуміти закріплені у нормах законодавства України зовнішній вираз діяльності уповноважених органів державної влади, яка спрямована на здійснення валютного регулювання в нашій країні. Охарактеризовано такі основні

форми валютного регулювання в Україні: девальвація, ревальвація, валютна інтервенція, валютні обмеження, регулювання конвертованості валюти, регулювання облікових ставок Національного (центрального) банку; управління валютними резервами; регулювання платіжного балансу.

4. Під правовими засадами валютного регулювання запропоновано розуміти сукупність юридичних норм, які об'єднані у відповідні нормативно-правові акти різної юридичної сили та спрямовані на правове врегулювання валютних правовідносин. Наголошено, що належне законодавче упорядкування правовідносин у сфері валютного регулювання має важливе значення для держави та її громадян. Особлива роль у регулюванні таких правовідносин належить нормам адміністративного права, адже саме за їх допомогою вбачається можливим належним чином упорядкувати діяльність уповноважених суб'єктів, а також забезпечити належне виконання ними своїх функцій. А відтак можна говорити про те, що адміністративно-правові норми відіграють ключову роль у валютному регулюванні, адже без діяльності вказаних органів досягнення кінцевої мети валютного регулювання є просто неможливим.

5. Визначено, що механізм адміністративно-правового регулювання валютних обмежень – це сукупність відповідних елементів, які, взаємодіючи між собою, дозволяють упорядкувати та організувати правовідносини, що виникають під час здійснення валютного регулювання у формі валютних обмежень. Виокремлено наступні структурні елементи механізму адміністративно-правового регулювання у вказаній сфері: 1) норми адміністративного права; 2) реалізація норм адміністративного права; 3) адміністративні правовідносини; 4) юридичні факти.

6. Суб'єкти регулювання валютних обмежень в Україні об'єднано у дві групи: а) національні; б) міжнародні. До національних суб'єктів регулювання валютних обмежень віднесено: а) Верховну Раду України (визначає основоположні, принципові організаційно-правові засади фінансової, в тому числі кредитно-валютної політики держави, а також

призначає та контролює роботу посадових осіб органів, які безпосередньо здійснюють зазначену політику в Україні, зокрема запроваджують валютні обмеження); б) Президента України (здійснює регулювання валютних обмежень через видання відповідних підзаконних нормативно-правових актів, взяття участі у формуванні уряду та складу Національного банку України, а також здійснення контролю за їх діяльністю); в) Кабінет Міністрів України (займається формуванням та реалізацією, як безпосередньо, так і через відповідні центральні та територіальні органи виконавчої гілки влади, державної політики у фінансово-грошовій сфері, а також сприяє Національному банку України в підтримці стабільності національної валюти України); г) Національний банк України (є одним із ключових органів системи національних суб'єктів регулювання валютних обмежень в Україні, оскільки саме цей орган держави безпосередньо опікується питаннями підтримки стабільності української грошової одиниці. У зв'язку із цим НБУ в межах своїх повноважень запроваджує, в разі необхідності, відповідні обмеження, а також забезпечує належну реалізацію тих, що передбачені законодавством. Специфіка правового становища даного державного органу обумовлена тим, що він не перебуває у прямому підпорядкуванні жодного з вищезгаданих вищих органів держави. Втім керівний склад НБУ підзвітний суб'єктам, які його формують, а саме ВРУ та Президенту України); г) банки (банки, як державні, так і недержавні, не мають владно-управлінських повноважень зовнішнього характеру, а отже, не можуть встановлювати валютні обмеження загальнодержавного характеру, які є обов'язковими для виконання іншими учасниками валютного ринку. Однак, реалізуючи вказівки НБУ щодо валютних обмежень, керівництво банків встановлює на внутрішньому рівні відповідні обмеження щодо порядку здійснення валютних операцій даним банком та його структурними підрозділами). До міжнародних суб'єктів регулювання валютних обмежень віднесено: а) Міжнародний валютний фонд (МВФ); б) Групу Світового банку, до якої входять: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР); Міжнародна

асоціація розвитку (МАР); Міжнародна фінансова корпорація (МФК); Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ); Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС).

7. Виокремлено два рівні правового регулювання валютних обмежень: а) міжнародно-правовий; б) національний, або внутрішньодержавний. Національний рівень адміністративно-правового регулювання валютних обмежень запропоновано поділити на такі підрівні: а) законодавчий; б) підзаконний; в) локальний. Обґрунтовано висновок, що існування багаторівневого механізму правового регулювання валютних обмежень обумовлене, з одного боку, необхідністю створення змістовного та стабільного, розрахованого на тривалий строк застосування, нормативно-правового підґрунтя, а з іншого – потребою забезпечення впровадження у практичне життя, пристосування до конкретних існуючих життєвих обставин більш загальних законодавчих норм, необхідністю оперативного та компетентного реагування на різного роду зміни у тих чи інших суспільних відносинах, термінового усунення недоліків і прогалин у їх правовій регламентації. Основними напрямками правового регулювання валютних обмежень названо: а) наявність особливого режиму допуску суб'єктів до здійснення певних видів валютних операцій; б) встановлення обмежень щодо торгівлі валютою; в) встановлення обмежень щодо надання кредитів та видачі депозитів, зокрема в іноземній валюті; г) встановлення спеціального режиму переміщення валюти через кордони України; ґ) встановлення вимог для певних категорій суб'єктів щодо обов'язкового продажу ними частини своїх надходжень в іноземній валюті; д) встановлення обмежень щодо здійснення міжнародних валютних платежів; є) встановлення обмежень щодо використання на території України іноземної валюти в готівковій формі.

8. Доведено, що регулювання валютних обмежень відбувається, переважно, в імперативній формі, яка не передбачає якоїсь суттєвої свободи у поведінці суб'єктів під час виконання вимог даних обмежень. Акцентовано увагу на тому, що обмеження не слід ототожнювати виключно із заборонами,

оскільки перші застосовуються з метою стабілізації ситуації та підтримки належного порядку у сфері валютно-фінансових відносин, що досягається не лише через заборону вчинення певних дій, але й шляхом визначення конкретних умов і меж можливої та (або) необхідної поведінки учасників зазначених відносин.

9. З метою вдосконалення адміністративної відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні, запропоновано: а) на законодавчому рівні визнати можливість притягнення юридичних осіб до даної відповідальності; б) у ст. 16 Декрету КМУ від 19.02.1993 № 15-93 виключити словосполучення «фінансові санкції», оскільки закріплені у даній статті стягнення є, на наше переконання, адміністративними, а не фінансовими; в) виключно на законодавчому рівні закріпити підстави, умови та порядок (процедуру) притягнення особи, фізичної чи юридичної, до адміністративної відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні; г) привести у відповідність до Кодексу України про адміністративні правопорушення строки притягнення суб'єкта до юридичної відповідальності, зокрема адміністративно-правового характеру, за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні; г) систематизувати законодавство, яке регулює підстави та порядок притягнення суб'єкта до юридичної відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні.

10. На підставі узагальнення зарубіжного досвіду правового регулювання валютних обмежень обґрунтовано висновок, що провідні демократичні країни йдуть шляхом лібералізації валютного регулювання і контролю, що передбачає відмову від значної частини обмежень щодо здійснення валютних операцій резидентами та нерезидентами, як фізичними, так і юридичними особами, і всередині держави, і в зарубіжних країнах. Запропоновано: а) активізувати процес лібералізації валютного регулювання в Україні, при цьому, в першу чергу, відносно приватних індивідуальних

осіб, як резидентів, так і нерезидентів, адже, як свідчить зарубіжна практика, зокрема Республіки Польща, такі заходи не приводять до суттєвого відтоку капіталу; б) розширити коло суб'єктів, які мають право запровадження валютних обмежень та контролю за ними; в) покращити стан взаємодії Національного банку України з іншими суб'єктами регулювання валютних обмежень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Административная ответственность в СССР/И. А. Галаган. Изд. Воронежского ун-та, 1970. 251 с.
2. Административное право России: учебник/отв. ред. Д. Н. Бахрах. Москва, 1997. 345 с.
3. Административное право России: учебник/отв. ред. Л. Л. Попов. 2-е изд., перераб. и доп. URL: <http://yourlib.net/content/view/2183/38/>.
4. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття): монографія/В. В. Галуцько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін, О. О. Онищук, Ю. В. Гридасов, М. М. Новіков, У. О. Палієнко, І. А. Дьомін, О. М. Єщук; за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон: ВАТ «Херсонська міська друкарня», 2010. 376 с.
5. Адміністративне право України: підручник для юридичних вузів і фак./Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Харків, 2000. 520 с.
6. Адміністративне право України: підручник/В. В. Галуцько, В. І. Олефір, Ю. В. Гридасов, А. А. Іванищук, С. О. Короєд. Т. 1: Заг. адміністративне право. Акад. курс. Херсон: ХМД, 2013. 393 с.
7. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т./ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Том 1. Загальна частина. Київ: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
8. Адміністративне право: навчальний посібник/О. І. Остапенко, З. Р. Кисіль, М. В. Ковалів, Р. В. Кисіль. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 536 с.
9. Адміністративне право: підручник/Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків: Право, 2010. 624 с.
10. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина/за ред. І. О. Ієрусалімова, І. О. Ієрусалімової, П. М. Павлика,

Ж. В. Удовенко. Київ: Знання, 2007. 223 с.

11. Аземша І. Б. Юридична відповідальність: сучасні погляди, дискусії та концепції. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 54–57.

12. Александров Н. Г. Право и законность в период развернутого строительства коммунизма. Москва: Юрид. лит., 1961. 243 с.

13. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве/С. С. Алексеев. Москва, 1966. 187 с.

14. Алексеев С. С. Общая теория права. Курс в двух томах/С. С. Алексеев. Т. 2. Москва: Юрид. лит., 1982. 360 с.

15. Алексеев С. С. Теория права. 2-е изд., перераб. и доп./С. С. Алексеев. Москва: БЕК, 1995. 311 с.

16. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.

17. Андреев В. С. Право социального обеспечения в СССР/В. С. Андреев. Москва: Юрид. лит-ра, 1980, 311 с.

18. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади/О. Ф. Андрійко. Київ: Наук. думка, 2004. 304 с.

19. Артемов Н. М. Валютное регулирование в Российской Федерации: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2002. 54 с.

20. Базілінська О. Я. Мікроекономіка: навчальний посібник для студентів вузів/О. Я. Базілінська, О. В. Мініна; ред. О. Я. Базілінська. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 349 с.

21. Басін К. В. Юридична відповідальність та гарантування прав людини // Юридичні читання молодих вчених: зб. матеріалів всеукр. наук. конференції (23–24 квітня 2004). Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 276 с.

22. Баулін О. В., Лебідь В. І., Матвеев П. С., Пожидаєва М. А. Адвокатський іспит. Підготовчий курс: навчальний посібник. Київ: Алерта,

2013. 736 с.

23. Бахрах Д. Н. Административное право: учебник для вузов. Москва: Издательство ВЕК, 1999. 368 с.

24. Бачинин В. А. Энциклопедия философии и социологии права/В. А. Бачинин. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 1081 с.

25. Береславська О. І. Валютна інтервенція як інструмент державного регулювання обмінного курсу. URL: <http://zavantag.com/docs/609/index-398031-1.html>.

26. Береславська О. І. Інтервенції на валютних ринках як інструмент курсової та грошово-кредитної політики. *Вісник НБУ*. 2005. № 10. С. 36–40.

27. Береславська О. І. Теоретичні засади формування механізму валютного регулювання. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2011. № 2 (53). С. 60–67.

28. Блащук Ю. О. Валютний контроль: міжнародний досвід і національні тенденції. *Вісник НБУ*. 2001. № 4. С. 28–29.

29. Бодрова Н. Е., Воропай О. Ю. Управління валютними резервами у комерційних банках. URL: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/69281.doc.htm.

30. Большой энциклопедический словарь/под ред. А. М. Прохорова. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва: Большая Российская энцикл.; СПб.: Норинт, 2001. 1456 с.

31. Бондаренко В. А. Деякі питання реалізації адміністративно-правових норм. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2013. Вип. 4. С. 78–86.

32. Бондаренко Г. П. Адміністративна відповідальність в СРСР. Львів: ЛДУ, 1975. 176 с.

33. Боришкевич О. В. Валютне регулювання та контроль: навчальний посібник/О. В. Боришкевич та ін.; заг. ред. О. В. Боришкевич; Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т

ім. Вадима Гетьмана». Київ: КНЕУ, 2008. 400 с.

34. Бурковська А. В. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції в сучасних умовах: навчальний посібник/А. В. Бурковська, Т. І. Лункіна. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 208 с.

35. Валютное право: учебник для академического бакалавриата/Ю. А. Крохина и др.; под ред. Ю. А. Крохиной. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2015. 394 с. (Серия: Бакалавр. академический курс). URL: http://stud.com.ua/41339/pravo/rol_dogovoriv_mizhnarodnomu_valyutnomu_pravi.

36. Валютное регулирование в США. URL: <http://www.rustradeusa.org/usa/307/314/>.

37. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 333 с.

38. Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

39. Венедиктов В. С. Проблеми науки і практики трудового права в сучасних умовах ринкової економіки // Актуальні проблеми науки трудового права в сучасних умовах ринкової економіки: матеріали наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 19-20 травня 2003 р.). Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. С. 6–14.

40. Венедиктов В. С. Трудове право України (загальна частина): навчальний посібник для курсантів і слухачів вищих навчальних закладів МВС України/В. С. Венедиктов. Харків: ХНУВС, 2006. 178 с.

41. Веремеєнко І. І. Механізм адміністративно-правового регулювання в сфері охорони общественного порядку/І. І. Веремеєнко. Москва, 1981. 350 с.

42. Верина О. В. Лицензионные договоры на объекты интеллектуальной собственности и информацию: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 1997. 143 с.

43. Вне конфронтации. Международное право в период после

«холодной войны»: сборник статей/отв. ред. Л. Дэмрош, Г. Даниленко; Амер. ассоциация междунар. права, Ин-т гос-ва и права РАН. Москва: СПАРК, 1996. 356 с.

44. Внутрішньогосподарський контроль: навчальний посібник/Л. В. Гуцаленко, М. М. Коцупатрий, У. О. Марчук. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 496 с. URL: http://pidruchniki.com/1088040561804/ekonomika/distsiplinarna_vidpovidalnist_pratsivnikiv.

45. Волинка К. Г. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2003. 240 с.

46. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник. Київ: Прецедент; Моя книга. 2006. 448 с.

47. Галунько В. В. Адміністративно-правові основи організації та діяльності Державної служби охорони при Міністерстві внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2004. 19 с.

48. Галунько В. М. Адміністративна відповідальність іноземців та осіб без громадянства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 180 с.

49. Гальчинський А. С. Теорія грошей: навчальний посібник/А. С. Гальчинський. 4-е вид. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 411 с.

50. Гарбінська-Руденко А. В. Досвід валютного регулювання та валютного контролю за законодавством Польщі // Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку: І Міжнародна наукова конференція. (Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2011 р.). Київ, 2011. С. 424–429.

51. Германюк М. О. Дефиниция «принципы государственной службы»: новые подходы к формулировке («человекоцентристский» аспект). Запорожский национальный университет, 2012. URL: <http://www.stationline.org.ua/pravo/76/12310-definiciya-principi-derzhavno>—

sluzhbi-novi-pidxodi-do-formulyuvannya-lyudinocentristskij-aspekt.html.

52. Головин М. Ю. Взаимодействие финансовых систем стран СНГ. СПб.: Алетейя, 2010. 224 с.

53. Голосніченко І. П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права/І. П. Голосніченко. Київ: Вища шк., 1991. 208 с.

54. Горшенев В. М., Шахов И. Б. Контроль как правовая форма деятельности. Москва: Юрид. лит., 1987. 176 с.

55. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

56. Государственное управление: проблемы теории, истории, практики, преподавания. Ростов н/Д: Изд-во Ростов. ун-та. 1993. 87 с.

57. Грищук В. К. Соціальна відповідальність: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 152 с.

58. Грызун Е. В. Правонарушение и юридическая ответственность в их соотношении: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2002. 29 с.

59. Губин Е. П. Предпринимательское право Российской Федерации/П. Г. Лахно (ред). Москва: Юристъ, 2003. 526 с.

60. Деловая Польша. Экономика и связи с Россией в 2003-04 г.г. Т. IV. С. 47. URL: file:///D:/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD/%D0%B0%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D1%82/%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/user_pdf_312_4.pdf.

61. Деньги. Кредит. Банки: учебник/Г. Е. Алпатов, Ю. В. Базулин и др.; под ред. В. В. Иванова, Б. И. Соколова. Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2003. 624 с. URL: <https://finances.social/kredit-banki-dengi/123-mejdunarodnyiy-opyit-valyutnogo-36099.html>.

62. Джафарова О. Інститут ліцензування як один із видів дозвільної

діяльності. URL: <http://referatu.in.ua/kivalov-sergij-definiciya-publichnoyi-slujbita-yiyi-aditivni.html?page=228>.

63. Дзюблюк О. В. Особливості застосування політики облікової ставки як інструмента управління грошово-кредитними відносинами/О. В. Дзюблюк. *Банківська справа*. 2000. № 3. С. 39–42.

64. Дмитренко Ю. П. Трудове право України: підручник/Ю. П. Дмитренко. Київ: ЮрінкомІнтер, 2009. 624 с.

65. Добнін Л. З. Рубель був сталою валютою. *Гроші та кредит*. 1996. № 8. С. 63–68.

66. Добровольская Т. Н. Принципы деятельности советской прокуратуры. *Проблемы организации и деятельности прокурорской системы в свете Закона о прокуратуре СССР*. Москва: Всесоюзн. НИИ прокуратуры СССР, 1980. С. 17–27.

67. Дорофеев Б. Ю. Валютное право России: учебное пособие/Б. Ю. Дорофеев, Н. Н. Земцов, В. А. Пушин; под ред. Б. Ю. Дорофеева. Москва: НОРМА, 2000. 360 с.

68. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т. 1/редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.

69. Енциклопедичний словник з державного управління/уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

70. Енциклопедія банківської справи України/редкол.: В. С. Стельмах та ін. Київ: Молодь, Ін Юре, 2001. 680 с.

71. Ершов А. Д. Основы управления и организации в таможенном деле: учебное пособие. СПб: Изд-во ЛГУ, 1999. 415 с.

72. Єпіфанова М. А. Система валютного регулювання в Україні в умовах лібералізації фінансових ринків: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. 2011. 205 с.

73. Єфименко М. Ю. Правовий статус адвоката в адміністративному судочинстві. *Право і Безпека*. 2013. № 3. С. 35–41. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2013_3_9.

74. Журавка Ф. О. Валютна політика в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія. Суми: Ділові перспективи; ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 334 с.

75. Журавка Ф. О. Дисконтна політика НБУ як інструмент реалізації валютної політики держави. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* Львів, 2008. Вип. 1 (69): Фінансовий ринок України: глобалізація та євроінтеграція. С. 293–298.

76. Завора Т. М. Принципи валютного регулювання в Україні/Т. М. Завора, І. Г. Діхтяр, Ю. М. Чумак // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: матеріали III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (11 листопада 2015 року). Полтава: ПолтНТУ, 2015. С. 35–38.

77. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів/М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.

78. Зайцев О. Валютная политика во Франции: 5 этапов. URL: <https://www.forextimes.ru/foreks-stati/valyutnaya-politika-vo-francii-5-etapov>.

79. Зінь Е. А., Дука Н. С. Основи зовнішньоекономічної діяльності: підручник/за ред. д. е. н., проф. Е. А. Зіня. Київ: Видавництво «Кондор», 2009. 432 с.

80. Зовнішньоекономічна діяльність: навчальний посібник/А. П. Рум'янцев, Н. С. Рум'яйцева. Київ: ЦНЛ, 2004. 384 с.

81. Иванов В. В. Материально-правовые и процессуальные гарантии законности привлечения к административной ответственности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одесса, 2001. 192 с.

82. Иванов Д. Современное валютное законодательство Польши/Д. Иванов. *Финансовый бизнес*. 1998. № 7. С. 14.

83. История валютных отношений в России: краткий экскурс с

картинками. URL: <https://geektimes.ru/company/broker/blog/270260/>.

84. Іванченко О. Визначення поняття, сутності та видів соціальної відповідальності: актуальні проблеми. *Право України*. № 1. 2006. С. 60–65.

85. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови/А. О. Івченко. Харків: Фоліо, 2002. 540 с.

86. Іскоростенський А. М. Правове регулювання валютних відносин в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2008. 234 с.

87. Йонас Г. Принцип відповідальності. Київ: Лібра, 2001. 400 с.

88. Калетнік Г. М., Мазур А. Г., Кубай О. Г. Державне регулювання економіки: навчальний посібник. Київ: «Хай-Тек Прес», 2011. 428 с.

89. Кибец Д. В. Принципы валютного регулирования в Украине. *Право и политика*. 2016. № 4. С. 103–108.

90. Кириленко І. С. Локальна правотворчість як особливий різновид юридичної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право/гол. ред. Ю. М. Бисага*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 55–58.

91. Кириченко В. М. Теорія держави і права: модульний курс: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 264 с.

92. Кібець Д. В. Девальвація та ревальвація як форми валютного регулювання в Україні. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування: міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9–10 верес. 2016 р. К.: Центр прав. наук. дослідж., 2016. С. 67–68.*

93. Кібець Д. В. Завдання та функції валютного регулювання в Україні. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 14–15 серп. 2015 р. Львів: Західноукр. орг. «Центр правничих ініціатив», 2015. С. 72–73.*

94. Кібець Д. В. Історико-правовий аналіз валютного регулювання в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. С. 201–207.

95. Кібець Д. В. Механізм адміністративно-правового регулювання валютних обмежень в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 2. Т. 4. С. 80–84.

96. Кібець Д. В. Норми адміністративного права, як структурний елемент механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, Україна, 10–11 лют. 2017 р. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 57–60.

97. Кібець Д. В. Поняття та система принципів валютного регулювання в Україні. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 26–27 січ. 2018 р. Запоріжжя: Запоріз. міська громад. орг. «Істина», 2018. С. 58–61.

98. Кібець Д. В. Поняття, мета та завдання валютного регулювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3 (9). С. 134–139.

99. Кібець Д. В. Правові засади валютного регулювання та місце серед них адміністративно-правового регулювання. *Верховенство права*. 2018. № 2. С. 73–80.

100. Кібець Д. В. Форми валютного регулювання в Україні. *Наше право*. 2018. № 2. С. 56–61.

101. Ківалов С. В. Адміністративне право України: підручник / С. В. Ківалов. Одеса: Юрид. літ., 2003. 893 с.

102. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Одеса: Юридична література, 2002. 312 с.

103. Клим О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 205 с.

104. Клименко В. В. Фінансовий ринок: навчальний посібник/за ред.

В. І. Павлова, В. В. Клименко, Л. М. Акімова, Л. М. Докієнко. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 358 с.

105. Князька Л. А. Адміністративно-правове регулювання в галузі соціального захисту населення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 20 с.

106. Коваленко В. В. Курс адміністративного права України: підручник/В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін.; за ред. В.В.Коваленка. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

107. Коваленко К. В. Правове регулювання дисциплінарної відповідальності працівників органів внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2009. 207 с.

108. Коваль В. М. Апеляційні суди в Україні: становлення і розвиток: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2003. 212 с.

109. Когут Я. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів місцевої міліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2008. 264 с.

110. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/conv>.

111. Колдовський А. В. Система валютного регулювання в контексті фінансової нестабільності економіки: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Суми, 2013. 219 с.

112. Колодізев О.М. Гроші і кредит: підручник/О. М. Колодізев, В. Ф. Колесніченко. Київ: Знання, 2010. 615 с.

113. Колодій А. М. Принципи права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

114. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України: підручник/за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Вид. 2-ге, змін, і доп. Київ: Істина, 2012. 528 с.

115. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

116. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник/В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

117. Колпаков В. К. Поняття форм публічного адміністрування. *Адміністративне право і процес*. № 2 (2). 2012. С. 43–51.
118. Комзюк А. Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2002. 408 с.
119. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. Москва: Наука, 1975. 721 с.
120. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
121. Копнин П. В. Логические основы науки. Київ: Вища школа, 1968. 288 с.
122. Короткий курс лекцій з дисципліни «Фінанси і кредит». URL: https://studme.com.ua/12380607/finansy/finansy_i_kredit.htm.
123. Косова Т. Д. Центральний банк і грошово-кредитна політика. навчальний посібник/за ред. Т. Д. Косової, О. О. Папаїки. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 328 с.
124. Костюченко М. Є. Поняття і значення ліцензування в сучасній Україні. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=630%3A071013-10&catid=81%3A4-1013&Itemid=100&lang=en.
125. Котюк В. О. Теорія права. Курс лекцій: навчальний посібник для юрид. фак. вузів. Київ: Вентурі, 1996. 208 с.
126. Кравченко Л. М. Правові засади валютного регулювання і контролю в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2003. 202 с.
127. Кравченко Л. М., Шапошников О. О. Валютне регулювання і валютний контроль в Україні: навчальний посібник. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 102 с.
128. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навчальний посібник. 3-є вид., змін, й доп. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с.

129. Краткий философский словарь/А. П. Алексеев, Г. Г. Васильев и др.; под ред. А. П. Алексеева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2008. 496 с.
130. Крохіна Ю. А. Валютне право: підручник для академічного бакалаврату/Ю. А. Крохіна та ін.; під ред. Ю. А. Крохіної. 5-е вид., перероб. і дод. Москва: Видавництво Юрайт, 2015. 553 с.
131. Кунченко-Харченко В. І. Правознавство: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2011. 474 с.
132. Кучерявенко М. П. Фінансове право: підручник/М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. Харків: Право, 2013. 400 с.
133. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. Національна і міжнародна безпека/В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан. Вид. 2-е, доп. і переробл. Київ: «ТЕКСТ», 2008. 400 с.
134. Лукашева Е. А. Явич Л. С. Право и социализм. МОСКВА: Юрид. лит., 1982. 173 с.
135. Майоров В. И. Административно-правовые проблемы управления обеспечением безопасности дорожного движения: дис. ... д-ра юрид. наук. Екатеринбург, 1997. 206 с.
136. Малиновський В. Я. Державне управління: навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. та перероб. Київ: Атіка, 2003. 576 с.
137. Малиновська В. М. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. URL: <http://www.vru.gov.ua /Docs/a150710.pdf>.
138. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Галич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг: підручник. Київ: Знання, 2008. 661 с. URL: http://pidruchniki.com/17280924/turizm/litsenzuvannya_forma_derzhavnogo_regul_yuvannya_turizmu.
139. Маслова Я. І. Адміністративно-правові засади управління у сфері автомобільних доріг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2010. 210 с.

140. Матвієнко П. Є. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 197 с.
141. Мелян Н. Ю. Правове регулювання функціонування публічних фондів соціального призначення України в умовах сучасних перетворень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2017. 234 с.
142. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/conv>.
143. Міжнародний валютний фонд: принципи дії та механізм кредитування. URL: http://www.umin.com.ua/analit_mat/drn/126.htm.
144. Міжнародні валютно-кредитні відносини: навчальний посібник/Н. І. Патики. Київ: Знання, 2012. 566 с. URL: http://pidruchniki.com/1007040447690/finans/mizhнародna_finansova_korporatsiya.
145. Міжнародні фінанси/О. М. Мозговий, Т. Є. Оболенська, Т. В. Мусієць: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 557 с.
146. Місяць Н. О. Щодо деяких теоретичних засад валютного регулювання. *Фінансовий простір*. 2015. № 1. С. 196–203.
147. Могилевський Л. В. До питання структури системи трудового права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 1. С. 34–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2015_1_10.
148. Мочерний С. В. Економічна теорія: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 856 с.
149. Муратова Д. Б. Адміністративно-правове регулювання перебування мігрантів у пунктах тимчасового утримання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: 2010. 226 с.
150. Національний банк і грошово-кредитна політика: підручник/за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза та канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. Київ: КНЕУ, 1999. 368 с.
151. Нижник В. М. Грошово-кредитна політика: метод. вказівки з теорет. основ і практикум з курсу для студ. спец. «Міжнародні економічні

відносини»/уклад.: В. М. Нижник, А. О. Мельник. Хмельницький: ХДУ, 2004. 72 с.

152. Німко О. Б. Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 201 с.

153. Новейший философский словарь/сост. А. А. Грицанов. Мн.: изд. В. М. Скакун, 1998. 896 с.

154. Общая теория права и государства: учебник/под ред. В. В. Лазарева. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2001. 520 с.

155. Овсейко С. В. Валютное законодательство Польши/С. В. Овсейко. URL: <http://www.kaznachey.com/doc/7zhllljnmnA/>.

156. Ожегов С. И. Словарь русского языка/С. И. Ожегов. Москва: Русский язык, 1988. 712 с.

157. Онищенко В. О. Фінанси (державні, корпоративні, міжнародні): підручник/за ред. В. О. Онищенко; В. О. Онищенко, А. Ю. Бережна, Л. О. Птащенко, І. Б. Чичкало-Кондрацька. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 600 с.

158. Опря А. Т. Фінансове право: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 248 с.

159. Орлюк О. П. Правові проблеми організації та діяльності банківської системи України: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2003. 482 с.

160. Основи менеджменту: навчальний посібн. для студ. вищ. навч. закл./І. О. Щєбликіна, Д. В. Грибова. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2015. 480 с. URL: http://pidruchniki.com/75169/menedzhment/sotsialna_vidpovidalnist_yuridichna_vidpovidalnist.

161. Остапенко О. І., Люблін В. Д. Адміністративно-правові відносини в умовах адміністративної реформи в Україні: навчальний посібник. Львів: ЛДУВС, 2007. 119 с.

162. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність:

навчальний посібник. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. 180 с.

163. Павлов Д. М. Адміністративне право. Загальна частина: конспект лекцій. Київ: МАУП, 2007. 136 с.

164. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис КУП*. № 2. 2010. С. 97.

165. Пархоменко Н. М. Договір у системі права України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 1998. 202 с.

166. Пастух І. Д. Організаційно-правові засади ліцензування господарської діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 19 с.

167. Патица Н. І. Міжнародні валютно-кредитні відносини: навчальний посібник/Н. І. Патица. Київ: Знання, 2012. 566 с.

168. Перламутров В. История советских денег. *Былое*. 1997. № 1. С. 64–74.

169. Петришин О. В. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

170. Петрова І. П. Нормативно-правове регулювання організації і діяльності міліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2004. 210 с.

171. Пиголкин А. С. Теоретические проблемы в правотворческой деятельности в СССР. *Советское государство и право*. 1963. № 6. С. 26.

172. Погребной И. М. Теория права: учебное пособие. 3-е изд., испр. и доп. Харьков: Государственное специализированное издательство «Основа», 2003. 128 с.

173. Подорожній Є. Ю. Теоретичні підходи до визначення поняття «юридична відповідальність». *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С. 6–15.

174. Політичний енциклопедичний словник: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/упорядники В. П. Горбатенко,

А. Г.Саприкін/за ред. Ю. С.Шемчушенка, В. Д. Бабкіна. Київ: Генеза, 1997. 400 с.

175. Популярна юридична енциклопедія/кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Гловченко, В. С. Ковальський (кер) та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

176. Правовий статус та функції Національного банку України/офіційне інтернет-представництво. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36081.

177. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07.12.2000 № 2121-III // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

178. Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України: постанова НБУ від 13.12.2016 № 410 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0410500-16>.

179. Про запровадження обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті та встановлення розміру обов'язкового продажу таких надходжень: постанова НБУ від 13.12.2017 № 129. URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=60492054>.

180. Про затвердження Інструкції про порядок здійснення розрахунків у іноземній валюті за експортно-імпортними операціями на умовах відстрочки платежів чи поставок: наказ Національного банку України від 14.06.1994 № 85 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0085500-94/conv>.

181. Про затвердження Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України: постанова НБУ від 14.10.2004 № 485 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1413-04>.

182. Про затвердження Положення про порядок надання банкам і

філіям іноземних банків генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій: постанова НБУ від 15.08.2011 № 281 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1054-11>.

183. Про затвердження Правил використання готівкової іноземної валюти на території України та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: постанова НБУ від 30.05.2007 № 200 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0656-07>.

184. Про затвердження Стратегії валютних інтервенцій Національного банку України на 2016–2020 роки: рішення Національного банку України від 06.09.2016 № 261-рш // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/vr261500-16>.

185. Про Кабінет Міністрів України: закон України 27.02.2014 № 794-VII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

186. Про комітети Верховної Ради України: закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 19. Ст. 134.

187. Про ліцензування видів господарської діяльності: закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.

188. Про міжнародні договори України: закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

189. Про Національний банк України: закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14/print>.

190. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання: постанова ВРУ від 04.12.2014 №

22-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/22-19>.

191. Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України: постанова НБУ від 27.05.2008 року № 148. URL: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/viijdjayuchi-z-ukraini/peremischennya-valyutnih-tsinnostey/>.

192. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті: закон України від 23.09.1994 № 185/94-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/185/94-вр/conv>.

193. Про практику розгляду судами скарг на постанови у справах про адміністративні правопорушення: пленум ВСУ від 24.06.1988 № 6 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/v0006700-88>.

194. Про Раду національної безпеки і оборони України: закон України від 05.03.1998 року № 183/98-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>.

195. Про режим іноземного інвестування: закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр/conv>.

196. Про реформу грошової системи України: указ Президента України від 07.11.1992 № 549/92 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/549/92>.

197. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 січня 2001 року «Про заходи щодо детінізації економіки»: указ Президента України № 183/2001. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/1832001-569>.

198. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93>.

199. Проблемы общей теории права и государства: учебник для вузов/под общ. ред. академика РАН, д. ю. н., проф. В. С. Нерсесянца. Москва: Норма, 2004. С. 832.

200. Проблемы теории государства и права: учебное пособие/под ред. М. Н. Марченко. Москва: Юристъ, 2001. 656 с.

201. Пунда О. О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини: монографія/О. О. Пунда. Хмельницький; Київ: Видавництво Сергія Пантюка, 2005. 436 с.

202. Радик І. Л. Правові проблеми екологічного ліцензування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2001. 178 с.

203. Радько Т. Н. Теория государства и права в схемах и определениях: учебное пособие. – Москва: «Проспект», 2011 г. 135 с.

204. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01>.

205. Роєнко В. Грошові реформи Росії кінця XIX–початку XX ст. та їх роль у формуванні стійкої валюти/В. Роєнко, Л. Добрик. *Економічний аналіз: збірник наукових праць кафедри економічного аналізу*. Тернопіль, 2010. Вип. 7. С. 109–112.

206. Романов М. В. Правове регулювання заходів стягнення, що застосовуються до осіб, позбавлених волі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 213 с.

207. Рум'янцев А. П., Рум'янцева Н. С. Зовнішньоекономічна діяльність: навчальний посібник. 2-ге вид. перероб. та доп. Київ: Центр

учбової літератури, 2012. 296 с.

208. Рябченко О. П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: монографія/О. П. Рябченко; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во ун-ту внутр. справ, 1999. 304 с.

209. Самощенко И. С. О правовых формах осуществления функций Советского государства. *Советское государство и право*. 1956. № 3. С. 85–87.

210. Саніахметова Н. О. Підприємницьке право: Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама: навчальний посібник/Н. О. Саніахметова. 2-е вид. Київ: А.С.К., 2002. 704 с.

211. Семерак О. С., Семерак І. О. Основи правознавства: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 480 с. (Вища освіта XXI століття). URL: http://pidruchniki.com/2008021559031/pravo/yuridichna_vidpovidalnist_pidstavi_vidi_tsili.

212. Системное познание мира: методол. проблемы. Москва: Политиздат, 1985. 263 с.

213. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник/пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.

214. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 3-те вид. Київ: Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.

215. Словарь иностранных слов/под. ред. И. В. Ляхина, С. М. Локшиной, Ф. М. Петрова (главный редактор), Л. С. Шаумина. Изд. 6-е перераб. и доп. Москва: Изд-во «Советская энциклопедия», 1964. 784 с.

216. Словник української мови: в 11 т./ред. кол.: І. К. Білодід (гол.) та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Т. 3. Київ: Наукова думка, 1972. 744 с.

217. Словник Української мови: в 11 т./ред. кол.: І. К. Білодід (гол.) та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Т.9. Київ: Наукова думка, 1978. 916 с.

218. Советский энциклопедический словарь/под ред. А. М. Прохорова. Москва: Советская энциклопедия, 1983. 799 с.
219. Советское административное право: учебник/под ред. В. И. Поповой, М. С. Студеникиной. Москва: Юрид. лит., 1988. 320 с.
220. Советское трудовое право/под ред. А. С. Пашкова, О. В. Смирнова. Москва: Юрид. лит., 1982. 503 с.
221. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду від 22.07.1944 // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_921.
222. Статті Соглашения Международного валютного фонда // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_921/print.
223. Степанченко О. С. Історико-правовий аналіз основних шляхів реформування інвестиційного законодавства Російської імперії (кінець XIX – початок XX ст.). *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право.* 2013. № 2. С. 120–123.
224. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 624 с.
225. Стрельченко О. Г. Заохочення як метод управління у сфері охорони здоров'я: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 251 с.
226. Сурилов А. В. Теория государства и права: учебное пособие/А. В. Сурилов. Киев; Одесса, 1989. 439 с.
227. Суторміна А. В. Валютне регулювання у забезпеченні економічного розвитку України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ: КНЕУ, 2015. 225 с.
228. Сущность юридической ответственности в советском обществе/И. С. Самощенко, М. Х. Фарукшин. Москва: Знание, 1974. 44 с.
229. Сырых В. М. Теория государства и права: учебник. Москва: Юрид. Дом «Юстицинформ», 2001. 591 с.

230. Темнов Е. И. Теория государства и права: учебное пособие для вузов/Е.И. Темнов. Москва: Издательство «Экзамен», 2003. 320 с.
231. Теория государства и права: курс лекций/под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. Москва: Юристъ, 1997. 672 с.
232. Теория государства и права: учебник/под ред. В. К. Бабаева. Москва: Юристъ, 2003. 592 с.
233. Теория государства и права/под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. Москва: НОРМА-ИНФРА. М., 1998. 570 с.
234. Теория права и государства: учебник/под ред. В. В. Лазарева. Москва: Право и Закон, 2001. 576 с.
235. Теорія держави і права: підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл./О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с. URL: http://pidruchniki.com/70668/pravo/ponyattya_vidi_zakoniv.
236. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник/за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
237. Теорія права соціального забезпечення: навчальний посібник/Б. І. Сташків. Київ: Знання, 2005. 405 с.
238. Теорія систем в екології: підручник/Ю. Г. Масікевич, О. В. Шестопалов, А. А. Негадайло та ін. Суми: Сумський державний університет, 2015. 330 с. URL: http://pidruchniki.com/91253/ekologiya/ponyattya_sistemi.
239. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2012. № 1 (35). С. 50–54.
240. Тиунова Л. В. Системные связи правовой действительности. Спб., 1991. 46 с.
241. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса/Ю. А. Тихомиров. Москва: НОРМА, 1998. 798 с.
242. Тлумачення поняття «закон» як вимога принципу правової

визначеності. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2014. Т. 155. С. 18–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2014_155_6.

243. Тлумачний словник української мови/А. О. Івченко. Харків: «Фоліо», 2002. 543 с.

244. Трудове право: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл./В. В. Жернаков, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко та ін.; за ред. В. В. Жернакова. Харків: Право, 2012. 496 с. URL: http://pidruchniki.com/1978021443394/pravo/distsiplinarna_vidpovidalnist.

245. Тюріна Н. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навчальний посібник/Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 408 с.

246. Угода про заходи щодо забезпечення покращення розрахунків між господарськими організаціями держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 15.05.1992. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_127.

247. Фандрайзинг: навчальний посібник. Центральноукраїнський регіональний навчальний центр. Партнерство громад фундація «Україна-США» (USAID), 2003. 95 с.

248. Фандрайзинг: навчальний посібник/О. В. Чернявська, А. М. Соколова. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 188 с.

249. Философский словарь/основан Г. Шмидтом; под ред. Г. Шишкоффа; пер. с нем., общ. ред. В. А. Малинина. Изд-е 22-е, новое, перераб. Москва: Республика, 2003. 575 с.

250. Философский словарь/под ред. И. Т. Фролова. 7-е изд., перераб. и доп. Москва: Республика, 2001. 719 с.

251. Философский словарь/под ред. М. М. Розенталя. Москва: Политиздат, 1972. 496 с.

252. Философский энциклопедический словарь/гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. Москва: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.

253. Філіпенко А. С. Адміністративно-правове регулювання захисту

населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2008. 19 с.

254. Філософський словник. Київ: Голов. ред. Укр. рад. енцикл., 1986. 525 с.

255. Форманюк В. В. Поняття локальної нормотворчості. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр./редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін та ін.; Одеса: Фенікс, 2011. Вип. 44. С. 124–129.*

256. Франція запретила поштовою пересылку валюти, «монет и драгоценных металлов». URL: <http://goldenfront.ru/articles/view/franciya-zapretila-pochtovuyu-peresytku-valyuty-monet-i-dragocennyh-metallor/>.

257. Хропанюк В. Н. Теория государства и права/В. Н. Хропанюк. Москва, 1993. С. 244–246.

258. Центральний банк і грошово-кредитна політика. С. М. Дідик. URL: http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k0186&T=11_1&lng=1&st=0.

259. Черданцев А. Ф. Теория государства и права: учебник для вузов. Москва: Юрайт, 2000. 432 с.

260. Чиркин В. Е. Закон как источник права в развивающихся странах. *Источники права*. Москва: Юрид. лит., 1985. С. 5–25.

261. Чирков А. П. Ответственность в системе права: учебное пособие. Калининград, 1996. 77 с.

262. Чистякова І. О. Санаторно-курортне забезпечення як форма соціально-правового захисту населення України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Луганськ, 2012. 198 с.

263. Шеваріхін А. О. Адміністративно-правові проблеми ліцензування господарської діяльності органами внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2003. 20 с.

264. Шелудько С. А. Облікова ставка центрального банку як інструмент валютного регулювання. *Регіональна економіка та управління*. 2015. № 4 (07). Ч. 2. С. 118–122.

265. Шереметьєва О. Ю. Правові основи регулювання валютних ризиків: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 263 с.
266. Шпомер А. Поняття, ознаки та функції ліцензування певних видів господарської діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 12. С. 77–80.
267. Щєбликіна І. О. Основи менеджменту: навчальний посібник для студ. вищ.навч. закл./І. О. Щєбликіна, Д. В. Грибова. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2015. 480 с.
268. Що таїть в собі ревальвація гривні? URL: <http://h.ua/story/73657/>.
269. Юзьков Л. П. Государственное управление в политической системе развитого социализма. Київ: Наук. думка, 1983. 155 с.
270. Юридическая ответственность и законность. Очерк теории/С. Н. Братусь. Москва: Юридическая литература, 1976. 215 с.
271. Юридична енциклопедія: в 6 т./редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4: Н – П. Київ: «Українська енциклопедія», 2002. 720 с.
272. Ющенко, В. А. Валютне регулювання: навчальний посібник/В. А. Ющенко, В. І. Міщенко. Київ: Знання, КОО, 1999. 359 с.
273. Money Laundering Control Act of 1986. URL: https://www.ffiec.gov/bsa_aml_infobase/documents/regulations/ML_Control_1986.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Список публікацій здобувача:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Кібець Д. В. Поняття, мета та завдання валютного регулювання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 3 (9). С. 134–139.
2. Кібець Д. В. Історико-правовий аналіз валютного регулювання в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. С. 201–207.
3. Кібець Д. В. Форми валютного регулювання в Україні. *Наше право*. 2018. № 2. С. 56–61.
4. Кібець Д. В. Механізм адміністративно-правового регулювання валютних обмежень в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 2. Т. 4. С. 80–84.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях:

5. Кібець Д. В. Принципы валютного регулирования в Украине. *Право и политика*. 2016. № 4. С. 103–108.
6. Кібець Д. В. Правові засади валютного регулювання та місце серед них адміністративно-правового регулювання. *Верховенство права*. 2018. № 2. С. 73–80.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Кібець Д. В. Завдання та функції валютного регулювання в Україні. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 14–15 серп. 2015 р.* Львів: Західноукр. орг. «Центр правничих ініціатив», 2015. С. 72–73.
8. Кібець Д. В. Девальвація та ревальвація як форми валютного регулювання в Україні. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток*

законодавства та проблеми правозастосування: міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9–10 верес. 2016 р. К.: Центр прав. наук. дослідж., 2016. С. 67–68.

9. Кібець Д. В. Норми адміністративного права, як структурний елемент механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, Україна, 10–11 лют. 2017 р. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2017. С. 57–60.*

10. Кібець Д. В. Поняття та система принципів валютного регулювання в Україні. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 26–27 січ. 2018 р. Запоріжжя: Запоріз. міська громад. орг. «Істина», 2018. С. 58–61.*

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Сумського державного університету
В.Д. Карпуша

«17» січня 2018 р.

АКТ

про впровадження в освітній процес результатів дисертаційного дослідження Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

Голова – завідувач кафедри ЦПДФП, д.ю.н., доцент Старинський М.В.

Члени комісії – к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Логвиненко М.І.

– к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Солонар А.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень» і їх використання в освітньому процесі з дисциплін «Адміністративне право», «Фінансового права», «Банківського права» кафедри цивільно-правових дисциплін та фінансового права і кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати дослідження Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення особливостей адміністративно-правового регулювання валютних обмежень, мають комплексний характер та використовуються при проведенні лекцій,

семінарських і практичних занять кафедри цивільно-правових дисциплін та фінансового права та судочинства і кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисциплін «Адміністративне право», «Фінансового права», «Банківського права».

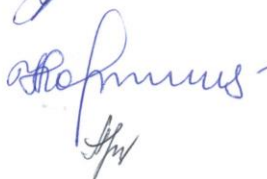
Акт виконаний у 2-х примірниках.

Голова комісії

М.В. Старинський

Члени комісії

М.І. Логвиненко

А.В. Солонар

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Відповідальний секретар
Кримінологічної асоціації України
доктор юридичних наук, професор

О. М. Литвинов

18 січня 2018 року

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 – Право) Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень» у наукову діяльність Кримінологічної асоціації України

Комісія в складі:

1. Орлова Ю. В. – доктора юридичних наук, доцента, члена Кримінологічної асоціації України.

2. Васильєва А. А. – кандидата юридичних наук, доцента, члена Кримінологічної асоціації України.

3. Черевка К. О. – кандидата юридичних наук, доцента, члена Кримінологічної асоціації України.

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень», використовуються у наукових дослідженнях Кримінологічної асоціації України.

Зокрема при: 1) вивченні об'єктивних і суб'єктивних факторів, які впливають на рівень, структуру, динаміку, характер валютних правопорушень; 2) соціально-кримінологічному дослідженні видів порушень валютного законодавства для визначення способів їх профілактики; 3) вивченні особи правопорушника, дослідженні механізму вчинення конкретного адміністративного проступку, класифікації видів і типів особи правопорушника; 4) розробці наукових рекомендацій щодо усунення чи

нейтралізації явищ, які спричиняють протиправну поведінку на валютному ринку; 5) розробці заходів, пов'язаних із виявленням осіб, від яких можна очікувати вчинення порушень валютного законодавства, вивчення цих осіб і вжиття дієвих профілактичних заходів впливу на них; 6) визначенні основних напрямків і заходів протидії валютним порушенням адміністративного законодавства, удосконаленні правового регулювання профілактичної діяльності; 7) наданні консультативно-дорадчої допомоги щодо супроводження правотворчого процесу правоохоронних органів; 8) розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення національного адміністративного законодавства, яке регулює діяльність суб'єктів валютних обмежень.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень» в наукову діяльність Кримінологічної асоціації України забезпечило розширення науково-методичного інструментарію експертно-кримінологічного дослідження нормативно-правових актів і їх проектів з питань правоохоронної та судової діяльності.

Члени комісії

_____ (Ю. В. Орлов)

_____ (А. А. Васильєв)

_____ (К. О. Черевко)

«18» січня 2018 року

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**
вул. Г. Кірюх 2а, 116, м. Київ, 03035
Тел. 228-10-31
E-mail: sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

**SCIENTIFIC INSTITUTE
OF PUBLIC LAW**
2A Kyryu Str., Kyiv, 03035
Tel. 228-10-31
E-mail: sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

16.01.2018 № 5112-51

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень» під час внесення змін і доповнень до законодавства, що регламентує діяльність суб'єктів валютних обмежень

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати дисертації Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень» спрямовані на визначення сутності та особливостей валютного регулювання в Україні, розкриття поняття та видів форм валютного регулювання в Україні, встановлення правових засад валютного регулювання, окреслення структури механізму адміністративно-правового регулювання валютних обмежень використовуються Науково-дослідним інститутом публічного права під час розробки пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення національного законодавства та розроблення нових нормативно-правових актів з питань фінансової та правоохоронної діяльності в межах реалізації теми наукового дослідження «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0115U005495).

Директор Інституту

Галуцько В.В.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Голова Апеляційного суду
Херсонської області

О.І. Коровайко

«19» січня 2018 року

А К Т

про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень»

Комісія в складі:

1. Керівника апарату - Костеннікова Дмитра Вікторовича (голова).
2. Заступника голови апеляційного суду - Кузнецової О.А..
3. Судді палати з розгляду цивільних справ – Кутурланової Оксани Володимирівни.
4. Начальника відділу управління персоналом - Гришко Естели Олександрівни.

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, може використовуватися в діяльності Апеляційного суду Херсонської області.

Зокрема: при наданні консультативно-дорадчої допомоги щодо супроводження судочинства; при розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення чинного національного законодавства та розроблення нових нормативно-правових актів з питань фінансової та правоохоронної діяльності; при підготовці методичних рекомендацій та роз'яснень з питань: визначення напрямків вдосконалення адміністративного процесуального законодавства; надання пропозицій щодо вдосконалення організаційних та процедурних засад

здійснення судочинства в контексті судової реформи; встановлення особливостей адміністративної та дисциплінарної відповідальності за порушення законодавства, що регулює валютні обмеження в Україні.

Комісія констатує, що впровадження результатів дисертаційного дослідження Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень» забезпечує розширення науково-методичного інструментарію експертного дослідження нормативно-правових актів, які регулюють діяльність суду (суддів) та інших учасників адміністративного процесу в Україні.

Члени комісії

Д.В. Костенніков

О.А. Кузнєцова

О.В. Кутурланова

Е.О. Гришко

Цим актом зазначається, що результатом дисертаційного дослідження Кібець Дар'ї Вікторівни «Адміністративно-правове регулювання валютних обмежень», наданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.09.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, може використовуватися в діяльності Апеляційного суду Херсонської області.

Зокрема: при наданні консультативно-дорядчої допомоги щодо супроводження судочинства; при розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення чинного національного законодавства та розроблення нових нормативно-правових актів з питань фінансової та правоохоронної діяльності; при підготовці методичних рекомендацій та роз'яснень з питань визначення напрямків удосконалення адміністративного процесуального законодавства; надання пропозицій щодо вдосконалення організаційних та процедурних засад